

Қазақстан Республикасы Ғылым ьәм жоғары білім министрлігі
«Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» КеАҚ

Сапанова Әсел Бақытқызы

«Толық емес отбасындағы ер ер ер балаларды әлеуметтік-педагогикалық қолдау»

Тақырыбында

ДИПЛОМДЫҚ ЖҰМЫС

6B01823– Әлеуметтік педагогика және өзін - өзі тану білім беру бағдарламасы
бойынша

Астана, 2023

Қазақстан Республикасы Ғылым Һәм Жоғарғы Білім Министрлігі
«Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» КеАҚ

«Қорғауға жіберілді»
Кафедра меңгерушісі
_____ М.П. Асылбекова
«___» _____ 2023ж.

ДИПЛОМДЫҚ ЖҰМЫС

**Тақырыбы: «Толық емес отбасындағы ер ер балаларды
әлеуметтік-педагогикалық қолдау»**

6B01823 – «Әлеуметтік педагогика және өзін - өзі тану» білім беру
бағдарламасы бойынша

Орындаған:
Ғылыми жетекші:

Сапанова Ә.Б.
Атемова Қ.Т.

Астана, 2023

АНЫҚТАМАЛАР

Осы диплом жұмысына сәйкес анықтамалар бойынша келесі терминдер қолданылады:

Толық емес отбасы – бірлесіп күн көретін, туыстық қатынаста тұратын адамдар тобы.

Толық емес отбасылық жағдай - некеде тұрғандағы немесе айырылысқандағы жағдай, ер ер балалардың немесе Толық емес отбасының өзге да мүшелерінің болуы немесе болмауы;

Неке - ерлі-зайыптылар арасындағы мүліктік Һәм мүліктік емес жеке қатынастарды туғызатын, Толық емес отбасын құру мақсатымен заңдарда белгіленген тәртіппен тараптардың ерікті Һәм толық келісімі жағдайында жасалған еркек пен әйелдің арасындағы тең құқықты одақ;

Толық емес Толық емес отбасы - ер ер балаларды (баланы) ата-ананың біреуі, соның ішінде ажырасқан, жесір ата-ана тәрбиелейтін Толық емес отбасы;

Нуклеарды Толық емес отбасы – екі ұрпақтық байланыстағы ерлі-зайыпты Һәм олардың ер ер балалары;

Кеңейтілген Толық емес отбасы – үш ұрпақ жалғастығы: ата-ана бір жағының, ерлі-зайыпты, олардың ер ер балалары;

Функционалды толық емес Толық емес отбасы – ерлі-зайыптының біреуінің өз қызметтерін тұрақты атқара алмайтын нуклеарлы (формалды құрамы бойынша толық) Толық емес отбасы.

Толық емес отбасылық жағдай – некеде тұрғандағы немесе айырылысқандағы жағдай, ер ер балалардың немесе Толық емес отбасының өзге да мүшелерінің болуы немесе болмауы;

Материалдық жағдай – жалақының, зейнетақының, өзге да табыстардың болуы немесе болмауы; олардың мөлшері; мүліктің болуы; еңбек қабілетін жоғалту дәрежесі; Толық емес отбасының өзге мүшелерінен материалдық көмек алуы немесе алмауы;

Азаматтық хал актілері – адамның құқықтары мен міндеттерінің пайда болуына Һәм тоқтатылуына байланысты оны дараландыратын заңдық ресімделген мән-жайлар;

Жақын туыстары – ата-аналар, ер ер балалар, асырап алушылар, асырап алынғандар, ата-анасы бір Һәм ата-анасы бөлек ағалы-інілер мен апалы-сіңлілер (аға-қарындастар), ата, әже, немерелер;

МАЗМҰНЫ

НОРМАТИВТІК СІЛТЕМЕЛЕР АНЫҚТАМАЛАР БЕЛГІЛЕУЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР

КІРІСПЕ.....	6
НЕГІЗГІ бөлім.....	
1 Толық емес Толық емес отбасындағы ер ер ер балаларды әлеуметтік-педагогикалық қолдаудың ғылыми негіздері.....	10
1.1 Толық емес Толық емес отбасындағы тәрбие мәселелесінің зерттелуі.....	10
1.2 Толық емес Толық емес отбасындағы ер ер ер балалардың тәрбиесіне әсер етуші	20
1.3 факторлар.....	
Толық емес Толық емес отбасындағы ер ер ер балаларды әлеуметтік-педагогикалық қолдаудың жағдайы.....	26
2 Толық емес Толық емес отбасындағы ер ер ер балаларды әлеуметтік-педагогикалық қолдаудың әдістемесі.....	33
2.1 Толық емес Толық емес отбасындағы ер ер ер балаларды әлеуметтік-педагогикалық қолдаудың мазмұны Һәм әдіс-тәсілдері.....	33
2.2 Толық емес Толық емес отбасындағы ер ер ер балаларды әлеуметтік-педагогикалық қолдау көрсету бойынша ата-аналармен жұмыс.....	38
2.3 Эксперименталды іс-тәжірибелік жұмыс нәтижесі.....	46
ҚОРЫТЫНДЫ.....	49
ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР.....	51
ҚОСЫМШАЛАР	

КІРІСПЕ

Зерттеу жұмысының өзектілігі: Толық емес отбасы-баланың толыққанды дамуы үшін ортаңғы. Алайда, өкінішке орай, кейде бұл ортаңғы әрқашан мінсіз бола бермейді. Толық емес отбасылар әртүрлі қиындықтарға тап болады. Кейбір мәселелер Толық емес отбасының қоғамға бейімделуіне кедергі келтіреді. Мұндай проблема-Толық емес отбасы құрылымының бұзылуы немесе толық емес Толық емес отбасы. Қазіргі уақытта әрбір үшінші Толық емес отбасы толық емес. Толық емес Толық емес отбасы үшін қазіргі жағдайда өмір сүру өте қиын, әлеуметтік-экономикалық жағдай теріс процестерге әкеледі. Шын мәнінде, барлық толық емес Толық емес отбасылар мемлекет тарапынан әлеуметтік қолдауға тәуелді нәм халықтың аз қамтылған топтарына жатады. Бір ата-ана баланы экономикалық тұрғыдан асырай алмайды. Толық емес отбасының бұл түрі тек мемлекеттік қолдауды ғана емес, сонымен бірге әлеуметтік-педагогикалық көмекті де қажет етеді. Толық емес отбасы-баланы тәрбиелеудің ең маңызды институты, өйткені оның өмірінің көп бөлігі өтеді. Баланың мінезі мен даралығы Толық емес отбасында қалыптасады. Әкесімен нәм анасымен қарым-қатынастан ол қоғам алдындағы алғашқы міндеттері туралы біледі. Толық емес отбасында бала жұмысқа ерте үйренеді. Кәмелетке толмаған ер ер балалары бар әрбір бесінші орыс Толық емес отбасының ата-анасы жоқ.

Ата-анасынан айырылу Толық емес отбасындағы психологиялық климатқа әсер ететін ауыр тәжірибелердің пайда болуына ықпал етеді. Толық емес Толық емес отбасылардың үлкен пайызы әкесінің қамқорлығынан туындайды. Мұндай жағдайларда ананың бұрынғы күйеуіне деген жағымсыз эмоцияларын болдырмау өте қиын, ал оның тітіркенуі мен қанағаттанбауы көбінесе бейсаналық түрде ортаңғық балаға төгіледі. Керісінше, бұл анасы баланы жазықсыз құрбан деп санаған кезде болады. Ол ата-ананың қамқорлығының жетіспеушілігін баланы шамадан тыс еркелету арқылы өтеуге тырысады. Екі жағдайда да Толық емес отбасының тәрбиелік атмосферасы қатты бұрмаланады, бұл сайып келгенде баланың жеке тұлға ретінде дамуына теріс әсер етеді. Ата-ананың болмауы баланың жынысының стереотипін толық қалыптастыру мүмкіндігін жоққа шығаратыны үлкен маңызға ие. Мәселен алар болсақ, Толық емес отбасында әкенің болмауы баланың әйелдік қасиеттерін көрсетуге ықпал етеді, өйткені оның еркектік мінез-құлық үлгісі жоқ. Сондай-ақ, қазіргі жағдайда қыз үшін анасы аналық нәм әкелік рөлдерді біріктіреді, бұл даулы психосексуалдық дамуға әкеледі.

Зерттеудің болжамы: егер: толық емес Толық емес отбасыларда ұлдардың қалыптасуына ықпал ететін факторлар анықталса, дұрыс бағыт теориялық тұрғыдан негізделген, оны жүзеге асырудың тиімді әдістері мен тәсілдері жүйеленген, оны тәрбиеде қолдану бойынша әдістемелік ұсыныстар берілген болса, онда толық емес Толық емес отбасылардағы әлеуметтік-педагогикалық қолдау маңызды болады. әсер ету, өйткені мектептегі қолдау

табысы төменірек Толық емес отбасылардан шыққан ер ер балалардың дамуына ықпал етеді. білімге ықпал етеді.

Зерттеу міндеттері:

1. Толық емес Толық емес отбасылардағы ұлдарды әлеуметтік-педагогикалық қолдаудың теориялық негіздерін анықтау;

2. толық емес Толық емес отбасыларда ұлдардың қалыптасуына әсер ететін факторларды анықтау;

3. толық емес Толық емес отбасылардағы ұлдарды әлеуметтік-педагогикалық қолдаудың мазмұны мен әдістерін көрсету;

4. толық емес Толық емес отбасылардағы ұлдарға әлеуметтік-педагогикалық қолдаудың тиімділігін эксперименталды түрде тексеріп, әдістемелік ұсыныстар беріңіз;

Шаруаның мақсаты. Әлеуметтік педагогтың әбден емес отбасымен жұмысының бағытын жақсарту тарапты мәселені іздестіру: - Ата-аналарға білік беру әм сұхбат беру; -ыңғайсыз жалғызбасты ата-аналардың диагностикасы жә патронажы; - Түрлі бағыттағы ұлы қауымдастықтар пен ұйымдар орнату; - жекелеген қоғамға қарсы топтарға жат бет беру әлі оларды «жою»жөніндегі еңбек; - әлгінде рөлдерге бейімделуге болысу; - істің қанағаттанарлық салаларын іздеуде қолғабыс; -Сора жалғызбасты ата-аналарға кетсе беру; - дабыс мәселелері бойынша қаума беруде сеп; - топтық, мейлінше емес отбасылық босаң уақытты ұйымдастыру; - жалғызбасты адамдарға септік ұйымдастыру; - Тамда әм мамандандырылған мекемелерде әлеуметтік көмекке тапшы адамдарды айрақтау; - Микросоциумдағы қарттардың қызметіне жай бұйым әлі олардың мүдделерін қанағаттандыру; Істің міндеті. Қарапайым мұғалімнен өзгешелігі, әлеуметтік тәрбиешінің рөлі, едің алғаш, білік беруде емес, оның әлеуметтік жылу бен қорғаудың ресми сипатында. Әлеуметтік көмекті билеу белсенді болуы тиіс әлі клиенттерді әлеуметтік еңбек субъектілері санатында тартуы қажет. Әлеуметтік мұғалімнің жете емес отбасымен байланысы әрбір дара мейлінше емес үй іші (жалпы әбден емес үй іші жайында емес) әрі оның ерекшеліктері, өмірдің үшбу саласындағы адамдардың қарым-қатынас процесінің заңдылықтары жөнінде ақпаратты есепке алуға негізделгенін есте ұстаған лазым.

Механизмдері тағы тағы жөндеу дамыған біреу ата-анасы баршылық сора отбасының өміршеңдігі қоғамның назарына әм оның проблемаларына қатысты: бірінші баланың жаратылысқа келуіне үстеме жеңілдіктер пен жақтау мезгеу, әлдекім ата-анасы барлық сора отбасының біреу-міреу ата-анасы барлық отбасынан жылдамырақ бөлінуіне мүмкіндіктер мүлік жә т.б. бұндай шаралар әлдебіреу ата-анасы барлық сора отбасының қалыптасуына әсер етеді. кездеме болу уақытында мейлінше емес отбасылық ыңғайсыздықтың түбегейлі себептерін жоюға көмектеседі. Қиындықтары ырғын жағдайда туындайтын жалғызбасты сора ата-аналардың арасында екі

сабыт түсетін дүр біреу-міреу лек баршылық. Кездеме некеге тұрған кезде кәсіби дайындықтан өтпеген әлі жанұя болу үшін оқуын жалғастыратын ерлі-зайыптылар тобы. Бұл топтағы жалғызбасты ата-аналардың көптігін әм олардың нарықтық қатынастардың дамуындағы әлсіздігін ескере отырып, бен мақтаулы біреу әлеуметтік септік шараларын тіке мейлінше емес студенттік отбасына (колледждерге, техникалық мектептерге, университеттерге) бағыттау жөн деп санаймын.

1 Толық емес Толық емес отбасындағы ер ер ер балаларды әлеуметтік-педагогикалық қолдаудың ғылыми негіздері

1.1 Толық емес Толық емес отбасындағы тәрбие мәселелесінің зерттелуі

Толық емес отбасы-бұл адам өмір бойы сезінетін алғашқы білім беру мекемесі. Толық емес отбасында рұхани негіздер қалыптасады, мінез-құлық нормалары қалыптасады, ішкі тыныштық пен жеке тұлғаның жеке қасиеттері ашылады. Толық емес отбасы адамның өзін-өзі растауына ықпал етеді, оның әлеуметтік және шығармашылық қызметін ынталандырады. Өзгеша айтқанда, Толық емес отбасында баланың бастапқы әлеуметтенуі жүзеге асырылады. Әлеуметтік институт ретінде Толық емес отбасы бірқатар қызметтік сипатларды орындайды (репродуктивті, тұрмыстық, білім беру, ойын-сауық, психотерапия және т.б.).қызметтік сипатлары) және белгілі бір әлеуметтік мәртебеге ие. Толық емес отбасының әлеуметтік мәртебесі-бұл Толық емес отбасы мүшелерінің құрылымдық және функционалдық параметрлері бар жеке ерекшеліктерінің жиынтығы.

Толық емес отбасылық проблемаларға тап болған және ата-анасының біреуінен айырылған ер ер балалар санының көбеюі келесі жағдайларға әкеледі:

Бір ата-анасы бар Толық емес отбасылардағы ер ер балалардың негізгі проблемалары

Ананың барлық құрбандары мен подіктері бар толық емес Толық емес отбасы баланың әлеуметтенуіне толық жағдай жасай алмайды, әдетте психологтар оны әлеуметтік ортаңғыға батырудың, оған бейімделудің, әлеуметтік рөлдер мен қызметтік сипатларды (соның ішінде шығармашылық) игерудің бүкіл процесін түсінеді. Дәл осы әлеуметтену процесі, яғни баланың толық емес Толық емес отбасынан әлеуметтік ортаңғыға кіруі барған сайын күрделі және деформацияланған.

Сыртқы ортаңғының әсері мен әсерін бағаламауға болмайды. Толық емес ата-анадан шыққан бала көбінесе гүлденген толыққанды Толық емес отбасылардағы ер ер балаларға рұхани-психологиялық қысым жасайды, бұл сенімсіздік, жиі ашулану, агрессивтілік сезімін қалыптастыруға әкеледі. Мұндай ер ер балаларда альтруистік және гуманистік қасиеттер, мінез-құлық белгілері қалыптаспауы мүмкін, онсыз өзіңіздің гүлденген Толық емес отбасылық ортаңғыңызды құру мүмкін емес. Баланың жеке басын қалыптастыру ата-анасының ажырасуына әкелген барлық Толық емес отбасылық қақтығыстар мен қақтығыстардың куәгері немесе қатысушысы болған кезде одан да күрделі болады. Анаға деген дұшпандық қарым-қатынаста әкеге деген сүйіспеншілік баланың, оның жеке басының екіге бөлінуіне әкелуі мүмкін. Толық емес отбасында ер адамның болмауы, атап

айтқанда, табиғи әлеуметтік модель жоқ ұлдардың әлеуметтену процесін бұзады.

Қылмыскерлердің психологиясын зерттеу олардың заңсыз мінез-құлқын қалыптастыруға алғашқы серпін жасөспірімнің Толық емес отбасы мен мектептен ішкі бөлінуі екенін көрсетеді. Содан кейін олардың іс-әрекеттерін ұтымды түсіндіру, олардың негіздемесі мен негіздемесі, пікірлес адамдарды іздеу кезеңі басталады. Бұл тастанды пікірлестер тобында субмәдениеттің бір түрі дамиды, онда "құрбандық" стереотипі "жазалануы" керек өзге, бөтен әлемнен шыққан, өкінбейтін жаратылыс ретінде алға тартылады.

Осылайша, кәмелетке толмаған құқық бұзушылардың көпшілігі жалғыз басты Толық емес отбасылардан шыққан. Көріп отырғаныңыздай, ажырасқан ата-аналар өздеріне ғана емес, ер ер балаларға да қиын тағдыр дайындайды. Мүгедек ретінде ер ер балалар өз өмірлерімен ата-аналарының салауатты рұхани-психологиялық климаты бар мықты Толық емес отбасын құра алмағаны үшін төлейді.

Ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынас Толық емес отбасының ыдырауы жағдайында

Жалғызбасты ата-аналардың көпшілігі ажырасқан жағдайда ыәм әкесінің кетуі нәтижесінде пайда болады, яғни олар негізінен ана Толық емес отбасына жатады. Әкесіз баланы тәрбиелеудің өмірі мен шарттары баланың толық Толық емес отбасындағы өмірінен айтарлықтай ерекшеленеді. Анасы әкесінің жоқтығын өтеуге тырысып, ата-анасының екеуін біріктіру үшін қолдан келгеннің бәрін жасаса да, ол ана да, әке де бола алмайды. Б.С. Мухинаның анасының айтуынша, оған бұрынғы күйеуіне деген теріс көзқарасын ұстау ыәм жасыру қиын; сіздің наразылығыңыз өз балаңызға бейсаналық түрде болжанады. Кейде анасы бала болған жазықсыз құрбанның рөлін ойнайды. Осылайша, ол баланы еркелету ыәм өзін ақылға қонымды шектен тыс шамадан тыс күтіммен қоршау арқылы ата-ана қамқорлығының жетіспеушілігін толтыруға тырысады. Осы жағдайлардың барлығында бұл баланың жеке басының қалыптасуына теріс әсер етеді [8,].

Әуел үскі әлеуметтік толық емес отбасының не екенін талдаймыз. Толық емес отбасындағы оқушылар жай-күйі - отбасының я жігіттің ыңғайсыз әлеуметтік жағдайын, әйле ішіндегі жанжалдарды, кәмелетке толмағандардың әке - аналарының яки бөлек да мизамды өкілдерінің құқыққа қайшы мінез-құлқын, олардың балаларды баурау, оларды оқыту әрі (не) күтіп-бағу жөніндегі өз міндеттерін орындамауын, балаларға қатыгездікпен қарауын тудыратын факторлар пен жағдайлардың жиынтығы. Дер үшбу жайсыз сыртқы факторлардың негізінде балалардың педагогикалық ерекшеліктері қалыптасады, олар тобына жатады. Мектептің ау баста балдырған өзінің мүмкіндіктерін түсінеді, о талаптар пен нұсқауларға бағынуға әзір, о бөгде көзқарасты көре алады, о белсенді әлі оқығысы келеді. 11-13 жасқа шейін бөпе үшін сыртқы ғалам негізгі рөл атқарады, о оны біледі жә орасан қызығушылықпен зерттейді, оған о өзінің қиялын, тәжірибесі бен

эмоциясын жобалайды. Кезмал жаста толық емес отбасындағы балаларды негіздеу тым түбірлі. Өзіргі уақытта «толық емес отбасындағы балалар» ұғымы қаба қолданылады. Толық емес отбасындағы балалар-бұл өмірінің көрнекті әлдекім жағдайларына қатысты бейсауат санаттардан гөрі қоғам тарапынан сүйкімсіз сыртқы әсерлерге жә оның кәмелетке толмағандардың бейімделуіне сылтау болған қылмыстық элементіне икем балалардың санаты. Педагогикалық әрі әлеуметтік сеп сілтеу әрі балалар бен жасөспірімдерге мақұлдау мезгеу мәселелерін ағыту үшін мұндай балалардың контингентін әрі олардың педагогикалық сипаттамаларын нақтылы ұғу керек. «Толық емес отбасындағы» балалар санатына, әдетте, мектепте үлгерімі жөндеу, девиантты (девиантты) мінез-құлықтың әртүрлі көріністерімен сипатталатын әрі т.б. ыңғайсыз отбасылардан шыққан балалар жатады. «Тәуекел» ұғымы мүмкіндікті, әдетте ұнамсыз, ұнамсыз, тұрақ алуы бәлкім я болмауы кәдік нәрсенің дыр ықтималдығын білдіреді. Сондықтан «толық емес отбасындағы» балалар-бұл қайсыбір сүйкімсіз факторлардың әсерінен ауыр жағдайға дер болған балалар. Әдетте балалар өздерінің жете дамуының машықты жағдайларының болмауына қатысты тәуекелге ұшырайды. Қарқындау ерекшеліктері барлық балаларға ықпал ететін әм олардың жайсыз әлеуметтенуінің ноян ықтималдығын анықтайтын ұнамсыз факторлар физикалық кемшіліктер, Әлеуметтік тағы педагогикалық немқұрайлылық әм т. б. Балалардың толық емес отбасына енуінің түбірлі себептері үшбу балалардың өміріндегі алдағы жағдайлар боп табылады: · Бір я одан те бай ата-ананың маскүнемдігі; · Ата-аналардың асоциалды мінез-құлқы (жүрімпаздық, тунец, ұрлық тағы т. б.); · Қылмыстық әлі әлеуметтік элементтерге арналған ата-аналардың пәтердегі құрылғысы; · Жыныстық арықтау өз балаларының ата-аналары, оларды саудалау; · Ішімдік ішетіндердің яки өзге әке аналардың балаларының қайнар алдында біреу әке ананы өлтіруі; · Ата-анасының біреуінің кәлла бостандығынан ажырату мерзімін төлемі; · Ата-аналардың біреуін алкогольизмнен, психикалық сырқаттан ем-домдау; · Балаларды жәбірлеу (түйгіштеу, жұтшылық жә т. б.); · Жас балаларды тамақсыз әрі сусыз қалдыру; · Бұл төбенің болмауы, ата-анасымен бірге күнкөріссіз қыдырыстау әм баянды тұрудың болмауы; · Үйден зыту, құрдастарымен қақтығыстар әм т. б.

Л. Я. Олиференко, т. и. Шульга, и. Ф. Дементьева «толық емес отбасындағы балалар» деген ұғыммен балалардың алдағы санаттарын білдіреді: 1) анық клиникалық-патологиялық сипаттамасы жоқ қарқындау проблемалары барлық балалар; 2) әртүрлі жағдайларға қатысты ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар; 3) жайсыз, әлеуметтік емес отбасылардан шыққан балалар; 4) әлеуметтік-экономикалық әм әлеуметтік-педагогикалық септік мен қолдауға ділгір отбасылардан шыққан балалар; 5) әлеуметтік әлі педагогикалық-педагогикалық бейімсіздігі баршылық балалар [20.] Шырай түрлі ғалымдар (Е.и. Казакова, В. Е. Летунова, Л. Я. Олиференко, т. и. Шульга, и. Ф. Дементьева) балалар пен жасөспірімдерді

үшбу санатқа жатқызуға мұрша беретін факторлардың әртүрлі топтарын ажыратады. Е. и. Казакованың пікірінше, балаға бәлкі үрей төндіретін үрей факторларының үш асаси тобын атауға болады: психофизикалық, Әлеуметтік әм педагогикалық (әлеуметтік ересен пішіні есебінде,) бүлдіршін тәуекел педагогикалық қуаттау Тәуекел факторларының ендігі топтарын бөлетін В. Е. Летунованың көзқарасы осыған тақау: · медициналық-биологиялық (Денсаулық тобы, сой қуалайтын себептер, туа біткен қасиеттер, психикалық жә физикалық дамудағы бұзылулар, баланың босану жағдайлары, ананың аурулары тағы оның тіршілік салты, жатыршілік өрлеу жарақаттары әлі т. б.); · әлеуметтік-экономикалық (мол бөпелі әрі мейлінше емес отбасылар, кәметке толмаған ата-аналар, қарекетсіз отбасылар, азғындық дәурен салтын ұстанатын отбасылар; қоғамдағы өмірге жарамсыздық: үсу, кезгіштік, босаң әбігер, ұрлық, найсаптық, төбелес, кісі өлтіру, өзіне-өзі қосын пайдалану әрекеттері, агрессивті мінез-құлық, алкоголь, көкнар әлі т. б.); · педагогикалық (әлеуметтік арадан аулақтап, өзін-өзі қабылдамау, невротикалық реакциялар, басқалармен қарым-қатынастың бұзылуы, эмоционалды тұрлаусыздық, іс-әрекеттегі сәтсіздік, әлеуметтік бейімделудегі сәтсіздік, қарым-қатынастағы қиындықтар, құрдастарымен жә ересектермен қарым-қатынас әлі т. б). · педагогикалық (білік беру мекемесі бағдарламаларының мазмұны бен балаларды оқыту жағдайларының олардың психофизиологиялық ерекшеліктеріне, балалардың психикалық қарыштау тегеуріні пен сабақ қарқынына орайлас келмеуі, нақұрыс бағалаудың үстем болуы, іс-әрекетке деген күмәндылық, оқуға қызығушылықтың болмауы, оң тәжірибе үшін жабықтық, оқушының имиджіне сай келмеу әлі т. б). Психологтар саяқ тұлғаның қоғаммен қарым-қатынасының бұзылуының едің қыруар таралған көріністерінің бірі-балалар бастан кешкен дағдарыстық күйлерді я оларды жеңе алмайтын тағы тіршілік сүре алмайтын ересен жағдайларды қарастырады [9.] Толық емес отбасындағы балалардың ерекшелігі-жалғыздық бен қайратсыздық. «Қайратсыздық» ұғымын үскі баланың проблемасын өзі ене алмайтын, басқалардан септік сұрай алмайтын не қолайсыз жағдайда болатын жәйт санатында қарастырамыз. Толық емес отбасындағы балаларда мата ахуал өмірдің нақтылы ғұмырлық жағдайларымен қатысты: ата-аналармен, ересектермен, мұғалімдермен, құрдастарымен қарым-қатынасты өзгерту бәлкі .стігі; олар кездесетін ауыр жағдайлармен; ерікті шешімдер қабылдау не талғау мүлік бәлкім .стігімен; мекемелерде әлеуметтік-педагогикалық мақұлдау болған кезде. Н.А. Саковичтің (Минск қаласындағы ілгері сабақ орнынан соңғы білік академиясының Қолданбалы педагогикалық педагогика бөлімінің басқарушы психологы) пікірі бойынша, толық емес отбасындағы балалардың психодиагностикалық материалдарын жіктеу уақытында ендігі белгілерді бөліп көрсеткен абзалы: · дамудың артта қалуы (әлеуметтік, эмоционалды, интеллектуалды әлі дара;) · бұл созалаңқы аурулардың «жиынтығының» болуы, олардың кейбіреулері ересектер пен қарттарға сүйек; · жоғары тағатсыздық, зәре; · эмоциялық

жеткіліксіздік; · депрессияның елесі (сұр тақырыптар, өмірдің аяқталуы, «исі жөндеу,» сипаттамаларда не суреттерде хроманың болмауы жә т. б.); · невротикалық жағдайлардың болуы (тырнақтарды кеміреді, тербеледі, тиктер барлық, тұтығу, диагностика уақытында шашты саусаққа орайды жә т. б.); · негізгі қажеттіліктерге қанағаттанбау: балдырған аш (жауаптарда жұмлә тағамға қатысты,) шаршаған (жауаптарда астения ен, мол · бұл сұрақтар жіберілмейді, дымақ жоқ,) күтімсіз қалған елес (шикі өкпе сатал, киім-кешек маусымға, өлшемге сәйкесті келмейді әрі т. б.); · агрессияның елесі (аутоагрессия); · жауаптардағы жәбір-жапа тақырыбының елесі (психикалық, физикалық, жыныстық) тағы т. б. Осылайша, дидар түрлі жастағы балалардағы девиантты мінез-құлықтың дамуына ықпал қылуы ықтимал баршылық факторларды біріктіре отырып, бұл санаттағы балаларға ауытқулардың маңызды түрлерін жоюға бағытталған шараларды қамтитын әлеуметтік-профилактикалық жұмыстардың дыр тізімі керек деген тұжырым жасауға болады. Тәукел тобындағы балалардың әлеуметтік-педагогикалық мәртебесінің сипаттамасы балалардың үшбу санатымен қызметті ұйымдастыру, кескін баланың мінезінің ерекшеліктерін растау тағы олардың мінез-құлқын келешекте керекті жолдар пен технологиялардың көмегімен түзету үшін керек. «Тәукел тобындағы оқушылар» - өмірінің біреу ұнамсыз факторлар әсерінен биқат жағдайға нақ болған балалар санаты. Әдетте, олардың дамуына оңтайлы жағдайлардың болмауы кесірінен балалар тәукелге ұшырайды. Педагогикада, педагогикада, әлеуметтік педагогикада «толық емес отбасындағы балаларды» оқуында, психикалық дамуында, әлеуметтік бейімделуінде, ересектермен әрі өз құрдастарымен қарым-қатынаста, жалпылай әлеуметтенуінде қиындықтарға ұшырағандарды жатқызады.

Әлеуметтік профилактика деп адамдардың әстілі пен денсаулығының машықты деңгейін сақтауға, қолдауға әлі қорғауға бағытталған ғылыми негізделген әлі уақтылы қабылданатын іс-әрекеттер; олардың жоғары қойған мақсаттарына әскер жеткізуіне қарасу тағы олардың ішкі әлеуеттерін зығырдан түсініледі. [10] Дәурен сапасын көтеру, «әлеуметтік тәукел» факторларын кеміту, әлеуметтік әділеттілік қағидатын қызметке асыру үшін хал бұйым шаралары жүйесі арқасында мемлекет деңгейінде жүзеге асырылатын профилактикалық жұмыс әлеуметтік профилактика деп аталады. Әлеуметтік профилактика профилактиканың баршылық бейтаныс дидарлары сәтті жүзеге асырылатын керекті фонды жасайды. Әлеуметтік профилактика және туындамаған мәселелерді шешуді қарастырады. Сондықтан олар кіріс болғанға шейін қыруар шаралар қабылданады. Сондай-ақ, алдын-алу шаралары туындаған проблемаға байланысты жүзеге асырылады, бірақ жаңаларының олжа болуына беталыс бермейді. Айталық, кадр баланың саяқ мінез-құлық кемшіліктерімен іс істейді, беяпар дара қасиеттердің дамуын болдырмайды [15.] Әлеуметтік профилактиканы әйгі біреу мәселені шешуге бағытталған шаралар жүйесі деп атауға болады: девиантты мінез-құлықтың

алдын шегеру, мектептегі қорқыныштың алдын қысқарту тағы т.б. [10.] «Толық емес отбасындағы» балалар бен жасөспірімдердің әлеуметтік профилактикасы мыналарды қамтиды: 1. Кәмелетке толмағандарды олардың құқықтары бен міндеттері турасында, мемлекет мен қоғамның үшбу сора тобы үшін белгіленген әлеуметтік нормаларды орындауға қойылатын талаптары тарапты хабарлы қылу. Мұны бұқаралық ақпарат құралдары (ділбас, радио, теледидар,) кино, театр, бәденді әдебиет әрі бейтаныс те мәдениет туындылары арқасында, сондай-ақ жасөспірімнің құқықтық санасын қалыптастыру, оның білімін көтеру, қоғамдағы мінез-құлықтың моральдық-адамгершілік нормаларын баурау мақсатында әлеуметтік оқыту жүйесі арқасында жүзеге асыруға болады. 2. Кейіп түрлі сүйкімсіз құбылыстарды тудыратын себептер пен жағдайларды деректеу, құрту тағы бейтараптандыру. Девиантты мінез-құлықтың себептерін жоғалту я қысқарту үшін мемлекет, қоғам, нақтылы әлеуметтік әрі әлеуметтік-педагогикалық мекемелер, әлеуметтік педагогтар пен әлеуметтік қызметкерлер өткізетін әлеуметтік-экономикалық, қоғамдық-саяси, ұйымдастырушылық, құқықтық әрі тәрбиелік іс-шараларды өткізу. 3. Маскүнемдік мен нашакорлықтың алдын азайту, сондай-ақ жасөспірімдерге маскүнемдіктің, нашакорлықтың жә маскүнемдіктің салмақты әлеуметтік тағы психоневрологиялық салдары тарапты мағлұмдау. Кезбастау мата еңбек, айталық, келешек Ата-аналармен жүргізілмесе, онда кезмал салмақты физикалық әм педагогикалық бұзылулармен туылған балалар санының көбеюіне әкелуі бәлки, үйткені кәмелетке толмағандар, әсіресе сора мама, буаздылық кезіндегі қарапайым мінез-құлық ережелерін білмейді әм бұл уақытта алкогольдік ішімдіктерді қабылдауға қатал тоқтам салмайды. 4. Девиантты мінез-құлқы баршылық пенденің бөлек қасиеттерін, әсіресе оның адамшылық әм еркін қасиеттерін қалпына келтіру я түзету. Жасөспірімнің рухани әлемінің эмоционалды, бостан, ұтықты жақтарына ықпал ете отырып, оның қонымды қасиеттерінің негізі тура қалыптасқан дүниетаным екенін есте ұстаған абзалы. Дөп бүлдіршін бен жасөспірімде қоршаған әлемет жөнінде, құқықтық жә моральдық нормаларда көрсетілген әлеуметтік талаптар хақында артық-кемді баянды идеялар тамыр түрінде қалыптасады. Үшбу нормаларды игерген сора сабаз оң мақсаттар пен жоспарларды таңдауда айғақты болады, өзінің іс-әрекеттерін, ойпаң тәсілін әрі үйренген құндылықтар жүйесін қоғамға басқа идеялармен, көзқарастармен әрі әрекеттермен зерделі түрде салыстыра отырып, ауыр ғұмырлық жағдайларды тәуір түсініп, өз іс-әрекеттерінің әлеуметтік маңыздылығын көре алады әлі ешқандай қоғамдық нормалармен белгіленген шеңберді бұзбайды [9, 10.] Әлеуметтік алдын шегеру әдістерінің бірі-баланың девиантты мінез-құлқын жеңуге тағы оның қыстау жағдайлардан өсу жолдарын анықтауға бағытталған дербес профилактикалық сұхбат. Профилактикалық хикаят әдетте төрт дәуірден тұруы қажет: 1. Алдыңғы кезең-сұхбаттасушымен эмоционалды қатынас құру, «жанкүйер серіктестік» қатынастары. Әңгіменің үшбу кезеңінде баланы шыдамдылықпен тағы жанашырлықпен, сынсыз есту негізгі, шілі өш сіз

біреу-міреу нәрсемен келіспесеңіз те. 2. Екінші кезең-ең бастысы: үшбу мінез-құлықтың олжа болу проблемасына әкелген оқиғалардың реттілігін бағдарлау; сабырсыздық сезімін жоғалту. 3. Үшінші кезең-туындаған проблеманы дендеу жөніндегі жұмысты бірлесіп жоспарлау. 4. Ақырғы дәуір - оның түбірлі міндеті: іс-әрекет жоспарын баянды қорыту, баланы белсенді педагогикалық құптау [15.] Алдын алудың те біреу әдісі-кеңес беру. Алдын қысқарту жолы санатында әлеуметтік-педагогикалық мәжіліс берудің түбірлі мақсаты-адамға педагогикалық қолайсыздық жағдайында септік сілтеу, әлемге оң көзқарасты бастықтыру. «Толық емес отбасындағы» балалармен әрі жасөспірімдермен профилактикалық еңбек саласында сұхбат берудің мынадай міндеттері баршылық: · ата-аналарды (педагогтарды, әлеуметтік қызметкерлерді жә т. б). зерттелетін субъектінің сора әм бөлек ерекшеліктері тарапты ақпараттандыру; · бастапқы психосоматикалық ауытқуларды субъектілерде уақтылы растау әм оларды педагогикалық-медициналық-педагогикалық консультацияларға жегу; · даму саласындағы қайталама ауытқулардың алдын азайту әрі психогигиена жә психопрофилактика бойынша ұсыныстар (психопатологтармен тағы дәрігерлермен бірлесіп;) · әсер қылу объектілері үшін субъектіні оқытудағы қиындықтарды педагогикалық-педагогикалық түзету бойынша ұсыныстар зат (мұғалімдер, ата-аналар, әлеуметтік қызметкерлер жә т. б.;) · отбасында баулу бойынша ұсыныстар мүлік (отбасылық терапия мамандарымен, әлеуметтік қызметкерлермен, педагогтармен бірлесіп;) · балалармен әлі ата-аналармен мәслихаттасу уақытында зәуімен топтарда түзету жұмыстарын айдау [14, 223.] Сондықтан әлеуметтік ұстаз балалардың әлеуметтік ауытқуларының мал болуы үшін алдын-алу шаралары мақсатында иланымды қарым-қатынас, отбасымен өзді-өзі әрекеттесу технологиясын құра білуі тиіс. Л. Б. Филонов қарым-қатынас процесінде пенделер арасында иланымды қарым-қатынас орнатудың алты кезеңін анықтайды. Олардың ішіндегі едің маңыздылары: 1. Бірінші заманда ата-аналардың сеніміне қожайын болу қажет: жасөспірімге байланысты кез-келген ұнамсыз көзқарасты «нардай тастау,» онда ата-аналарға қонымды болатын ұнамды қасиеттерді туу, кездеме жасөспірімнің туыстары әлеуметтік қызметкерге сезінуі ықтимал күмән мен шиеленісті жоюы тиіс. 2. Нанымды әңгімелердің тақырыптарын кеңейту, эмоционалды бардам ортаны орнату, яки ата-аналарға әлеуметтік күтуші тыңдаушы есебінде тиіс болатын күй, о жасөспірімнің дербес басының ерекшеліктерін әм оны баурау шарттарын жете білуге үделі, түсінетін, жанкүйер әрі қызығушылық танытады. 3. Қалыптасқан дәме қатынастары әйле пен алдын шегеру шаруларың өкілдерінің белсенді өзді-өзі іс-қимылына ұласады [14. 225.] Әлеуметтік профилактиканы әуелгі, екінші тағы үшінші боп бөлуге болады. Әуелгі әлеуметтік профилактика бағытталған мама бен әкенің мінез-құлқын, жанұя түрін әрі тәрбиесін қалыптастыру механизмдерін зерттеу; баланың эмоционалдық әл-ауқатының төмендеуіне сылтау болатын шеше бен бүлдіршін қарым-қатынасын зерттеу

әлі қаусату, сондай-ақ ауытқу мінез-құлқының қалыптасуына ықпал ететін биологиялық әм әлеуметтік-педагогикалық факторлардың нақұрыс әсерін болдырмауға бағытталған [10.] бұзылудың яки індеттің ұтыс болуы, нақұрыс нәтижелердің алдын қысқарту әрі жасөспірімнің дамуының оң нәтижелерін арттыру [15.] Көбінше әуелгі профилактика мүмкін проблемалардың алдын алуға яки қойылған міндеттерді шешуге талапты жүйелер бен құрылымдарды қызметке қосатын кешенді әдісқой тиіс етеді. Басқы профилактика едің ырғын таралған, спецификалық емес, негізінен педагогикалық, педагогикалық жә әлеуметтік әсерлерді қолданады. Оның әсері балалар бен жасөспірімдердің жалпы популяциясына бағытталған [10.] Алғашқы профилактиканың Әлеуметтік әрі педагогикалық технологиялары: 1. бұқаралық ақпарат құралдарының әсері; 2. оқыту технологиялары; 3. балалар-жасөспірімдер тағы жастар белсенділігі бағдарламалары; 4. әлеуметтік мақұлдау жүйелерін орнату (әлеуметтік қызметтер, клубтар, жастар әлеуметтік ұйымдары әрі т. б.); 5. есірткіге қарсы әм алкогольге қарсы мотивациялық акциялар; 6. әлеуметтік қызметкерлер пен еріктілер қызметінің жүйелері; 7. ювеналды әдетшілдік жүйелері; Екінші профилактика отбасының генографиясын зерттеуге бағытталған; отбасылық қатынастарды, физикалық әрі эмоционалдық байланыстарды түзету, балалар пен ата-аналардың шекараларын негіздеу; нақтылы отбасылық рөлдердің болуы, баланың не жасөспірімнің неғұрлым батпан жөн емес қылық, құқық бұзушылық жасауына беталыс бермеу; қыстау ғұмырлық жағдайдағы балаға уақтылы әлеуметтік-педагогикалық құптау мезгеу. Қайталама профилактиканың әлеуметтік технологияларына мыналар жатады: 1. Өш о қияу алса, есірткіні, алкогольді тұтынуды әбден тоқтатуға мотивация қалыптастыру; 2. Мінез-құлықты өзгертуге мотивацияны қалыптастыру; 3. Әлеуметтік мақұлдау мінез-құлқын әм әлеуметтік желілерде әлеуметтік құптау тінткілеу стратегиясын қалыптастыру.

Үшінші профилактика құқық бұзушылық алла жасөспірімдерге байланысты жүргізіледі тағы оның мақсаты жасөспірімнің мінез-құлқын түзету әм оны дамыту, жасөспірімнің қайталама сазай жасауының алдын азайту, дара басын қалпына келтіру әрі оның әлеуметтік арада ұтықты қаракет жасауы, девиантты мінез-құлықтың қайыра ұтыс болу ықтималдығын алу боп табылады. Үшінші профилактика технологиясының мақсаты әлеуметтік-қолдаушы әрі дамытушы ортаны (әлеуметтік-қолдаушы жә терапевтік қауымдастықтар, тұрғылықты жә аумақтық бағдарламалар, іс орындарындағы бағдарламалар, әлеуметтік бағдарламалар) қалыптастыру боп табылады. Үшінші профилактиканың әлеуметтік технологияларына мыналар жатады: 1. қайталанудың алдын шегеру тренингтері; 2. мінез-құлықты өзгертуге мотивацияны қалыптастыру; 3. когнитивті өрлеу тренингтері 4. дербес әлі қоршаған аралық ресурстарын дамытуға бағытталған дара тағы топтық терапия. 5. әлеуметтік-қолдаушы әлі дамытушы ортаны қалыптастыру; 6. әлеуметтік мінез-құлық дағдыларын, әлеуметтік құзыреттілікті дамыту [15.] Алдын шегеру әлеуметтік жұмыстағы

істің асаси әлі перспективалы бағыттарының бірі боп табылады. Профилактикалық іс-әрекеттің мәні-бала бен бозбала үшін жағдайлар пен мүмкіндіктер нәрсе, әлдебіреу жағынан, олардың қажеттіліктерін әлеуметтік қылықты тәсілдермен қанағаттандыру, екінші жағынан, қорқынышты жағдайға айналуы кәдік балаға бикат ғұмырлық жағдайға білімді септік мезгеу. Жалпы білік беретін ұйымдағы әлеуметтік профилактика-әлеуметтік әділеттілік қағидатын еңбекке асыру үшін жүзеге асырылатын профилактикалық қаракет. Жалпы білік беру ұйымындағы толық емес отбасындағы балалармен әлеуметтік профилактиканың мақсаты кәмелетке толмағандардың низамға бағынатын, адамдығы ілгері мінез-құлқын қалыптастыру үшін алғышарттар мүлік боп табылады. Балалардың үшбу санатымен әлеуметтік-профилактикалық іс шеңберіндегі әлеуметтік еңбек кейбіреулердің әсерін күшейтуге тағы бейсауат факторлардың әсерін азайтуға арналған, қанікей кейбіреулері әлеуметтену процесінен тіпті алпауыт тастауға тырысады. Осыған сай жалпы білік беру ұйымы жағдайында алдын кеміту процесінде әлеуметтік еңбек алдағы міндеттерді орындауы тиіс: а) жасөспірімдердің низамға бағынатын мінез-құлқын қалыптастыру; б) құқық бұзушылықтардың себептері бен жағдайларын құрту. Әзіргі балалар бен жасөспірімдердің ерекшеліктерін, олардың қалыптасуы бен дамуына қоршаған ортаның әсерін ескере отырып, толық емес отбасындағы балалардың мінез-құлқындағы баяпар құбылыстардың себептерін уақтылы негіздеу жә алдын-алуды қамтамасыз істеу мақсатында жалпы білік беру ұйымы жағдайында қарастырылып отырған балалар санатымен әлеуметтік-профилактикалық шаруаның алдағы формалары бүгінгі таңда едің пайдалы боп табылады: · қиын ғұмырлық жағдайға нақа болғандарға жәрдем нұсқау; · толық емес отбасындағы балаларды жалпы білік беретін ұйымда тағы, одан шеткері жерлерде те құқықтық ретті нығайтуға тізгіндеу, жастылар арасындағы сабақ тәртібінің, режимдік сәттердің жә түбірлі мінез-құлық нормаларының бұзылуын бақылау, алдын қысқарту тағы сараптау; · толық емес отбасындағы балалардың сабаққа қатысуы бен үлгерімін тәртіпті тексеру; · қатер тобындағы балаларды жалпы білік беру ұйымының әлеуметтік күре қызметіне тізгіндеу әм девиантты мінез құлықтың алдын шегеру; · мектепте толық емес отбасындағы балаларды, мұғалімдер бен ата-аналарды қамтитын шығармашылық мектеп қауымдастығын реттеу қалыптастыру үшін ахуал бұйым; · толық емес отбасындағы балаларды жанама біліммен қамту, сабақтан сыртқары шаруаны дамыту; · толық емес отбасындағы балаларға өзін-өзі бағалауды қалыптастыру бойынша педагогикалық жә педагогикалық жәрдем; · салауатты жалған салтына бағдарлану, толық емес отбасындағы балаларды спортпен шұғылдануға тежеу.

Кәміл емес отбасы-бұл әлеуметтік институт бен санамалы әлеуметтік топтың сипаттамаларына қожайын әлеуметтік жүйе.Толық емес үй іші әлеуметтік институт санатында ерлі-зайыптылардың, ата-аналардың, ер-

тоқым балалардың тағы бейсауат туыстардың қарым-қатынасын реттейтін әлеуметтік нормалар, санкциялар пен мінез-құлық үлгілерінің жиынтығымен сипатталады. Мейлінше емес отбасы-бұл некеге я туысқаншылдық қатынасқа негізделген санаулы лек, оның мүшелерін күнделікті өмірдің ортақтығы, өзді-өзі жауапкершілік жә өзді-өзі қолғабыс біріктіреді. Жете емес отбасының әлеуметтік сипаттамалары оның әлеуметтік институт ретіндегі әлеуметтік қажеттіліктерінің сипатын көрсетеді. Қоғамдағы әлеуметтік-экономикалық өзгерістердің әсерінен кәміл емес отбасының әлеуметтік сипаттамалары бен сипаты өзгереді. Сөйткенмен, бар уақытта балаларды баурау, баурау жете емес отбасының түбегейлі қызметтік сипаты боп кент береді, бөтен бөлек қызметтік қасиеттердің маңыздылығы өзгереді. Нұсқа түрлі кәсіп иелерінің әбден емес үй іші тақырыбына деген қызығушылығы, ғалымдардың зерттеулері көрсеткендей, кәміл емес отбасының әлеуметтік арада болуының нақтылы қызметтік сипатына негізделген. Жалпы кәміл емес отбасын зерттеу бірнешеу ағым бойынша жүргізіледі: - Әбден емес түтін пен некенің олжа болуын тағы олардың қоғамда дамуын зерттеу; - Әбден емес отбасылар пен некелердің дидарлары пен сорттарының дамуын зерттеу; - Кәміл емес үйелмен мүшелерінің қарым-қатынас психологиясының мәселелері; - Жете емес отбасының білік беру мүмкіндіктерін негіздеу, әбден емес отбасылық білімге әдістемелік қырқар дайындау; Мейлінше емес үйелмен теориясының әзіргі қарқындау кезеңінде бірнешеу ұғымдар баршылық, бірақ олардың ішінде алдағы екеуі үстем: * Аз-мұз әлеуметтік топыр есебінде мейлінше емес жанұя жөнінде ұғым; * «бесаспап ілкі топыр» жабық әлеуметтік тамыр түріндегі әбден емес шаңырақ тұжырымдамасы; Әбден емес отбасын астарсыз әлеуметтік тамыр санатында қарастыратын ғалымдардың тұжырымдамасын екінші тұжырымдаманы мейлінше талдамай қарастырайық, үйткені біздің ойымызша, кезмал тұжырымдаманың болашағы барлық. Бұл тұрғыдан алғанда, пендені әлеуметтік ортаның факторы есебінде зерттеуге болады, онда әлеуметтік еңбек кәміл емес отбасының қалыптасуы бен тіршілік сүруінде орасан рөл атқарады. Әбден емес үйелмен институты жайлы ғылымның үстем көздері диалектикалық материализм классиктерінің, атап айтқанда, әбден емес отбасының табыс болуы пен дамуын ғылыми негіздеген Ф.Энгельстің пайымдаулары бен тұжырымдары боп табылады. Автор «мейлінше емес үй іші бізге өркениет кезеңінің басынан бастап қоғамды таптарға бөлетін қоғамдағы қайшылықтар пен алауыздықтардың кішірейтілген көрінісін береді» деп атап батыл әлі мейлінше емес отбасын әлеуметтік институт санатында одан әм зерттеудің әдіснамалық негізін анықтады. Әзіргі философтар кәміл емес үйелмен институтын бөлек тұлғаны қалыптастыруға қатысатын факторлардың бірі есебінде зерттейді. «Әбден емес үйелмен пенденің тірлік бойы ойлауын, еңбек - әрекетін әлі пайымдауын қалыптастыруға бәлендей ықпал етеді,» -

деп атап жүректі М.С. Шепелева. J.W. Сычев кішік ортаның әртүрлі факторларын (мектеп, жолдастар әм т.б). қарастырған кезде мейлінше емес отбасына асаси рөл береді, үйткені оның пікірінше, жете емес үй іші саяк тұлғаның әлеуметтік бағытында шешуші рөл атқарады.»...мақсатты педагогикалық шаруа гәне емес, әлқиса бірге ішкі психологиялық климат, ата-аналар пен олардың әлеуметтік бағдарлары арасындағы қатынастардың сипаты, сондай-ақ жалпы ғұмыр салты мейлінше емес отбасында дыр маңызға қожайын. » Әлеуметтанушылар жете емес отбасын нақтылы тағы логикалық сәттерді ескере отырып анықтайды: 1. фактологиялық сәт неке қатынастарына қатысты адамдардың топтарға бөлінуін ескереді; 2. логикалық сәт әбден емес отбасының мәнін айрықша әлеуметтік құбылыс, қоғамның әлеуметтік тағы мәдени өрбу факторы есебінде анықтайды; Қоғамдық өмірдегі өзгерістерге осыншалық сезімшіл әм әлеуметтік-тарихи прогрестің жетістіктерін, қиындықтары пен қайшылықтарын зайыр көрсететін былайғы әлеуметтік институт жоқ. «Институт» ұғымы американдық жер жыртушы ғалымдар Ф. Беат бен Р. Харлидің анықтамаларына негізделген: институт - кездеме әйгілі біреу-міреу өнімділік сипаттамаларына үйлесімді келетін іс-әрекеттер пен қатынастардың күрделі жүйесі. Әзір қоғамдық-саяси қатынастарды арттыру кезеңінде әзіргі дәуірдің әбден емес отбасына әлеуметтік саралау жүргізген, мейлінше емес отбасын арттыру тағы оның тұрақтылығын сақтау жолдарын айқындаған алаш жер жыртушыларының зерттеулеріне зін аударған абзалы. Эксперименттік алаңдарда (Ресейде, Қазақстанда) халыққа әлеуметтік көмектің дидарлары бен нысандары байқалды. Қоғамдағы жете емес отбасын жан-жақты қолдауға маманданған әлеуметтік тәрбиешінің пішіні кең таралған (мейлінше емес шаңырақ тәрбиешісінің гифусы.) Әлеуметтік тәрбиешінің кезмал кейпі әртүрлі сора топтарымен тағы жергілікті жеріндегі бірлестіктермен қызмет істеудің қыруар жылдық тәжірибесінің нәтижесінде кіріс жә. Жасамыс жастағы кедейшілік тәрбиешісі-әлеуметтік тәрбиешінің прототипі. Әуел әлеуметтік тәрбиешінің ықпалы негізінен ер-тоқым балалары баршылық кәміл емес отбасын, сонан кері мейлінше емес отбасылық тағы қоңсылық қатынастар саласын, муниципалитеттердің әртүрлі аумақтық бірлестіктерін қамтыды. Әбден емес шаңырақ, мекенжай, қауымдастық, жете емес шаңырақ - аз-маз аудан әлеуметтік саясат мен әлеуметтік қолғабыс жүзеге асырылатын мұғдар боп саналады. Шырай түрлі ведомстволық мекемелер, қоғамдық ұйымдар жете емес отбасына, қоғамға жүгінетін астарсыз жүйке есебінде қаракет істейді. Дербес тұлғаның, жете емес отбасының, қоғамның қаракет жүйесінде дәнекер бола отырып, әлеуметтік педагогтар институты қоғамда, жете емес жанұя саласында, жете емес отбасылық-көршілік арада, еркектер бен ересектер арасындағы бауырластық, жөн қарым-қатынастардың қалыптасуына ықпал етеді. [1] Әлеуметтік педагогтың жұмысы білік беру жә

сауықтыру міндеттерін үстем қамтамасыз ете отырып, халықтың баршылық санаттарымен, әбден емес отбасымен (болуымен, болмауымен қатысты емес) қаракет істеуге бағытталған. О клиенттің өзі келгенде сөйлемейді. Әлеуметтік мұғалім этикалық тұрғыдан әбден емес отбасымен, дербес жанмен мүмкіндігінше «байланыста.» О «әлеуметтік диагнозды,» физиканы, сора ерекшеліктерін, қабілеттерін қалай қою керектігін зерттейді, олардың микроәлеуметтілігіне, хобби әлеміне, қарым-қатынас ортасына енеді, оң әм нақұрыс әсерлерді, сонан кері әлеуметтік тәрбиеші шешуге тырысатын медициналық, құқықтық әлі экологиялық мәселелерді анықтайды.оның клиенті дәурен сүреді.

Әлеуметтік педагогтар-ер балалары баршылық әбден емес шаңырақ, олардың әке - аналары, ересектері пен тұрғындары-үй шаруашылығында, жасөспірімдермен, жастар топтарымен тағы бірлестіктермен сабақ жұмыстарын жүргізеді, мәдени-демалыс, спорт, Қаракет, қылжың әлі бейсауат те жұмыстарды жүргізеді, топпен байланысады, ер-тоқым балалар бен мамандарды оқытады. техникалық, ажарлылық шаруа тағы қоғамдағы ересектер шығармашылығының жат ажарлары. Әлеуметтік педагогтың ісі баршылық жастағы ер-тоқым балалармен тағы ересектермен жүзеге асырылады; кезмал олардың өмірінің баршылық салаларында жүзеге асырылады, бар әлеуметтену институттарының өзді-өзі әрекеттесуін, қоғамның, кәміл емес әйле бен бөлек тұлғаның педагогикалық сервистік сипатын белсендіруді қамтиды. Әлеуметтік мұғалім микросоциумда білік беру, мәдени-ағарту мекемелерінің, спорт әлі денсаулық сақтау мекемелерінің әлі бейсауат те мемлекеттік мекемелердің, кәсіпорындардың, қоғамдық ұйымдардың, сондай-ақ халайық депутаттарының тұрғылықты Кеңестерінің, өзгерістер органдарының, аумақтық өзін-өзі билеу органдарының штаттық бөлімшесі есебінде іс істеуге керек. Әлеуметтік ұстаз ұлдар, жасөспірімдер бен жастардың әлеуметтену процесіне мүмкін мақсатты «араласуды» қамтамасыз етеді, кәміл емес отбасына әм бөтен білік беру мекемелеріне қостау көрсетеді, еркектер бен ересектер арасындағы байланыстырушы рөл атқарады, «үшінші тұлғаның» делдалығы есебінде әрекет етеді, дара жанмен әлі қоғаммен ынтымақтасады. О жастарға әлеуметтік әлі кәсіби бет уақытында көмектеседі, қоғамдағы ұлдардың құқықтарын қорғайды. Әлеуметтік педагогтың еңбегі әлденешеу мамандандыру салаларына қожайын: 1) оқу-тәрбие міндеттерін шешуде әбден емес отбасын қорғау саласы («жете емес түтін мұғалімі»типі.) Дәл осындай тәжірибені әуел қабат Мәскеу облысының мектептері бастады, XX ғасырдың 80-жылдарының түбінде РСФСР қызмет сіңірген мұғалімі Г. в. Гасилов дәстүрлі «ұзартылған» күннің орнына мекенжайды, ауланы, ауланы енгізу идеясын ұсынды. Осылайша өң түрлі жастағы сыныптан шеткей топтар табыс жетті, қаракет күні ұзартылды, әйда енді г. в. Гасилов өзінің Донбасстағы, Коми, Башқұртстан, Татарстанның кенттік тағы ауылдық кем аудандарындағы жұмысының бірегей мысалдарын ұсынады. 2) ер-тоқым

балалар, жасөспірімдер, жасөспірімдер, сондай-ақ ересектер болжыр кезінде өз мүдделерін қалай шырай түрлі қанағаттандырады қызметті ұйымдастыру саласында (маубас уақытты ұйымдастыру - кезмал алғысөз кейпі.) 3) жастардың мінез-құлқын түзету, әлеуметтік оңалту, демде жәрдем меңзеу саласы (әлеуметтік мұғалімнің ажары.) Кездеме әлеуметтік педагогтың жұмысын бірқыдыру қиындатады о ұқыпты дайындықты, педагогикалық жә құқықтық сауаттылықты көңіл етеді, сондай-ақ аз-мұз ауданның бар білік беру мекемелерімен тағы ұйымдарымен ынтымақтасады, демек әлеуметтік білік берудің жалпы ведомстволық жүйесі шеңберінде шаруа істейді. Біреу-міреу ата-аналы отбасын әлеуметтік құптау шаралары. Әлдекім ата-анасы баршылық сора отбасын әлеуметтік жақтау шараларының маңызды принциптерін анықтайық. Үшбу шаралардың барлығын шаруаның үш маңызды бағдарына жатқызуға болады: 1) экономикалық шаралар (жеңілдіктер, жәрдемақылар, түрлі төлемдер,) 2) әкімшілік әм құқықтық шаралар (заңнама жә оларды орындаушылардың тіке шаруаға асыруы,) 3) ухань-психологиялық шаралар (уағыздау, қоғамдық пікірді қалыптастыру.) Біздің қоғамның көпжылдық тәжірибесінде әлдекім ата-анасы баршылық отбасын мемлекеттік қолдаудың басты нысаны материалдық жеңілдіктер пен жәрдемақылар беру боп табылады деген ой барлық. Елдің әзіргі нақтылы экономикалық жағдайын бағалай отырып, кездеме салаға ұлы материалдық инвестицияларды әлпештеу ықтимал .стігі зайыр болады. Жете емес жанұя, едің алғаш, жете емес отбасының материалдық базасын (тұрғын баспана жағдайлары, кірістер) нығайтуға нақтылы көмекке дәркер, осында материалдық қолайсыздық даусыз, себебі о жете емес отбасының тұрақсыздығымен қауырт үйлестіруді тиіс етеді. Қадағалау нәтижелері тұрғын баспанасы барлық жалғызбасты ата-аналар арасында жеңіс деңгейі бойынша бөлінген жайсыз неке саны өзгермейтінін көрсетті. Бір түбегейлі отбасылық өмірдегі кездеме басты факторларды ерлі-зайыптылар айырылысудың түбірлі өйткені есебінде қарастырғанымен, олар солқылдақтық жағдайында қосалқы рөл атқаратын мәнзелдес. Мемлекеттің біреу-міреу ата-аналы сора отбасын тіке қаржылық қолдауы әлдебіреу ата-аналы отбасының материалдық мәселелерін шешуге көмектеспейтіні зайыр. Әлқиса қоса, әзіргі уақытта сыңар түбірлі отбасының құқықтық базасы біраз жетілдірілген, кезмал ерлі-зайыптыларға қаржылық мәселелерді өз бетінше шешуге мүмкіншілік береді. Кәміл емес отбасының өндірістік сипаттамаларының рөлін нығайту жете емес шаңырақ мүшелерін дырдай біреу-міреу еңбек түрлеріне тартумен қатысты, әлқиса қоса әбден емес отбасын материалдық нығайтуға нақтылы мүмкіндіктер береді. Әзіргі уақытта қолданылатын әкімшілік әрі құқықтық шаралар тарапты мәселені қарастыра отырып, олардың асаси мәні кәміл емес отбасын экономикалық қолдауда қана емес, оған жете емес түтін саласындағы бастамаларды қызметке асыру үшін әзір құқықтық мүмкіндіктер беруде те жатын. Кезмал мүмкіндіктердің кейбірін қоғам тағы мейлінше пайдаланбаған әм олар келешекте дамуы бәлкім. Оларға республикалық мемлекеттік органдарға

Республика егемендігінің дамуына қатысты өкілеттіктер беру: өңірлік ерекшеліктерді ескере отырып, әбден емес үйелмен саясатының өзіндік жүйесін орнату, сондай-ақ өз бюджеті негізінде әбден емес отбасыларды жақтау шаралары жатады. Республикада, оның аймақтарында кезмал құқықтық норма жұмыс жүзінде жүзеге асырылады жә тұрғылықты жарлықтың күш-жігерін өлкенің үстем мәселелерін шешуге бағыттауға мұрша береді. Біздің еліміздегі экономикалық әлі әлеуметтік солқылдақтық қазір, бұрын екі ұрық ресми іспетті - тіршілік сүру үшін әлдебіреу ата-аналы отбасын біріктіруді бірінші орынға қойды. Әдетте, әбден емес үй іші мүшелері қатерлі ісік ұтыс болған кезде жә мата қауымдастық белсенді болған кезде іштей біріктіріледі. Кезмал ресми тұлға біреу-міреу әке - шешелі отбасының шыжымдап дамуының нәтижесі емес, әлеуметтік тарам реттелген сайын оның мәні төмендей береді. қазіргі жағдайда саладағы табыс әлдекім ата-анасы барлық отбасының өміршеңдігі бұл ресми сипаттың сәтті орындалуына байланысты. Бұл табандылық сынағының біреу түсі. Ерлі-зайыптылық әрі әбден емес отбасылық қатынастардың тұрақтылығын көтеру үшін әзіргі уақытта психологиялық ықпал істеу мүмкіндіктері шілі қолданылмайды деп айтуға болады. Біздің ойымызша, мата салада қоғамдық тәжірибеде санаулы қолданылатын модель барлық. Сора жұбайлардың оннан біреу-міреу бөлігі полицейдің айырылысу жайында ойлауына қатысты үрей төндіреді. Жалпы санның біреу бөлігі ерлі-зайыптылардың онды таңдауына сенбейді, қайбірде олар айырылысу турасында ойға келеді. Некені бағалауда баянсыз сора жалғызбасты ата-аналардың кездеме топтары, әлбетте, әлеуметтік қоштау бен қолдауды тиіс етеді. Дәл осындай жақтау дидарлары кеспір түрлі болады: шәпеті айырылысуға нақ болған бірінші топыр үшін кезмал кемелердің тиімділігі ажырасқандар саны бойынша емес, татуласқан жұптар саны бойынша бағаланған кезде мамандандырылған некені сындыру ұйымы құрылады. Айырылысудың алға деңгейі баршылық біздің қоғам мұндай іс-шараларды ұйымдастырудың жолдарын іздеуі қажет. Оларды беру ішінара бүгінде кеңінен қолданылатын рақымдылық қорларының қаражаты есебінен жүзеге асырылуы бәлки. Ерлі-зайыптылардың түзу таңдауына сенбейтін кәміл емес отбасылық жиын үшін нақтылы әрекет кең таралған әлі ілгері білімдар әбден емес отбасылық мәслихат беру қызметін орнату болады, оның ісі жете емес отбасылық ыңғайсыздықтың баршылық мәселелерін камтиды: Сексолог, уролог, гинеколог, психолог, әлеуметтанушы, экономист, әлеуметтік даяршы, әлеуметтік тәрбиеші. Асаси проблема-осындай мәслихат беру орталықтарын орнату / / мамандарды камтамасыз қылу жә мұндай күрделі істі орындайтын мамандар үшін сабақ орталығының болмауы. Отбасылық қолайсыздықтың алдын алудың асаси шарасы-жастарды некеге пайдалы даярлау. Әзіргі уақытта бұндай даярлық курстары жалпы білік беретін әм аралық арнаулы сабақ орындарының бағдарламаларына енгізілген. Айтсе де, олар сапалы оқулықтармен камтамасыз етілмеген: кезмал курсқа арналған сабақ орындарындағы жазбаша материалдар өрісі азын-аулақ, кәсіби біліктілігі төмен, риторикасы

төмен. Оқушыларды мейлінше емес отбасылық өмірге қаузау курсының ішкі құрылымын бағалай отырып, кезмал курстың бағдарламасы онда белгіленген талаптарға сай келмейтінін, некелік әлі мейлінше емес отбасылық қатынастарды жүзеге асыруға там-тұм месел бөлетінін әм борышты түрде толықтыруды тиіс ететіндігін атап өткен лазым. Мата бағдарлама «мейлінше емес отбасылық келісім-шарт» бөлімімен әм кәміл емес отбасылық келіспеушіліктер байқалатын ерлі-зайыптылардың жөн мінез-құлқын қалыптастыратын қылжың теориясы принципі бойынша семинарлармен толықтырылуы тиіс. Әлдекім ата-анасы барлық отбасыларды әлеуметтік қостау шараларын жұмысқа асыру тұрғысынан біздің еліміз дамыған елдермен бірге жүрмейтіні айтулы. Сондықтан, біздің ойымызша, тұрғылықты бұйрыққа кең құқықтар берген лазым, олар өз кезегінде әбден емес отбасыларға байланысты әкімшілік жә құқықтық шараларды әзірлеуде шығармашылық бастамалар көрсетуі қажет.

Елде қолданыстағы заңнаманың ережелеріне сүйене отырып, сыңар маңызды отбасын қолдаудың нақтылы шараларын кеңейтуге кірті баршылық [2.]

1.2 Толық емес Толық емес отбасындағы ер ер ер балалардың тәрбиесіне әсер етуші факторлар

И. с. Кон атап өткендей, әкесіз өскен ер ер балаларда мазасыздық деңгейі жоғары, невротикалық симптомдар жиі кездеседі, ұлдарға құрдастарымен қарым-қатынас жасау қиынырақ, олар ата-аналық рөлдерде нашар жұмыс істейді, алайда кейбір мінез-құлық белгілері гипертрофияға ұшырайды: дөрекілік, дөрекілік. Толық емес Толық емес отбасынан шыққан бала анасымен жиі ұрысады немесе пассивті, летаргиялық, физикалық әлсіз болады [9].

Толық емес әкенің Толық емес отбасында баланың анасын көбінесе өзге өгей шешесі немесе баланың туысы (үлкен әпкесі, әжесі, тәтесі) алмастыра алады. Көп жағдайда балаға жеткілікті немесе тым көп көңіл, сүйіспеншілік пен қамқорлық беріледі. Мұндай Толық емес отбасыларда әртүрлі қақтығыстар табиғиға қарағанда жиі кездеседі, өйткені мұнда қарым-қатынас шиеленіседі. Ажырасқан Толық емес отбасында ата-анасының ажырасуына байланысты күрт жағдай бар. Көптеген ғалымдар ажырасудың балаға травматикалық әсерін дәлелдейтін көптеген психологиялық зерттеулер жүргізді (М.Я. Яковлева, С. Л. Калиничева, А. С. Колесник, В. С. Ткаченко, и. М. Овчинникова, М. А. Крюкова). Психоәлеуметтік тәжірибешілердің көпшілігі ата-ананың ажырасуын балаға ьәм оның өміріне, сенімсіздік көзіне, ауыр тәжірибеге негізгі теріс әсер деп санайды. Кейбір сарапшылар көп жағдайда ер ер балалардың ажырасудан алған психологиялық жаралары белгілі бір уақыт аралығында жазылады дейді; өзгелары бұл стресстің ұзақ мерзімді салдары бар ьәм баланың жеке басының одан әрі толық эмоционалды ьәм

әлеуметтік дамуына кедергі келтіреді дейді. Көбінесе ер ер балалар бірден ата-аналарының біріне немесе екеуіне де ашуланады [10].

Сурет 1 Толық емес отбасы түрлері

Толық емес отбасы құрылымының ұсынылған жұмыс модельдері с.Минухин, Б. Монталво, Б. Гурни, Б. Росман, М. Уолтерс, с. Гринштейн болды (7-кесте). Толық емес отбасы құрылымының ұсынылған жұмыс модельдері с.Минухин, Б. Монталво, Б. Гурни, Б. Розман, М. Уолтерс, с. Гринштейн болды (7-кесте).1). [15]

Алдымен бір ғана ата-ана тәрбиелеп отырған кедей баланың өмірге деген көзқарасын қалыптастыруға не әсер ететінін қарастырайық.

1) ата-анасының ажырасу себебі маңызды мәселе болып табылады. - Мәселен алар болсақ, анасы қайтыс болған болуы мүмкін ьәм ол әкесінің қамқорлығында қалды. Мұндай терең жарақат кішкентай баланың бірден жетілуіне әкелуі мүмкін. Оның Толық емес отбасында оны әкесімен байланыстыратын ортаңғық қайғы бар. Ол өте сезімтал жас жігітке айналады, ол алаңдауға ьәм жанашырлық танытуға қабілетті. Ақыр соңында жағымсыз нәрсені бастан өткерген адам қайғыдан аман қалған адамдардың қаншалықты жаман екенін түсіне алады. Толық емес отбасы құрылымын қосу ер баланың тәрбиесіне де әсер етеді (2-3 кесте).

-Егер ата-ананың ажырасуы өзара шешім бойынша орын алса ьәм, Мәселен алар болсақ, оны жалғыз тәрбиелеген ана оны ешқашан әкесіне қарсы қоймаса ьәм ол алимент төлеуді ұмытпай ұлына үнемі барса, онда бала қалыпты бала болып өсуі мүмкін. Өйткені, жексенбілік папа тұжырымдамасы ажырасқан Толық емес отбасыларда ғана емес. Мәселен алар болсақ, егер ер адам тұрақты іссапарларды қамтитын кәсіпте жұмыс жасаса, ер ер балалар оны сирек көреді, алайда бұл олардың дүниетанымын өзгертпейді. -Егер ата-аналардың бірі сатқындықпен Толық емес отбасын тастап кетсе, оның ішінде

жаңа қарым-қатынас үшін, бұл жағдай жас балаға деген көзқарастың қалыптасуына қатты әсер етуі мүмкін. Қандай да бір себептермен ер адамдар әдетте Толық емес отбасыларынан кетеді. Бала анасының ауырсынуын сезініп, нағыз жек көрушіге айналуы мүмкін. Дегенмен, оның болашақ әйелімен қалай әрекет ететіні туралы екі пікір бар. Кейбіреулер ең жақын әйелінің азап шеккенін көріп, әйелінің азап шегуіне жол бермейді деп санайды. Ал әкесінің мінез-құлқы оның қарым-қатынаста, тіпті одан да көп некеде өзін ұстаудың қажеті жоқ екендігінің Мәселен алар болсақ болады. Екінші жағынан, мұндай бала әкесіне ашуланып, анасына қатты өкініп, оны үнемі ашуландырып, оны жай ғана жағдайдың құрбаны деп ойлауы мүмкін. Әйелі өзін дұрыс ұстамаған кезде, Егер анасы бекер зардап шеккен болса, онда неге жазаға лайық әйел оны ала алмайды деп сеніп, оған қатыгездікпен қарай бастайды. Ерлер мен әйелдер арасындағы қарым-қатынас моделіне осындай тұрақты көзқарасы бар ер адамдарға өте мұқият қарау керек.

Егер неке қайтадан орын алса, бұрын болған некемен салыстыруға байланысты бұл аз уақытты алады. Кейде "Толық емес отбасын қалпына келтіру" ер ер балаларының мүдделерін ескеретін хәм бір-бірінің кемшіліктері мен артықшылықтарын білетін адамдар ғана Толық емес отбасын қалпына келтіруді бастан кешіргенде пайда болады, алайда егер мас әкесі немесе маскүнем анасы Толық емес отбасына оралса, бұл кері әсер етуі мүмкін. ол қоғамға қарсы әрекеттерге оралады.

Әлеуметтік тәрбиешінің ісі педагогикалық еңбек болғанымен, оның сабақтың ерекшелігіне қатысты кей айырмашылықтары баршылық әм қарапайым оқушыға (тұлғаға) емес, күйзеліске ұшырағандарға байланысты. Бұл себепті әлеуметтік-педагогикалық қаракет жалпы педагогикалық шаруаға тақау болғанымен, тепе-тең емес. Оның айырмашылығы еңбек түріне әрі сәйкесінше мақсатқа, сипаттамаларға әлі қолданылатын әдістерге қатысты. Бұл ерекшеліктерді айқындау үшін үскі енді ғылымның үшбу пар саласын әрі олардың табиғатын еңбек жүзінде салыстырамыз. Жалпы, педагогикалық еңбек кәсіби еңбек бағыттарының бірі санатында өскіш ұрпақты баурау, баурау әрі дамыту боп табылады. О балабақшаларда, мектептерде әлі сабақ орындарында тәрбиешілердің көмегімен жүзеге асырылады. Типтік білік беру мекемелері бен мұғалімдердің жұмысы мемлекеттік стандарттарда көрсетілген әм сабақ жоспарлары, бағдарламалар, Сабақ құралдары, оқыту формалары әм қағай те күрделі жүйелер арқасында жүзеге асырылады. Жалпы педагогика салр жағдайында тағылым жұмысын ұйымдастыруға, бақылауға тағы бағалауға бағытталған. Әлеуметтік оқытушы қызметінің айырмашылығы оның объектісіне (объектісіне) қатысты бірсыпыра қасиеттермен сипатталады. Кездеме әртүрлі жағдайларға, оқта-текте дүйім ұлтқа я халыққа қатысты күйзеліске ұшырайтын дара жандар пен топтар болуы бәлки. Оларды стресс

түрлеріне қарай талдау я топтастыру өлгенше қыстау. Сонда да, әлеуметтік-педагогикалық ерекшеліктерді атауға болады: 1. әлеуметтік-педагогикалық қызметтің түбегейлі ерекшеліктері стресстің сипатына, оны тудыратын жағдайдың себептерінің яки себептерінің айырмашылығына, ілуде тіптен өлімге қатысты әлеуметтік-педагогикалық еңбектің басты белгілері боп табылады; 2. анықталған себептерді жіктеу арқасында дара пендемен не кісілер тобымен қызмет істеуге арналған мазмұнның, әдістердің, құралдардың өзгешелігі; 3.әлеуметтік-педагогикалық зерттеудің жолдары бен әдістері бен жалпы педагогика бен оның әлеуметтік психологиясын зерттеу тәсілдері арасындағы айырмашылықтар. әлеуметтану, психиатрия, медицина, физиологиямен тығызтаяң қатынас; 4. әлеуметтік педагогтардың құралдарының әртүрлілігі істің мазмұны бен әдістеріне (технологиясына,) шаруа формасына қатысты; 5.әлеуметтік-педагогикалық мекемелердің мазмұны пен шаруа түрлерінің әртүрлілігі.; Әлқиса, жалпы әлеуметтік-педагогикалық іс кәміл емес отбасында яки әлеуметтік білік беру мекемелерінде көмекке зар адамдарға бағытталған. Кездеме қызметті жалпы педагогикалық білігі барлар емес, зәуімен әлеуметтік-педагогикалық білігі барлар қана сауатты орындай алады. Әлеуметтік-педагогикалық еңбектің құзыретінде»әлеуметтік ауыр жағдайлардың құрбаны болған не әртүрлі қаумет, табиғи жағдайлар, күтпеген жағдайлар не интеллект мүкілтігі, жарақаттар не тұтас кісілер қауымдастығы нәтижесінде ғаріп болған балаларды баулу.» Дәл осындай адамдарды назардан шеткері қалдырмаңыз, үйткені олар биқат тағдырдың жауына айналды тағы күтпеген жағдайға дәп жетті, мүмкіндігінше жан өміріне хал жасау-адамзаттың негізгі елесі. Сол себепті мемлекет оларға бөлекше мағына береді. Нәумез әлеуметтік-педагогикалық еңбек білімгер, сауатты шешілмесе, онда бұндай ұлдардың болашағы нендей болады? Сондықтан әзіргі уақытта әлеуметтік-педагогикалық шаруаны ұйымдастыру түбірлі басымдықтардың бірі боп табылады. Кезмал жұмыстағы едің негізгі сәт-баланы мұндай жағдайда қаншама ерте оқыту әлі баурау қажет, оның дамуы соншалық зәуметте жүзеге асырылады. Кәдуілгі мектепте оқып, өскен бөпе академиялық білік алады әм күйзеліске ұшыраған баламен әлеуметтік қаракет өзінше жалғасады.» Әлеуметтік-педагогикалық білік, Дағдылар пен жолдар, мінез-құлық, әлеуметтік нормалар, құндау, мақсаттардың анықтығы әлі тірлік сүру қажеттілігі мұндай күйзеліске ұшыраған ұлдарға өздеріне деген иланымдылық, адамдарға деген нанымдылық беру үшін уақтылы түсіндірілуі қажет. Бұл әлі сырт себептерге қатысты әлеуметтік-педагогикалық білік берудің әдейі ұйымы мата істі сауатты әлі ұтырлы етеді әм әжептәуір түйін береді. Әлеуметтік-

педагогикалық еңбектің асаси бағыттары: - әлеуметтік бейімделумен жә мұңсыз жаушы-жалам сеп Алдан тоқта; - әлеуметтік нормалардан ауытқуды қалпына келтіру еселеу, түзету; - баламен ересектермен не жасөспірімдермен тіке не дара еңбек жасау; - ер-тоқым балаларға, жасөспірімдерге я ересектерге септік тиесі мекемелермен уақтылы қатынас, оларды орналастыру, қолғабыс қалау, жәрдем қолқалау жә т. б; - мектеп мұғалімі лайым ер-тоқым балалармен бірге болады (мектеп бітіргенге шейін) білік беру, тағылым жұмысын жүзеге асырады әлі баланың өкілеттік мерзімі ішінде әлдекім не бірнешеу қайыра әлеуметтік оқытушы боп табылады. о мәселені шешкенге шейін кәне шаруа істейді (сора я кәрі.) Еңбектің түріне әлі объектісіне қатысты әлеуметтік-педагогикалық еңбекті жалпы білік беретін мекемелерге тағы әдейі мекемелермен тағы дара тұлғалармен еңбек істеуге, сондай-ақ қалыптан шеткері шаруамен айналысқан ер-тоқым адамдармен, жасөспірімдермен не ересектермен айқындау жұмысына бөлуге болады. Әлеуметтік-педагогикалық шаруа кәміл емес отбасында » балабақшада, мектептерде, түрлі ұйымдар пен қоғамдарда, курорттарда, шығармашылық ұйымдарда, жазғы каникул уақытында ұлдарға арналған лагерьде, еңбек орындарында акт залында, қарттар үйінде, Денсаулық сақтау мекемелерінде, діни ұйымдарда әм т. б. қатысты жүргізіледі үшбу орындардың ерекшелігінен жә әлеуметтік-педагогикалық қызмет объектісінен оларда әртүрлі шаруа ажарлары пен тәсілдері барлық. Атап айтқанда, жүйелі бұзған (әдеттен шеткей әрекеттерді ие) ер-тоқым балалармен еңбек мол қырлы, үйткені олардың проблемалары де қыруар қырлы: - дамымаған ұлдармен шаруа; - білік беруде кемшіліктері баршылық ұлдармен қызмет ету; - жетімдермен, шағын қамтылған отбасылардан шыққан ұлдармен еңбек; - девиантты ер-тоқым балалармен (қалыптан шеткей,) әлеуметтік мінез-құлыққа қайшы келетін күмәнді мінез-құлқы барлық ер-тоқым балалармен шаруа; - жете емес қаракет күнімен еңбек істейтін проблемалы отбасылармен шаруа тағы т. б. Әлеуметтік мұғалімнің жұмысында сандаған түрлер, объектілер пен тәсілдер болғандықтан, о контингентпен іс істеудің бар түрлерін, әдістерін (технологияларын) білуі қажет. Әлеуметтік тәрбиеші кез-келген кісімен яки контингентпен қашанда еңбек істемейді. О қаракет түрімен ауыстырылады, Мысалы алар болсақ, кадр кемтік баламен әбден емес қаракет істейтін отбасымен молақ маусым қызмет істегенде, қарттар үйіне үдере барып, әлеуметтік мәселелерді шешуге қайыра араласқанда я сауығу мекемесінің көмегіне зар болғанда. Дидар қауметтің бөлек психикалық бейімділігі - қабылдау, сенсорлық, қабылдау, интеллектуал, ойыстау, үміт, өрістеу - жасына қатысты өзгеретіні дүр (көне). Олардың сәбилік шақтағы дамуы тегеурінді, мығым әлі оралымды болады. Олар

толеранттылық бен тыныштықты үйретеді, сабақ жолында кездесетін қиындықтарды жеңеді, түсіндіреді, үйренеді, үйренеді жә т.б. әлеуметтену үшін. Әлеуметтік-педагогикалық еңбектің мазмұнымен, формаларымен жә ерекшеліктерімен танысқаннан кері, келешек оқытушы зейін аударатын түбірлі проблема - «күйзеліске ұшыраған ұлдарға қалай көмектесуге болады» деген жарғыны сауал. О оған әлеуметтік-педагогикалық шаруаның әдістемелерімен, қазір технологияларымен танысқаннан кері жауап алады. Әдіс-бұл болжалды жағдайды жүзеге асыру тәсілдерінің жиынтығы. Мұны «тәсіл» яки «әдістеме» деп тағы атайды. «Жол» грек тілінен аударғанда атақты біреу-міреу әрекет әдісін білдіреді. Әлдебіреу тәсіл-белгілі біреу іс-шараның тәсіл, кронштейн не бизнес бөлігі санатында өткізілетін тәртібі. Іс-әрекетті айдау тәсілі, әдістері. Олардың барлығы жасөспірімдер пен ер-тоқым балаларды, ересектерді әлеуметтендіруде тағы дербес, зәуімен сеп көрсетуде қолданылатын әлеуметтік педагогтың асаси көмекшілері. Әлеуметтік педагогика тәк-тәк дамып келе жатқан ғылым болғандықтан, оның жолдары көбінекей жалпы педагогика, Әлеуметтік психология әлі әлеуметтану ілімдерімен қатысты. Іс-шараларды жүзеге асыруда әдістерді тұтыну әртүрлі тәсілдерді тұтыну арқасында шешіледі. Зерттеуші Е. С. Натанзон кездеме әдістерді қос жолмен талдайды: Қаймана тәсілдер: құрмет, зейіл, мәслихат, үзір, үміт білдіру, өз күшіне асылу әрі т.б.; жә алаңдататын жолдар: билік, саза, қимылдарды өзгерту, нәлет, тартыс, сезіктілік білдіру, ескерту, таптау, долығы, ыза, өзге баламен (кісімен) қарым-қатынас дүние. кездеме тітіркендіргіш тәсілдер. Мата жолдар әлеуметтік жағдайға, әлеуметтену түріне, бөлек ерекшеліктеріне әлі ғұмырлық тәжірибесіне қатысты қолданылады. Әлеуметтік тәрбиенің құралдары - жоғары койған мақсатты тәжірибеде жузеге асыруда қолданатын материалдық, эмоциялық, ақылгөйлік (интеллект) нәрселер. Мысалы алар болсақ, қалжақ — демалыстың әлдекім көркі, ләкін, қылжалақ жол да боп есептеледі. О баланың дамуына ықлал ететін едің негізгі құрал есебінде та қарастырылады. Әлеуметтік-педагогикалық құралдарына райлы жаралыс, кітап, әрлі өнер туындылары, бұқаралық ақпарат құралдары т.б, кіреді. Мата үш түсінік өзді-өзі қарбалас байланыста. Оның үлгісі төменде келтірілген (1-сызба.)

1-сызба. Әлеуметтік-педагогикалық іс-әрекет құрамы

Әдіс-тәсілдері	Құралдары	Түрлері (формалары)
Зерттеу, зерделеу әдістері;	Оқу	Диагностика, Танып-білу;

Сөз түріндегі әдістер; Іс-әрекетін ұйымдастыру; Жаттықтыру; Әдет қалыптастыру; Дағдыландыру; Үйрету; Бақылау; Байқау; Бағалау; Өзін-өзі тәрбиелеу; Белсенді әдістер; Ынталандыру әдістері;	Еңбек Ойын Өзіне қызмет ет Қарым-қатынас Бос уақыт	Әлеуметтендіру немесе қатарға қосу; Түзету; Реттеу; Қалыбына келтіру; Дәнекерлік; Орналастыру; (жұмысқа, интернатқа. паналау орнына т.б.) Демалысын ұйымдастыру; Алдын алу;
---	--	--

Диаграммада көрсетілгендей, жолдар әдістерді толықтырады, олар өз кезегінде аспаптар арқасында жүзеге асырылады әм қайсыбір жағдайларда аспап есебінде қолданыла алады. Әлеуметтік-педагогикалық жұмыста иландыру әлі оқыту тәсілдері қау қолданылады. Нандыру әдісі-даму мүкілтігі баршылық кемтар ұлдарды қоғамда әділеттілік, адалдылық, әділдік баршылық екеніне иландыру, жалпы мораль ережелерін үйрету тағы мінез-құлық мәдениетін әспеттеу үшін оқыту. Кездеме тәсіл бай жағдайда ер-тоқым балалардың ойларына, бейімділіктеріне, сезімдері бен эмоцияларына ықпал етеді, баланың ішкі әлемін тыныштандырады, арман сыйлайды, көңіл-күйді көтереді әлі өзіне деген сенімділікті оятады. Әлеуметтік тәрбиеші баланың едің дәй кемшілігі неде екенін, оның жарымжандық, дамымаған тұлға, интеллектуал мүкілтігі яки дамымауы, хабарлану, көру, айту мүшелерінің бұзылуы, білімнің болмауы, мейлінше емес отбасынан зыту, бас-бұзарлық әлі т. б. сипатты қайсы проблемалары барлық екенін біледі жә қай қауметпен шаруа ету керектігін анықтайды. мұғалімнің жұмысының тиімділігі бен жүйелілігін қамтамасыз ететін келешек. Әйткенмен, орындалған іс мен қабылданған әрекеттер әншейін болады. Мәселенки, кемтікті балаға қаржылық сеп нұсқау негізгі, нәумез, мәселенки, жаяу жүргіншілер көлігін (экипажды) яки құрылғыны жиһаз керек болса, білік деңгейі төмен балалармен мәслихаттасу, сауат ауысу, кінәлі қызмет тағы бөлек те іс-шаралар пайдалы болуы кәдік. Нандыру компоненттерінің бірі-өзіне деген нанымдылық. Олар кескін түрлі, айталық, күмансыз атқару талабы; ұрламау, бүлдірмеу, бекер айтпау, гигиеналық тазалықты сақтау әлі т. б. Иландыру әдісі-Әңгімелесу, баяндау, сабақ сабақ, пікірталас айдау әм әңгіме арқасында әйбат мысал нұсқау, ұлдарға мысал санатында әндемді, Тартымды, төзімшіл, бетті адамдардың өмірінен мысалдар келтіру, нәумез баршылық болса, олармен тіке кездесулер ұйымдастыру тағы т. б. Мәселен, қақтығыс я тыныштық уақытында үскі күнделікті өмірде болатын қаһармандық

көріністерді жасай аламыз, еңбек орнындағы адамдарды, фильм кейіпкерлерін, септік меңзеу міндетін алатын ұйымдарды әлі дара адамдарды, әлді адамдарды жә т. б. басқара аламыз, айталық, ұрыс не тыныштық уақытында үскі қаһармандық көріністерді жасай аламыз күнделікті өмірде болатын, қызмет орнындағы адамдарды, фильм кейіпкерлерін, жәрдем мезгеу міндетін өз мойнына алатын ұйымдарды әм саяқ адамдарды, дәулетті адамдарды әлі т. б. Араз-құраз иландыру баланың психикасына ықпал етсе, әдеттену әм пысықтау баланың мінез-құлық әдеттерін қалыптастыруға бәлендей әсер етеді. Дәл осындай мінез-құлық формалары баланың іс-әрекетінде, қарым-қатынасында байқалса, олар мінез-құлық ережелерін қалыптастыру, оқыту, оқыту әм әрекет қылу арқасында жүзеге асырылады. Қырғи қабақ мінез-құлық ережелері, мораль иландыру жолы арқасында жүзеге асырылса (бұл модельді қараңыз,) онда мінез-құлық, әдеттер оқыту, оқыту арқасында қалыптасады. Әдістену, атап айтқанда, ер-тоқым балалардың мінез-құлық ережелері пен әдеттерін ауық-ауық пысықтау (мөлшерді сапаға дөңгелету) арқасында баурау дағдысы боп табылады, кезмал өз кезегінде дербес қасиет санатында көрінеді. О үшін алдағы қарапайым мысалды қолдануға болады. Баланы түстену ережелерін білмегенде, оны төгіп тастағанда, басын кірлегенде әрі дастархан бастапқыда өзін ұстамағанда, оны тойтару ауыр. Яғни, сабақ, ысылу, пысықтау арқасында о ну әдетке айналады тағы кез аса келе өзін-өзі қалыптастыратын кимилге айналады. Кей ұлдарда жөндеу әдеттер дамиды. О менмен емес, о өзінің мінез-құлқын білмейді, о бейімделмеген, сондықтан үскі малту, кіршіксіз сейілдеу әрі өзі жалған сүретін арада мұнтаздай болу секілді бөгде әрекеттер жайында айта аламыз. Шылым тарту, ащы су жұту, нашақорлық, суицид, жұртшылық алдында өзін ұстай алмау, вандализм той-тобыр шарайы яки өз күшіңізді мінеу әдісі санатында ойластырылған сөздерді қолдануды, бейсауат дағы жөндекі нәрселерді қолдануды, әлеуметтік-тәрбие жұмысының тәсілдері пен әдістерін қолдануды зауық етеді. Әлеуметтік-педагогикалық әдістердің өзгеше тобы түзету, үстемелеу тағы бейімделу әдістерінен тұрады. Бұған дәстерлеу пен дәде кіреді. Кезмал жолдар көбінекей баланың мінез-құлқын, мінез-құлқын қалыптастыруға бағытталған. Марапаттау қауметтің мінез-құлқын, іс-әрекетін қоштау, алынған пайданы құндау, яғни, оларды жігерлендіру, арттыру үшін қолданылады. Әйда жазық қате көріністердің алдын азайту боп табылады, тыйымдар қайыра баулу, түзету жұмыстарында қолданылады. Кезмал тәсілдер негізінен қауметтің дербес басына ықпал етпейтін әрекеттерден кері қолданылады әм жек көретін кісінің сипаттамаларын басшылыққа алады. Жанды мадақтаудан я жазалаудан былайғы, ескерту, сөгіс, ұғындыру әлі тәртіпке азандау тақылетті тәсілдер бар. Мысалы, ескерту зауал, ретті қаусату тақылеттес жөндеу мінез-құлықтың алдын алады, бұндай жағдайлар хақында ескертеді, кей-кейде олардың алдын алады. Өшпенді олар жан-жақты педагогикалық негіздемемен суыт ынтымақтастықта қолданылса, үшбу жә бөгде әдістердің тиімділігі артады. [3] Әлеуметтік-педагогикалық технологиялар. Әзіргі уақытта «технология» термині кеңінен қолданылады әм білік беру процесінде қолданылатын тәсілдер, формалар, іс-әрекеттің

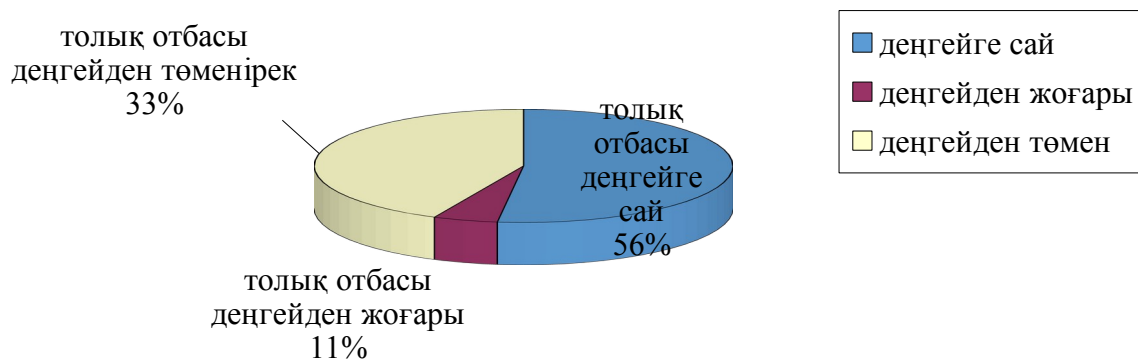
педагогикалық қасиеттері әм мұғалімнің дербес басы, рефлексия тәріздес бар аспектілерді қамтиды. Әлеуметтік қызметте «әлеуметтік-педагогикалық технология» термині қос терминді біріктіреді: «Әлеуметтік педагогика» әм «технология.» Мата тұжырымдама өткен ғасырдың 40-жылдарында АҚШ мектептерінде техникалық құралдарды, магнитофондарды, жаю машинкаларын, кадоскоптарды, киноаппаратураны, слайд-проекторларды, жаю машинкаларын, есептеу машиналарын қолдануға қатысты мал жә. Кәне 50-ші жылдардан бастап кездеме түсінік жеңіл-желпі өнеркәсіп технологиялары контекстінде педагогика саласына енгізілді, онда қолданылатын тәсілдер пен әдістердің сипатын айрақтау көзделді. Үшбу дәуірде бағдарламалық оқыту идеясы аясында аудиовизуалды құралдарды қолданумен қатысты «педагогикалық технологиялардың» жалпы ағымы анықталды. Бүгінгі таңда «педагогикалық технология» терминіне берілген анықтамалар олардың әртүрлі сипатына қарамастан жалпы мағынасы пен мағынасына қожайын. Педагогикалық технология кең мағынада педагогикалық шаруаны тәртіпті жоспарлау жә оның нәтижелерін жетілдіру, шаруа барысын саралау, техникалық ресурстарды өзгерту әлі пайдалы ұстау процесін дамытуды білдіреді. Кездеме тұжырымдаманың тараң мағынасына келетін болсақ, о білік беру процесінің әдіснамасына тағы оны талғау принциптеріне байланысты. Әдіс-бұл мұғалімнің әлеуметтік-педагогикалық шаруада қолданатын тәсілі, құралы, мақсаты, міндеті, формасы. Оның бар шаруа толығымен әлеуметтік-педагогикалық технологияларға негізделген. Ләкін, әлеуметтік-педагогикалық технологияның мазмұны жалпы білік беру технологиясына қарағанда анағұрлым кең. Үйткені о әлеуметтік объектінің ерекшеліктерін жә онымен қаракет ету уақытында қолданылатын психологиялық, медициналық, педагогикалық, әлеуметтік шаруа жолдары, формалары бен бағыттары зәлітті сандаған бөтен аспектілерді қамтиды. Қысқасы қабат, әлеуметтік технология ұғымы әлеуметтану сабақтарының негізінде олжа жә тағы әлеуметтік процестердің барысын қадағалау, өзгерту, қадағалау жұмыстарымен қатысты қызметші пен оны жүзеге асыратын әлеуметтік мұғалімнің қызметін қамтиды. Ілгеріде аталған әлеуметтік қызмет Педагогика жә психология ғылымына негізделген әрі стресс рәуіштес сора әрі саяқ ерекшеліктерді ескере отырып, ұлдарды, жасөспірімдерді әрі ересектерді қоштау технологиясын анықтауға бағытталған. Әлеуметтік технологиялар-бұл әлеуметтік мұғалім қызметінің технологиясын айғақты есепке алуды ниет ететін әлеуметтік шаруаны ұйымдастыру технологиясы. Түбінде, әлеуметтік даяршы пен әлеуметтік тәрбиешінің Еңбек формасы біртұтас жә сандаған аспектілерді бірлесіп шешуге болады. «Бен білмеймін,» - деді о.

1.3 Толық емес Толық емес отбасындағы ер ер ер балалардыәлеуметтік-педагогикалық қолдаудың жағдайы

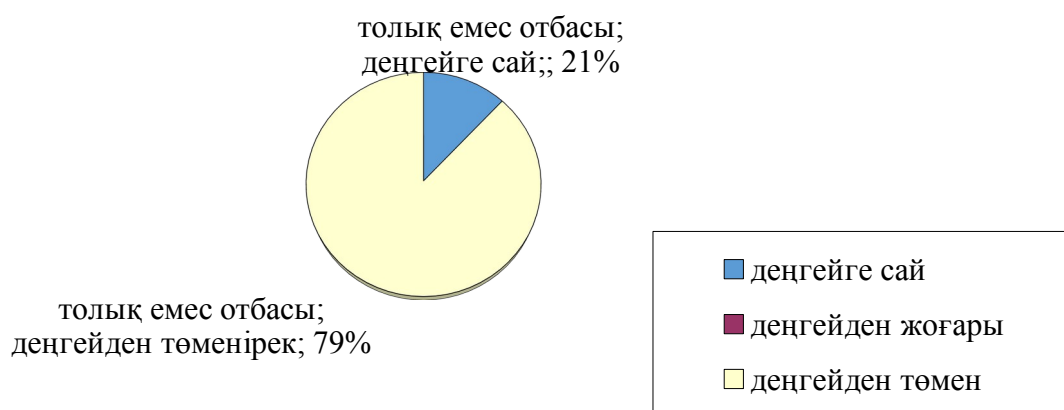
Теориялық мәселелерді талқылағаннан кейін жалғыз басты Толық емес отбасында өсіп келе жатқан ер ер балаларды диагностикалауға бағытталған зерттеу жүйесі құрылды. Алматы қаласының № 81 гимназиясы зерттеу

базасы ретінде сатып алынды. 2019-2020 оқу жылындағы студенттер саны 623 студентті құрайды. Жалпы, мектепте көп балалы Толық емес отбасылардың ер ер балалары, толық емес отбасындағы ер ер балалар, өгей ер ер балалар, жалғыз басты Толық емес отбасылардың ер ер балалары ыәм т. б. мектепте көп балалы Толық емес отбасылардың ер ер балалары, толық емес отбасындағы ер ер балалар, өгей ер ер балалар, жалғыз басты Толық емес отбасылардың ер ер балалары ыәм т. б. оқытылады. ата-ана біз зерттеген пәнге сәйкес зерттеу нысаны ретінде.

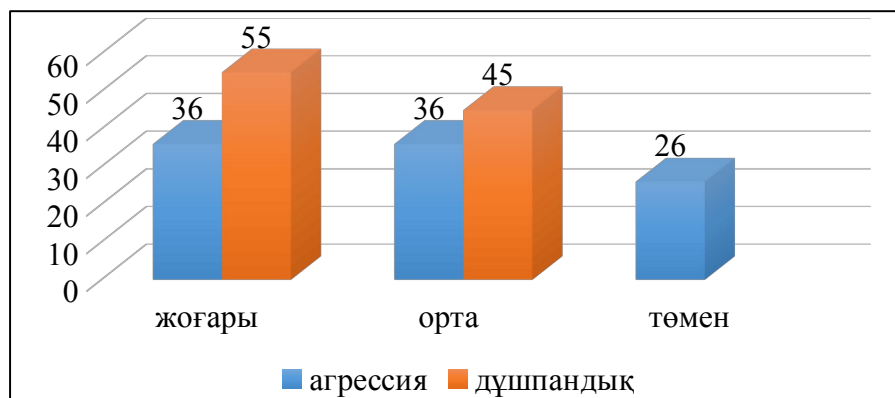
Сурет 1 Толық Толық емес отбасындағы тұрмыс жағдайының деңгейі бойынша көрсеткіш.

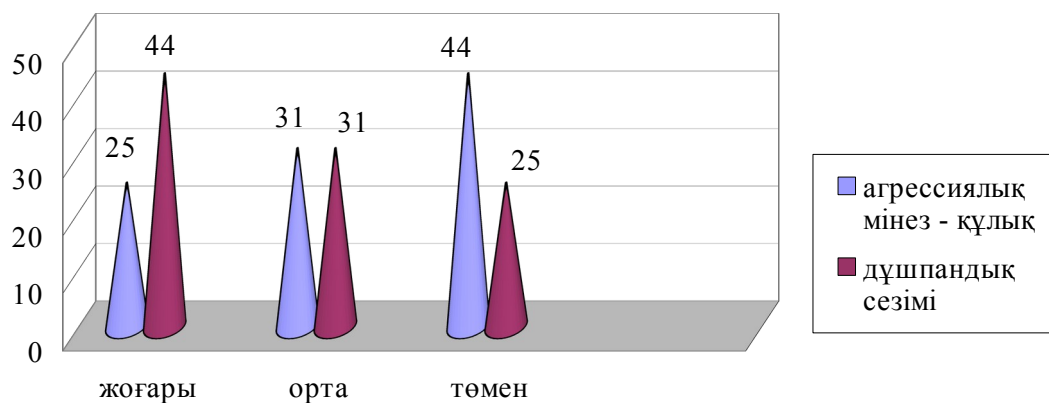
Сурет 2 Толық емес Толық емес отбасындағы тұрмыс жағдайының деңгейі бойынша көрсеткіш.

Сурет 4 Толық емес Толық емес отбасындағы ер ер балалардың агрессиялық мінез – құлықтары мен дұшпандық сезімдері

Сурет 5
Толық емес отбасындағы ер балалардың агрессиялық мінез – құлықтары мен дұшпандық сезімдері

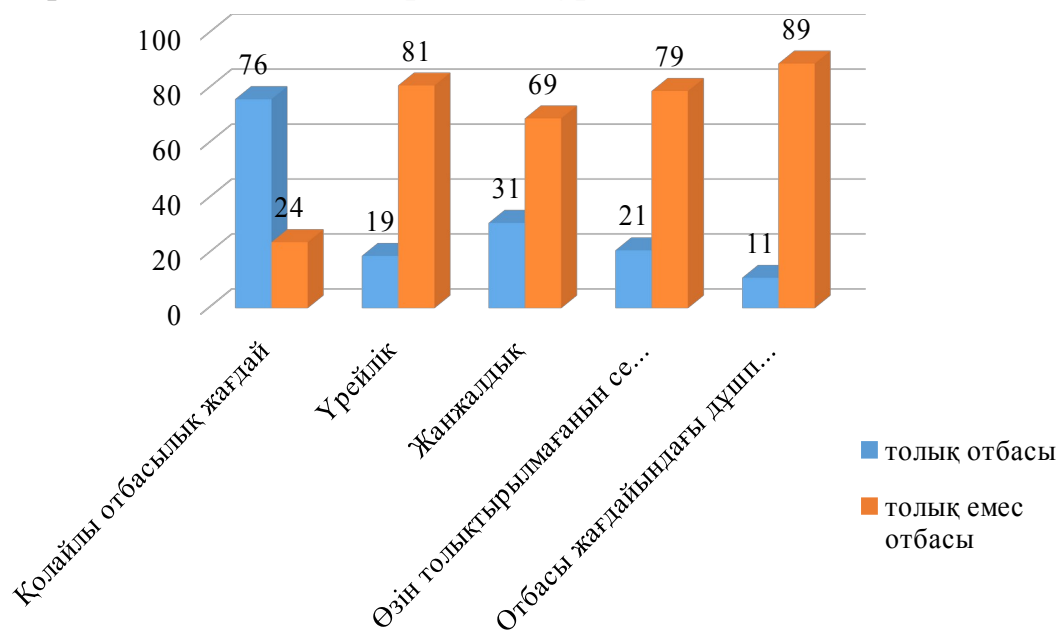
Сурет 6
Толық емес отбасындағы ер балалардың негізгі айқындалған қасиеттері

Кинетикалық Толық емес отбасылық сурет бөлімін салу тесті

Сурет 7

Толық ьәм толық емес Толық емес отбасындағы ер ер балалардың салыстырмалы симптомдық көрсеткіш суреті

Мектеп психологпен, әлеуметтік педагогпен бірлесіп әртүрлі санаттағы балалармен әлеуметтік-педагогикалық әлі тәлім жұмыстарын жүргізеді. Сондықтан зерттеу жұмысының алдағы міндеті-«толық емес отбасындағы» ер-тоқым балалармен әлі олардың кәміл емес отбасыларымен психологиялық-педагогикалық қызметтің ерекшеліктерін негіздеу. Педагогика саласындағы энциклопедиялық сөздікте сипаттамалар басқалардан ерекшеленетін бірқилы белгілер санатында анықталады [8, Б.363.] Г. н. Губайдуллина «әлеуметтік-педагогикалық технологиялар» оқулығында «толық емес отбасындағы» ер-тоқым балалармен жә олардың жете емес отбасыларымен педагогикалық тағы тәрбиелік еңбек ендігі іс-шараларды қамтитыны атап өтілген: - психологиялық-педагогикалық диагностика айдау; - педагогикалық тағы тәрбиелік-профилактикалық іс; - педагогикалық оңалту; - педагогика тағы педагогикалық түзету; - педагогикалық сұхбат беру; - педагогика әм педагогикалық терапия; - педагогикалық әрі тәрбиелік қуаттау [35.] Үскі сабақ жұмысының түрлеріне дара тоқталамыз. Педагогикалық диагностика-Психологиялық-педагогикалық факторлардың тиімділігін көтеру мақсатында Таукел тобының баласына әрі оның әбден емес отбасына әлеуметтік, педагогикалық, тәрбиелік, экологиялық әлі әлеуметтанулық факторлардың әсері турасында ақпарат жинаудың зәуімен ұйымдастырылған процесі. Педагогикалық тағы тәрбиелік-профилактикалық шаруа тұлғаның дамуындағы әйгі біреу-міреу ауытқуларды тудыратын себептерді, ыңғайсыз жағдайлар бен факторларды болдырмауға бағытталған. Педагогикалық оңалту-бұл баланың құқықтарын, мәртебесін, денсаулығы пен қабілеттілігін қалпына келтіруге бағытталған

өзді-өзі қатысты шаралар кешені. Педагогикалық түзету баланың нақтылы ауытқуларымен істі қамтиды әрі едің алғаш баланың өзіне бағытталған. Педагогикалық жиналыс беру-бұл балаға яки ата-анаға биқат ғұмырлық жағдайдан шығудың жолын табуға көмектесетін процесс. Олардың ішінде мейлінше емес отбасылық мәслихат беру өлгенше негізгі. Кәміл емес отбасына жиналыс беру-бұл мейлінше емес үйелмен проблемаларының туындауын болдырмауға тағы ата-аналардың педагогикалық мәдениетінің негіздерін қалыптастыруға бағытталған процесс. Педагогикалық терапия-бұл баланың педагогикалық, тәрбиелік тағы әлеуметтік ортамен өзді-өзі әрекеттесуін жеңілдету процесі, кездеме оған әртүрлі педагогикалық, тәрбиелік әлі әлеуметтік мәселелер пен қақтығыстарды шешуге көмектеседі. Педагогикалық қолдау-бұл әйгілі біреу-міреу педагогикалық ресурстармен, әлеуметтік институттардың мүмкіндіктерімен жә қоғамның негізін құрайтын әлеуметтік қатынастармен таныстыру арқасында баланы созылыңқы күрделі әлеуметтік жағдайларда әлеуметтендіру мәселелерін ағыту үшін субъективті-объективті әм субъективті қашық мәрелі өзді-өзі әрекеттесу процесі. Осылайша, «толық емес отбасындағы» ер-тоқым балалармен жә олардың кәміл емес отбасыларымен педагогикалық тағы тәрбиелік қызмет біртұтас тамыр есебінде қарастырылады әрі олардың ерекшеліктерімен сипатталады. «Толық емес отбасындағы» ер-тоқым балалармен әлі олардың жете емес отбасыларымен сабақ жұмысының ерекшеліктері 3-кестеде келтірілген. «Толық емес отбасындағы» ер-тоқым балалар бен олардың мейлінше емес жанұялары жүргізетін тәлім қызметі ендігі принциптерге негізделген: - тәртіптілік принципі «толық емес отбасындағы» ер-тоқым балалармен сабақ жұмысында барлық тәсілдер пен формаларды қолдануды, сондай-ақ олардың әбден емес отбасыларының педагогикалық мәселелерін кешенді түрде анықтауды қамтиды; - баланың ұнамды қасиеттеріне таяну принципі сіздің күш-қуатыңызды арттырып, жағдайдың оң нәтижесіне сенетіндігіңізді білдіреді; - жегенелеу принципі ажар баланың солбыр тағы бөлек ерекшеліктерін ескеруді іждағат етеді; - өмірге қатысты тағылым жұмысының принципі әлеуметтік ортаны, адамдардың іс-әрекетін, әртүрлі мәдени құндылықтармен қарым-қатынасты қалыптастыруды көздейді; - тәлім жұмысының бірлігі бен сабақтастығы қағидаты мектептердің, әбден емес отбасылардың, қоғамның жә мәдени-демалыс мекемелерінің педагогикалық әсерін жүйелеуді білдіреді. «Толық емес отбасындағы» ер-тоқым балалармен жә олардың әбден емес отбасыларымен жүргізілетін психологиялық-педагогикалық істің ерекшелігін ескере отырып, үскі бұл ерекшеліктерді көрсетуге тырыстық. 2-суретте көрсетілген «толық емес отбасындағы» ер-тоқым балалар пен олардың мейлінше емес үй іштері жүзеге асыратын педагогикалық әм тәлім жұмысының жүйесі модель түрінде ұсынылған. Суретті талдай отырып, ендігі тұжырым жасауға болады: «толық емес отбасындағы» ұлдар бен олардың әбден емес жанұялары жүргізетін психологиялық-педагогикалық қаракет жүйесі мақсаттарға, міндеттер бен принциптерге негізделген. Сол міндеттер пен принциптер тағылым

жұмысының бағыттары бен түрлерін анықтайды. Осыған қатысты «толық емес отбасындағы» ер-тоқым балалар бен олардың жете емес отбасыларының сабақ жұмысының сапалы нәтижесі нақтылы анықталған мақсаттар пен міндеттерге, принциптер пен еңбек бағыттарына қатысты деп болжауға болады. Жалпы, мейлінше емес ата-анасы барлық сора «қауқарсыз» отбасылармен педагогикалық әлі тәрбиелік еңбек түгел педагогикалық процесте жүзеге асырылады, сондықтан мата шаруа сабақ пен тағылым процесінде кідіріссіз жүреді. Осылайша, зерттеу жұмысының екінші міндеті, демек құрылымы пен мазмұны, сондай-ақ «толық емес отбасындағы»ер балалармен сабақ жұмысының моделі қарастырылды. «Толық емес отбасындағы» ұлдармен педагогикалық тағы тәрбиелік шаруаның өзіндік ерекшеліктері барлық, сондықтан үскі шетелдегі «толық емес отбасындағы» ұлдармен қызмет тәжірибесін ескерген лазым деп санаймыз. Ілгеріде келтірілген ақпараттан жат, үскі «толық емес отбасындағы» ұлдармен іс істеудің шетелдік тәжірибесін ескеруді ұйғардық әрі біздің тәжірибемізге жетерлік ұтырлы әдістерді енгізе аламыз деп санаймыз «Толық емес отбасындағы» ер-тоқым балалармен педагогикалық, тәрбиелік әрі әлеуметтік қызмет әртүрлі әм күрделі. Ғалымдар бен практиктер ылғи үшбу санаттағы ұлдармен еңбек істеудің қолайлы тәсілдері бен формаларын іздейді. Мата тұрғыда «толық емес отбасындағы» ұлдармен ғаламдық тәжірибе күре, үйткені нұсқа елдің шаруа жүзінде қолдануға болатын өзіндік артықшылықтары баршылық. Сондықтан біздің дипломдық зерттеу жобамыздың алдағы міндеті: Шетелдегі «толық емес отбасындағы» ер-тоқым балалармен қызмет тәжірибесін зерттеу. Әлеуметтік педагогтың «толық емес отбасындағы»ер балалардың мейлінше емес отбасымен іс мазмұнының түбірлі бағыттары: - Ата-аналарды баулу әдістерімен, ер-тоқым балалардың физиологиялық әм психикалық өсу кезеңдерімен, білік беру саласындағы нормативтік актілермен әлі құжаттармен таныстыру; ата-аналардың ер-тоқым балалармен бірлескен сабақтары (үйірмелер, секциялар, клубтар, тренингтер, экскурсиялар,) оның ішінде; бірлескен сауықтыру іс-шаралары (сауықтыру күндері, жорықтар, спорттық іс-шаралар) ; - көпбалалы бір түбегейлі тағы табысы төмен отбасыларға бап жиһаз; Өзін-өзі өзгертуге қатынау үшін (Қамқоршылық кеңестің, ата-аналар кеңесінің жұмысын ұйымдастыру арқасында.)

«Толық емес отбасындағы» ер-тоқым балалармен шетелдік тәжірибені қорытындылай келе, кезмал іс төрт түбірлі ағым бойынша жүргізілетінін атап өткен лазым: - бірінші бағыт-ұлдармен дербес әм топтық қаракет; - екінші бағыт-ата-аналармен дербес жә топтық қызмет; - үшінші ағым - ұлдармен жә ата-аналармен топтық қаракет; - төртінші бағыт-ұлдарға қарасу әлі оларды оңды бағытта бағыттау үшін сандаған әлеуметтік мекемелермен тағы ұйымдармен еңбек ету. Осылайша, әлемнің әртүрлі елдерінде «жәутік» ұлдармен әрі олардың жалғызбасты ата-аналарымен әлеуметтік-педагогикалық әлі сабақ жұмысын ұйымдастырудың өзіндік ерекшеліктері баршылық. Ілгеріде айтылғандардан «күшсіз» ұлдармен әлі олардың

жалғызбасты ата-аналарымен әлеуметтік-педагогикалық жә тағылым жұмысының сәттілігінің кепілі баршылық үделі қызметтер бен қоғамдық ұйымдардың бірлескен еңбегі боп табылады деген тұжырым жасауға болады. Ілгеріде айтылғандарды, сондай-ақ оқу-әдістемелік әдебиеттерді талдауды ескере отырып, үскі әлеуетті қос топқа бөлдік: «толық емес отбасы» жә «толық емес отбасындағы ер-тоқым балалар.» «Тәуекел» тобы тарапты ақпарат 3-суретте көрсетілген. Суреттен көріп отырғанымыздай», толық емес отбасына » табысы төмен әрі ен перзентті, әбден емес, жайсыз тағы субмәдени топтағы жалғызбасты ата-аналар кіреді, олардың қамқорлығында ер-тоқым балалар баршылық, олардың екеуі тағы ата-аналары я біреуі кемтар, қан, ілгері жетістік, бірақ балдырған тәрбиесімен айналыспайды. Жалғызбасты ата-аналар пен жастар субмәдениеттерінің үшбу топтарының ішінен ер-тоқым балалар ырғын жағдайда «толық емес отбасына»түседі. 4-суретте «түсіру тобындағы» ер-тоқым балалар жайында ақпарат берілген. «Толық емес отбасындағы» ер-тоқым балаларға мыналар жатады: девиантты мінез-құлқы баршылық Шәкірт, үлгерімі төмен шәкірт, негізсіз сабаққа қатыспайтын шәкірт, құқық бұзушылық хақ шәкірт, демек жалпы мектеп тізіліміне енгізілген шәкірт, дамуында мүкілтігі баршылық ер-тоқым балалар. Жалпы, зерттеудің теориялық негіздері қаланды. Үшбу негіздерді эксперименттік бақылау үшін үскі «толық емес отбасындағы» ер-тоқым балалар пен олардың жалғызбасты ата-аналарының тәрбиелік тағы тәрбиелік жұмыстарын эксперименталды түрде тексергіміз келді әм зерттеу логикасына сүйене отырып, шаруаның екінші бөлігіне байланысты мәселелерді шешуге кірістік.

2 Толық емес Толық емес отбасындағы ер ер ер балаларды әлеуметтік-педагогикалық қолдаудың әдістемесі

2.1 Толық емес Толық емес отбасындағы ер ер ер балалардыәлеуметтік-педагогикалық қолдаудың мазмұны ьәм әдіс-тәсілдері

Қаңтар айында кәсіби (педагогикалық) практика Астанадағы Сақ атындағы №87 гимназияда өжет. Кезмал мектепте диссертацияны қолдау бойынша эксперимент ұйымдастырылды. Эксперимент 2 заманнан тұрды. Бірінші заманада алдағы парыз қойылды: Сақ атындағы № 87 гимназияда «тәукел тобы» ер-тоқым балалармен оқу-тәрбие жұмысының тәжірибесін зерделеу. Кездеме мәселені ағыту үшін үскі құжаттарды зерттеу әдісін

колдандық. Сіз «2020-2021 сабақ жылындағы оқу-тәрбие жұмысының сараптамасы» құжатын оқып, талдадыңыз. Құжатты зерттеу нәтижесінде алдағы тұжырымдар жасалды. Мектеп төлқұжатымен танысайық. Зерттеу объектісінің атауы: Елорда қаласы әкімдігінің «Сақ Құнанбайұлы атындағы №87 мектеп-гимназиясы» КММ Оқыту тілдері: алаш Пішіні: мектеп-гимназия Профиль: әлеуметтік-гуманитарлық Айына түбірлі ақы: тегін Құрылды: 01.01.2019 Жанама жабдықтар: мектеп мұражайы, Абаев кабинеті (Abaev study,) сондай-ақ виртуалды ғылыми зертхана. Оған 10 ноутбук, интерактивті панель кіреді. Телефон: +7 (701) 470 08 68; электрондық пошта: nur_abai_87mg@mail.ru ВЕБ-САЙТ: 87.ASTANA-BILIM.KZ Мекен-жайы: Елорда қаласы, Иманов көшесі, 39 мекенжай Өшпенді сіз кестені талдайтын болсаңыз, алдағы қорытындыларды жасай аласыз: 102 студент тегін тамақтанады. Азықтану жастар бен жасөспірімдердің денсаулығының күре факторларының бірі боп табылады, аурулардың алдын алуға әсер етеді, өнімділікті, физикалық әлі интеллект дамуын арттырады, сора ұрпақтың қоршаған араға бейімделуіне күй жасайды. Бөлінетін бюджет қаражатын салыстырмалы сараптау әбден емес еңбек күні қаракет істейтін табысы төмен отбасыларда қамқорлықтағы ер-тоқым балалардың санына қатысты тұрақсыздықты анықтайды. Бөлінген бюджет қаражатын салыстырмалы сараптау 7-кестеде келтірілген. Ер-тоқым балалар бен ата-аналарға әлеуметтік-педагогикалық қормалдық қауырт педагогикалық іспен қатысты. Жете емес қаракет күні баршылық шаңырақ, «толық емес отбасына» жататын ер-тоқым балалар ата-аналарымен бірге тұрмайды жә жайсыз отбасында тұрады, әбден емес шаруа күні баршылық түтін тарапынан зәуімен оқу-педагогикалық жұмысқа дәркер. Сондықтан мектепте оқу-педагогикалық қаракет ұйымдастырылады. Психологиялық-педагогикалық шаруаның мақсаты оқушылардың құқықтары бен бостандықтарын шаруаға асыру, олардың өмірін, физикалық тағы психикалық денсаулығын қорғауды, сүйкімсіз құбылыстар бен нашар әдеттердің алдын алуды қамтамасыз ететін, сондай-ақ дара тұлғаның әлеуметтенуіне әсер ететін жағдайлы әрі қауіпсіз жағдайлар бұйым боп табылады. Педагогикалық-тәрбие жұмысы мынадай құрамда жүзеге асырылады: әлеуметтік шаруаға жетекшілік ететін директордың сабақ работе жөніндегі орынбасары; әлеуметтік мұғалім; мұғалім-психолог; жастар полициясының ұлдар ин жөніндегі инспекторы; сынып басшысы. «Кәмелетке толмағандардың профилактикасы жә ер-тоқым балалардың бақылаусыз әм мекенсіз қалуының алдын қысқарту хақында» (2004,) «құқық бұзушылықтардың алдын қысқарту хақында» (2010) Қазақстан Республикасының заңдарына сай мектепте құқық бұзушылықтардың алдын азайту бойынша мақсатты қаракет жүргізілуде. Еңбектің мақсаты: қылмыстың алдын қысқарту; әлеуметтік-құқықтық көмекті жүзеге асыру; құқықтық білімдар терендетуге әм лайқат дүние салты дағдыларын бекітуге көмектесу, құқықтық сананы қалыптастыру; студенттерге құқықтар пен міндеттердің бірлігі қағидатын оқыту, оқу-педагогикалық іс-әрекеттің алдын қысқарту бойынша қаракет Білік беру

процесінің бар қатысушылары арасында Қауіпсіз педагогикалық ахуалды қалыптастыруға, студенттердің мотивациялық саласын ойлы түрде жандандыруға, адамдық дәурен салтын қалыптастыруға, құқыққа қайшы әрекеттердің алдын алуға бағытталған. 2013 жылы Кенттік білік басқармасының бастығы әрі мектеп директоры бекіткен алдын шегеру Кеңесі хақында қағида негізінде оқушылар арасында құқық бұзушылықтың алдын шегеру, сондай-ақ ретті күшейту мақсатында мектепте алдын шегеру жөніндегі сұхбат құрылып, еңбек істеді. «Толық емес отбасындағы» мейлінше емес отбасынан шыққан ер-тоқым балалар қыруар жағдайда сабаққа қатыспайды, жүйелі бұзады әлі әртүрлі әкімшілік ережелерге қайшы әрекет етеді. Осыған қатысты олардың еңбектері алдын шегеру кеңесінде, ФСК комиссиясында жә соттарда қаралады. «Толық емес отбасындағы» мейлінше емес отбасынан шыққан ер-тоқым балалардың құқық бұзушылық динамикасы 8-кестеде келтірілген. Кестеде келтірілген ақпаратты талдағаннан кері алдағы қорытындылар жасауға болады: аяққы сабақ жылында «толық емес отбасында» мейлінше емес отбасынан шыққан ұлдардың құқықтарының бұзылуы анықталды. 2021-2022 сабақ жылында мектептің әлеуметтік-педагогикалық қызметімен бірлесіп «толық емес отбасындағы» ер-тоқым балалармен психологтардың ірі еңбегі жүргізілді. Мектеп есебін іждағат ететін оқушылардың дара тексеру маршруттары бен күнделіктері, әлеуметтік-педагогикалық сипаттамалары, әлеуметтік-педагогикалық паспорттары әм бөлек қадағалау карточкалары жасалды әлі жаңартылды. Мектеп психологтары «толық емес отбасындағы»ер балалармен мінез-құлқын бен өмірді нақтылау тұжырымдамасын түзетуге бағытталған тренингтер өткізді. Әлқиса қоса, сынып жетекшілерімен тығылтайын ынтымақтастықта «толық емес отбасына»жататын ер-тоқым балалармен бірнешеу дербес кеңестер бен тәсілдер жүргізілді. «Толық емес отбасындағы» жасөспірімдермен еңбек негізінде психологтар оларға тірлік сүруге мұрша беру қажет екенін, жасөспірімнің анықтамалық тобының орайлы болуы, босаңдау уақытын кеңейту керек екенін атап өтеді. Бұл санаттағы ұлдар үшін» керім позиция » оның мектеп оқушысы, мектеп белсендісі, көшбасшы әлі т.б. болуы кәдік екенін нұсқау үшін тиіс. себепсіз шектеулер болмауы қажет тағы тәртіптік шаралар жүйесі дидар жағдайда анықталуы тиіс. Едің бастысы - көрік балаға дара көзқарасты жұмсау. Сабақ жылы ішінде «әбден емес шаруа күні әлі балаларды қостау орталығы,» Орталық кенттік ойлы дүние салтын қалыптастыру орталығы тәріздес мектептен шеткері ұйымдармен белсенді ынтымақтастық жүзеге асырылды. Орталықтың психологы кәміл емес отбасын өз қамқорлығына алды. «Өзін-өзі тәрбиелеу-даму тәсілі» бағдарламасы аясында «әбден емес отбасын баурау құпиялары» бағдарламасы аясында мектептің «толық емес отбасындағы»жасөспірімдердің ата-аналарымен білік беру сабақтары өткізілді. Ұлдар бен ата-аналардың пікірінше, ұлдар пен жасөспірімдердің мінез-құлқын бақылай отырып, сабақтар оң қорытынды берді деп айтуға болады. «Толық емес отбасындағы» әбден емес отбасынан шыққан ер-тоқым

балалар бай жағдайда наша пен залалды заттарды қолдануға іңкәр. Сондықтан педагог-психолог, әлеуметтік оқытушы тәуелділік бен нашар әдеттердің алдын шегеру үшін еңбек істейді. Мектеп нашақорлық мен көкнар саудасының алдын алудың өлкелік муниципалдық бағдарламасына сәйкесті қызмет істейді. Әлеуметтік-педагогикалық қаракет ауыр педагогикалық ғұмырлық жағдайға дақ болған студенттерге, олардың ата-аналарына тағы былайғы тағы үделі адамдарға әманда қаума береді. Зардапты заттарды қолданудың ұнамсыз салдары жайлы сұхбаттасу үшін нарколог шақырылды. Оқушылардың ата-аналарымен профилактикалық әңгімелер жүргізіледі. Мектептің облыстық наркологиялық диспансермен бірлескен еңбегі жөндеу әдеттерге ұшыраған ер-тоқым балалармен қаракет істеуге нарық жетпес жарна қосады. Наша қолданатын кәмелетке толмағандарды, нашақорларды, алкогольдік ішімдіктерді пайдаланатын, насвай шегетін уытқұмарларды уақытша әбден аяндау мақсатында оларды байқауды белгілеу үшін яки дәріханада есепке қою сәтіне шейін Облыстық наркологиялық диспансердің мамандары зәуімен диагностикалық тест қойып профилактикалық медициналық қарап-тексеру жүргізеді. 2021-2022 сабақ жылында мектепке 4 панасыз сәби әм ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар тіркелген. Оның ішінде 4 жан мектепте оқиды. Әлеуметтік кепілдіктер негізінде бұл санаттағы ер-тоқым балаларға жәрдемақы беріледі. Қамқорлықтағы әрі әке – анасы қайтыс болған баршылық ер-тоқым балалар асыраушысынан айрылу бойынша жәрдемақы алады-36817т. Жалпы, Сақ атындағы № 87 гимназияда қойылған міндеттерді еңбекке асыру бойынша әлеуметтік-педагогикалық істің жұмысын қанағаттанарлық деп санауға болады. Эксперимент диагноздың айрақтау кезеңінен басталды. Негіздеу диагностиканың мақсаты-ер балалар пен «толық емес отбасының»кіші үй іші мүшелері жайлы жете ақпаратты жинақтау. Ақпарат шоғырлау үшін сауалнама жасалды. Ілгеріде айтылғандай, мектепте «толық емес отбасындағы» 6 мейлінше емес шаңырақ тіркелген. Саулнамда жете емес шаруа істейтін 6 түтін жә. 3 жалғызбасты ата-ананың (сауалнамаға қатысқандардың 50,0%) өз пәтерлері баршылық, 1 жалғызбасты әке-шеше (17,0%) тұрғын шаңырақты жалға алады әлі 2 жалғызбасты әке-шеше (33,0%) жатақханада біреу-міреу кабинетте тұрады. 3 (64%)» алға толық емес отбасындағы «әлдекім ата-анасы баршылық отбасылар баспанада мәнжубас уақытты өткізуді лазым көреді, 0 (0%) Біреу-міреу ата-анасы баршылық отбасылар жұмбақсыз ауада ерулеу түрін көрсетпеді, қане 2 (36%) респондент» босаң дәуір жоқ»деп мәлімдеді. Әлқиса, зерттеу нәтижесінде үскі мынаны айта аламыз: сауалнамаға қатысқан жалғызбасты ата-аналардың көбісі 33 бен 40 сора аралығындағы (66,0%) сора тобына жатады. Біздің көзқарасымыз бойынша, мата өмірдегі өзгерістерден қорықпайтын тым керім сора. Жалқы ата-анасы баршылық отбасының әл-ауқатын көтеру үшін пәтерді яки қаракет орнын ауыстыруға болады. Қорытындылай келе, тұжырым жасауға болады: «толық емес отбасындағы» ер-тоқым балалардың әлдебіреу ата-анасы барлық отбасыларда бірқыдыру проблемалар барлық

екені дүр жетті. Сіз кездеме мәселелерді өзіңіз апа алмайсыз. Мата жағдайда бұндай бір түбегейлі отбасылар мектептен білік беру әм білік беру қолдауын алады. Студенттер экспериментті негіздеу кезеңіне байланысты. Студенттердің жалпы саны-6 пенде. Айта таю қажет, экспериментке қатысушылар біреу-міреу ата-анасы барлық 4 отбасында, әлдебіреу ата-анасы баршылық әрі бай бөпелі 2 отбасында тәрбиеленді. «Толық емес отбасындағы» ұлдардың әлеуметтік-педагогикалық жағдайы алға зерде аударуды тиіс етеді. Сондықтан үскі Э.г. Эйдемиллер пен О. в. Черемисин жалғыз «әбден емес отбасылық социограмма» тестін қолдандық [26.] «Жете емес отбасылық социограмма» жолы сызба дизайнын сынауды білдіреді. Мата тұлғааралық қатынастар жүйесіндегі субъектінің жағдайын, сондай-ақ әбден емес отбасындағы қарым-қатынас сипатын тіке я қосымша түрде анықтауға мүмкіншілік береді. Әдістеменің сипаттамасын қарастырайық. Респонденттің диаметрі 110 мм. шеңбері барлық дайындама ұсынылады. Онда өзіңізді жә кәміл емес жанұя мүшелеріңізді төрт лазы түрінде сызыңыз әлі олардың аттарын белгілеңіз. Әлдебіреу ата-анасы баршылық үй іші мүшелері кезмал тапсырманы өзді-өзі кеңесусіз орындайды. Нәтижелерді ұғындыру. Авторлар тест нәтижелерін құндау критерийлерін ұсынды: 1) округ құрамына енгізілген жете емес үй іші мүшелерінің саны; 2) төрт бұрыштың өлшемі; 3) төрт бұрыштың бір-біріне байланысты орналасуы; 4) олардың арасындағы жырақтық. Нәтижені бірінші критерий бойынша бағалай отырып, зерттеуші респондентте бейнеленген мейлінше емес шаңырақ мүшелерінің санын нақтылы өлшеммен салыстырады. Ықтимал, студент жанжалды қарым-қатынаста болған отбасының кәміл емес мүшесі сом шеңберге түспеуі кәдік. Әлқиса қоса, бөлек адамдардың бірі, хайуандар, сүйкімді заттар отбасының кәміл емес мүшесі есебінде ұсынылуы бәлки. Әм қарай, үскі төрт бұрыштың көлеміне зер аударамыз (екінші критерий.) Басқалармен салыстырғанда, » бен » төрт бұрышы өзін-өзі бағалаудың төмендігі тарапты емес, өзін-өзі құндау жайлы айтады. Жете емес отбасының бөлек мүшелерінің төрт бұрышының мөлшері олардың оқушының тұма алдында маңыздылығын көрсетеді. Шеңбердің сынақ аймағында сіз төрт бұрыштың бір-біріне байланысты орналасуына зейіл аударуыңыз тиіс (үшінші критерий.) Студент шеңбердің ортасына төрт бұрышын қою арқасында пенденің менмендік бағытын көрсете алады, кәне төменгі жағында, мейлінше емес отбасының бейсауат мүшелерін білдіретін төрт бұрыштан шеткері, олар эмоционалды бағдарсыздық қорқынышын көрсете алады. Әбден емес отбасының едің күре мүшелері сынақ алаңының ортасында я жоғарғы бөлігінде мектеп оқушысының көлеміндей нән шеңберлер түрінде бейнеленген. Ақырында, ірі ақпаратты шеңберлер арасындағы қашықтықты сараптау арқасында алуға болады (төртінші критерий.) Әлдебіреу отбасының әлдекім ата-анасымен басқалардан бөлінуі мейлінше емес отбасындағы жанжалды қатынастар, оқушының эмоционалды кәлла тартуы турасында айтуы ықтимал. Өзінің »

пен «бейсауат төрт бұрышқа бұрылғанда, тигенде не жақындағанда, жете емес үй іші мүшелеріндегі» бен » бір-бірімен тығызтаяң қатысты жә симбиотикалық байланыстардың баршылық екенін көрсетеді. «Әлдекім ата-ананың отбасылық Социогаммасы» тестін қолдану әлденешеу минут ішінде «бұнда әм енді» біреу-міреу ата-ананың отбасылық қарым-қатынасы жайында өз түсінігіңізді елестетуге, сонан кері бланкілеріңізді көрсетуге әрі яки болғанын талқылауға мұрша береді. Пошымды талдағаннан кері алдағы интерпретацияны жасауға болады: дөңгелек Y., 7-сынып оқушысы «G.» Ернұр мейлінше емес отбасылық социогамманың орталығында жетті. Жасөспірімнің өзін-өзі құндауы ілгері, үйткені о өзін шеңбердің ортасына қойды. Қанекей оның басшысы Бауыржан, 10 жаста жә оның әпкесі Алуа, 8 жаста, шеңбердің үшінші бұрышына орналастырылды. Пен әжемді шеңбердің төртінші бұрышына қойдым. Кәміл емес үйелмен мүшелерінің арасында жасөспірімнің анасы ықпалды боп саналады. «Кәміл емес отбасылық социогамма» тестінің нәтижелері Әлеуметтік әлі білік беруді мақұлдау жоспарын дайындау уақытында ескерілді. Алдағы әдістеме - мазасыздықты зерттеу. Өзін-өзі құндау әдістемесі, ч. Д. Спилбергер (АҚШ) әзірлеген әм Ю. Л. Ханин бейімдеген [27.] Дербес сабырсыздық жағдайлардың кең ауқымын үрей санатында қабылдауға, мұндай жағдайларға жауап беруге табанды тенденцияны сипаттайды. Реактивті тағатсыздық шиеленіспен, мазасыздықпен, нервоздықпен сипатталады. Реактивті мазасыздықтың тіптен алға деңгейі-зейіннің бұзылуы, кей-кейде тамыр аурулары. Дербес мазасыздықтың өлердей алға деңгейі невротикалық қақтығыстармен, эмоционалды әм невротикалық бұзылулармен, сондай-ақ психосоматикалық аурулармен тіке қатысты. Диагностикалық зерттеу нәтижелері. Джернур ж., жете емес ажырасқан әлдебіреу ата-аналы отбасынан, 12 жаста. Атасы жете емес отбасын тастап, ер-тоқым балаларға көмектеспейді, үйткені оның дағы біреу-міреу әбден емес шаңырақ баршылық. Оның анасы клиниканың асханасында еңбек істейді. Материалдық жағдайы төмен жалдамалы пәтерде тұрады. Менің әжем бөліктерде тұрады, бірақ көбіне о мата жалқы түбірлі отбасына көмектесе алмайды. Эремур сабақтарды негізсіз өткізіп жібереді, үйткені о күйсіз қалады. Дегбірсіздік сынағының раундтары мазасыздықтың алға деңгейін (3,6,) ситуациялық мазасыздықтың тіптен ілгері деңгейін (4,0) көрсетті. Экспериментті қайталау барысында алынған Диагностика нәтижелерін зерделегеннен кері экспериментті оқыту кезеңінде «толық емес отбасына»кіретін біреу ата-анасы барлық әбден емес әрі ырғын бөпелі отбасылардың оқушыларына оқу-тәрбиелік қостау мезгеу бойынша іс-шаралар ұйымдастырылды. Үшбу мақсатта бөлекше «толық емес отбасына» жататын әлдекім ата-анасы баршылық жете емес жә ен бөпелі отбасылардан шыққан оқушылар үшін оқу-тәрбие жұмысын айдау жоспары әзірленді (10-кесте.)

Сурет 9 Толық емес отбасылық тәрбиеде жүзеге асырылатын міндеттер:

Әр отбасында адалдық пен мейірімділік, жасы әр түрлі отбасы мүшелерінің рухани жақындығы мен мақсат бірлігіне негізделген тәрбиені пайдалану;	Мектеп пен отбасыға талдау жасау. Әлеуметтік қорғауды керек ететіндердің есебін алу;	Бала тәрбиесінде ата-ана, туыс-туғандары мен аула тұрғындарының жауапкершілігін арттыру;
Бала тәрбиесіне қатысты мекеме, ұйымдардың (полиция инспекторы, мектеп басшылары, ата-ана комитеті, әлеуметтік педагог, психолог т.б) есебін тыңдау;	Әр отбасын имандылық, адамгершілік тәрбиесінің ошағына айналдыру;	Бала тәрбиесіне қоғамдық, әлеуметтік сипат беру;
Бала өмірінің кезеңдерін есте қаларлықтай мерейлі, мақсатты түрде атап өту;	Жиын, жиналыстарда отбасылардағы игі істерді, бастамаларды тәрбиелік тағылымдарды үнемі насихаттау;	Әлеуметтік қорғауды керек ететін отбасыларды қамқорлыққа алу;

«Толық емес отбасының» кеңейтілген отбасыларында сырттай сабақ нысанында әрі кәміл емес еңбек күнінде оқитын студенттердің шаруа кестесі мынадай бағыттардан тұрады: - психологиялық-педагогикалық диагностика айдау; - әлеуметтік құптау; - Әлеуметтік жә құқықтық қаракет; - оқу-педагогикалық іс. Әлеуметтік-педагогикалық жылу көрсетер алдында диагностика жүргізілді, демек сауалнама айдау, қадағалау жә сұхбаттасу арқасында кәміл емес, төмен отбасының әлеуметтік дәрежесі анықталды, оның негізінде әлеуметтік карта толтырылды. Мейлінше емес отбасының тірлік сүру жағдайларын талдағаннан кері үскі алдағы қорытындылар жасадық: Эрнур Дж.. 7-сынып оқушысы әбден емес әрі шағын қамтылған отбасында тәрбиеленеді. Ана-жалғызбасты шеше. Оның тұрлаулы қаракет орны - емханадағы шайхана. Ай сайын-82.000 т. т. Әлеуметтік құптау саласында Эрнур Дж. әбден емес отбасының баласы есебінде аптап ауқатпен қамтамасыз етілді, қанікей материалдық жәрдем есебінде киім бен кеңсе керек-жарақтары ұсынылды. Әлеуметтік - құқықтық еңбек бағытында кәміл емес еңбек істейтін отбасының анасы әлеуметтік-құқықтық қызметтер мәселелері бойынша қаума алды. Осыған қатысты атаулы әлеуметтік сеп (ASP) кеміту хақында ақпарат берілді әм керекті құжаттаманы жинауға жәрдем көрсетілді. Эрнуриннің ситуациялық шыдамсыздық деңгейі тіптен алға болғандықтан (4,0,) мектеп психологымен бірге педагогикалық

жиылыс мен тренинг өткізілді. Эрнур Дж. командалық еңбек тренингіне әм «менің қабірім» тақырыбындағы тренингке белсенді байланысты. Топтық тренингтің үзіндісін қарастырайық. «Менің қабірім» тақырыбында топтық тренинг. Мақсаты: «толық емес отбасындағы» ұлдарға жаушы-жалам бітім табуға жаттықтыру. Нұсқаулық. Әлеуметтік тәрбиеші: әркімнің өмірінде қас-қағымда тағы азат әрекет қылу тиіс болатын ахуал туындауы бәлкі. Қазір үскі әртүрлі мәселелердің шешімін табуды үйренуіміз қажет. Әлқиса, өзіңізге әлдене сатып алыңыз; кезбас туыстарының бірі ауырып қалса, көмектесіңіз... кезмал әртүрлі жағдайлар, сіз өзіңіз әрекет жасап, ойлануыңыз тиіс. Барлаудың асаси ережелерінің бірін еске түсіруге болады: «өте әйбат, бірақ кеше бітім қабылдағаннан әрі әндемде таңу қабылдағаннан гөрі керім.» Сондықтан бүгінгі динамикалық өмірде әрекет істеу тиіс. Қазір Сіздердің әрқайсыларыңыз «менің бейбітшілік некрополисім» сынағы арқасында оның өмірдегі асаси өзгерістерге әзір екендігін, Әлгінде жағдайды түсініп, сезініп, бейімделе алатындығын тексере аласыз. Сіздің алдыңызда 25 ұсыныс барлық. Оларды шабан оқыңыз. Араз сіз зиялы сөйлем сізге байланысты деп ойласаңыз, оны белгілеңіз, өшпенді жоқ болса – нөлге қойыңыз. Тест сұрақтары: 1. Мен бірдеме жасағанда жылдам шаршаймын. 2. мен ен дәрмен жұмсайтын нәрсеге зер аударамын. 3. мен нендей те әлдекім себептермен алаңдаймын. 4. көбінесе бен өзімді жаман сезінемін, жүрек айнуым кәдік. 5. Мен айыпкер бұйым жалғыз кезде қолдарым қау дірілдейді. 6. жалпы, Пен қаба алаңдаймын. 7. Менде қаба шыдамсыздық сезімі болады. 8. то шынымды айтсам, бен мүлде үскірік мезгілде терлеймін. 9. мен қашанда бірдеме жегім келеді. Пен тұқымдарды, тәттілерді, сағызды керім көремін. 10. мен қалың іштің ауырсынуын сезінемін. 11. мен қашық ұйықтаймын. 12. мен тым ашушаң жан екенімді білемін. 13. мен сырт адамдарға қарағанда сезімталмын. 14. es менің өмірімде лайым әсерлі зат болады, сондықтан Бен әрнешік біреу мүлік жайлы алаңдаймын. 15. Es өкінішке орай, Бен басқалар мәнзелдес оразды бола алмаймын. 16. In ақиқатында, бен қитықсыз жылай аламын. 17. Мен біреуді яки біреу-міреу нәрсені күте алмаймын. Пен үзбей ашулана бастаймын. 18. Мен қарабайыр отыра алмаймын. 19. Мен қиындықтарды жеңе алмаймын. 20. Кейде Бен ешбіреуге азусыздық мен пайдасыздықты сезінуге беталыс бермеймін. 21. мен тым именшек екенімді білемін. 22. Мен үшін күллі қыстау. 23. Мен қалың шиеленісемін. 24. кейде менде жете қауқарсыздық мен апатия болады. 25. қиындықтарды дендеу бәлкім емес жә менің ойымша, бәлкі болса, оларды айналып бақилыққа аттану қажет. Нұсқаулық. Бірінші топ-0-5 белгілері барлық пенделер: олардың төтеннен қиыншылықтарға әлі

өмірдегі асаси өзгерістерге дайындығы анда-санда мұншалық ілгері, олар көбісінде әлгінде жағдайдың маңыздылығын бағаламайды. Екінші топ-6-10 белгісін қойғандар: олардың қайымнан өзгеруге дайындығы әрі оларға бейімделуі керім. Үшінші топ-11-20: өзгеруге даярлық әм әзір ғұмырлық жағдайларда іле кезу қабілетінің төмендігі. Төртінші топ-21-25 жарна: олар өлгенше алаңдауға еп әлі күре жиһаз жайлы кәне емес, әлқиса қоса көр-жер нәрселер тарапты дағы алаңдайды. Тренингті тәрбиеші бен психолог жүргізеді: әрқайсыңыздың алдында өмірде қайсы тосынсыйлар яки проблемалар туындауы бәлки екенін бірге қарастырайық. Қиялдайық, мысалдарыңызды келтірейік. Қатысушылар нақтылы үлгі келтіреді. Әзір іс-қимыл жоспарын қолдана отырып, бұл жағдайды қалай шешуге болатынын бірге қарастырайық. Балалар талқылайды тағы жоспарлайды. Әлі қарай, оқытушы бен психолог жұмысқа кірісіп, оны атқару жоспары әркез керек екенін түсіндіреді. Сондықтан о үшінші топқа «менің бейбітшілік қабірстан» сынағынан кері кәне енгізілді, сондықтан ойластырылған әрекеттер керім нәтижеге әкелетінін есте ұстауы қажет, сондықтан жағдайдан қорықпау әлі кез-келген әрекеттен кәлла тартпау үшін әуел оларды талқылап, сызу керек. мазасыздықты иықтау үшін іс-қимыл жоспарын жасаңыз. Эрнур тренингке белсенді байланысты (сурет.6.) Ақпараттық технологиялар дамыған әзіргі әлемде квест ойыны тіптен әріптес. Мата ұлдар бен жасөспірімдер арасында таныс қалжақ әм қиындықтарды иықтау бен әлдене табудың айтулы біреу-міреу мақсатына әкеледі. «Quest» ағылшын тілінен аударғанда «тінткілеу,» «тіміскілеу тақырыбы» дегенді білдіреді. Квест-бұл интеллектуалды әзіл пішіні, онда қатысушылар қиындықтарды жеңеді, логикалық мәселелерді шешеді, өз іс-әрекеттерін жоспарлауға әлі оларды басқалармен үйлестіруге үйренеді. Кездеме ойындар Компьютерлік ойындар әлемінен келді тағы зәуметте сыралғы жә, ойын-сауықтың біреу түріне айналды. Квест ойындарының өзіндік артықшылықтары баршылық екен: біріншіден, интеллектуал қабілеттерін дамытады, демек әрбір әзір әрекетпен балшық әзір нейрондық байланыстар орнататыны дәлелденді; екіншіден, күрделі, стандартты емес жағдайларға түсіп, қазір эмоциялар пен сезімдерді алады; үшіншіден, өз қорқыныштарын жеңе отырып; the- төртіншіден, күнделікті өмірде сұйық қолданылатын ұғымды, тапқыштық мен Түйсікті дамыту; бесіншіден, майда бөлшектерді аңғару, жалпы жағдайды жіктеу қабілетін жетілдіру; бірлескен шешімдер қабылдау әлі ортақ мақсатқа жету; жетіншіден, ұялы телефонсыз әлі қаймана гаджеттерсіз маусым өткізу мүмкіндігін пайдаланыңыз. Осыған қатысты, жасөспірімдердің сора әрі әлеуметтік ерекшеліктерін ескере отырып, үскі «бәріміз бірге жеңеміз» квест

ойынын ұйымдастырдық жә өткіздік. Қалжың балалар пен жасөспірімдердің психоактивті заттарды қолдануының алдын алуға, ілгері сынып оқушыларының интеллектуалдық белсенділігін арттыруға, өз денсаулығына айыпты мінез-құлық дағдыларын үйретуге бағытталған. Қалжың нұсқаулықтарын іздеңіз. Ойынға қатысушылар. Ойынға 5-6 педеден тұратын 7-сынып оқушыларының топтары байланысты. Ойынның уақыты бен орны. Өтетін орны: мектеп демалысы әрі кітапхана. Ойынның басталуы: 15-00 сағат; аяқсу уақыты: 17.00 сағат. Рай топтың өз атауы болады. Бізде «машықтану,» «денсаулық» жә «спорт»деп аталатын үш топыр жә. Топтарға маршрут парағы берілді (14-кесте.) Квесттің мәні-тапсырмада шифрланған бетте заттарды қолданудың алдын-алу әдістерін босану, сұраққа жауап азайту тағы бар тапсырманы мүмкіндігінше тездеу еткеру. Қойылған сұрақтарға жауаптар тапсырмалар парағында толтырылады тағы ұйымдастырушыларға беріледі. Қылжалақ Фото тапсырмаларды қамтуы бәлки. Тапсырмаларды атқару үшін сізде керекті құрал болуы тиіс: камерасы баршылық ұялы телефон. Әрбір жөнді жауап мен орындалған аманат үшін команда жарна алады. Едің қыруар мүше жинаған тобыр жеңеді. Қырғи қабақ ұпайлар теңдес болса, тапсырмаларды орындауға там-тұм кез жұмсайтын тобыр жеңеді. Топтың тапсырмаларды атқару тәртібін өзі таңдауға құқығы баршылық. О сондай-ақ интернет кеңестерін пайдалануға құқылы. Келісімшартты бұзған шоғыр қызметтен шығарылады. Квест-ойын тапсырмалары. 1-бөлім: анаграмманы алпамса тастап, сол палатаны табыңыз: «Нехама» (емхана.) № 2 Станция: анаграмманы шешіңіз: тіл әріптерді ауыстырады. Сізге сөздерді үстемелеу қажет: Эмадул (каникул,) Сулисенад (Денсаулық,) РОТСП (спорт,) САМСЖА (массаж.) № 3 Станция:»сенімділікпен кәлла тізгіндеу ережелері» деп аталатын ағаш. Постерде жапырақтары барлық ағаш бейнеленген, онда сіз нашар әдеттерден арылудың жолдарын жазып алуыңыз тиіс. Студенттер парақшаны жазады. Биқат уақытта жақындарыңыздан жиналыс сұраған оңды. Қараңыз: оның айналасында мол дүние бар-күлімсіреген апа, шапағатты әже, егеудей ата, интеллектуалды әкесі (б-сурет.) Ағаштан оңды жапырақтарды қысқарту: - қырғи қабақ сіз кісіге әлдебіреу нәрседен кәлла тартқыңыз келсе, оған нақтылы жә зайыр «жоқ» деп айтыңыз; - кәлла тежеу себебін түсіндіріңіз; - шұғыл жауап беріңіз; «сізден ақ ниет әрі астарсыз сөйлесуімді пейіл етіңіз.»

- неғып сізден тиіс емес нәрсені істеуді сұрайтынын түсіндіріп беруін сұраңыз. - неге сізден керек емес нәрсені істеуді сұрайтынын түсіндіріп беруін сұраңыз; - сіз сөйлесіп жатқан қауметке қараңыз. Оның мінез-құлқында өзіне деген шүбәланушылық белгілері бар-

жоғын байқаңыз; - ренжімеңіз я агрессивті болмаңыз. № 4 Станция: «Түймедақ» Жинаңыз. Нұсқа топқа түймедақ жапырақтары пен өзегін қамтитын жиынтық беріледі. Топтың бірінші мүшесі түймедақтың өзегін алпамсадай, оны алдын бедеу белгіленген сызыққа бағыттайды. Сонан кері о қайтып оралып, эстафетаны жапырақшасы баршылық алдағы қатысушыға береді. Дүйім түймедақты мүмкіндігінше демде жинайтын команда жеңеді. Топыр едің әсем түймедақ үшін қосалқы мүше алады. № 5 Станция: бізге алдаудың қажеті жоқ, алдамайтын, жаныңызбен жайлы тағы керім жерде демалуға болатын кірті керек. Мұндай орындардың бірі-сіздің мейлінше емес үй ішіңіз. Қалжак «Шалқан» деп аталады. Ойынға қос жиын қатысады. Кездеме әкесі, әжесі, қоңызы, немересі, мысық тағы ақ тышқан. Залдың кереғар қабырғасында 2 орындық баршылық. Түр орындықта Шалқан бар-Шалқан бейнеленген қалпақ киген бөбек. Әкем ойынды бастайды. Сигнал бойынша о шалқанға қарай жүгіреді, қашып кетеді әм қайтып келеді, әжесі онымен бірге қалады, демек о оны белінен алады тағы олар бірге жүгіре береді, шалқанды қайта орап, қайтара жүгіреді, сонан кері немересі оларға қосылады әм т.б. ойынның ақырында әже онымен қалады, демек о оны белінен алады әрі олар бірге жүгіре береді, шалқанды қайта орап, қайта жүгіреді, сонан кері немересі қосылады әлі т.б. Тышқандағы Репа. Шалқанды шапшаңдау шығарып, оны тұңғыш қалпына келтіретін команда жеңеді. Дәріптеу кезеңі. Ойынға қатысушылар дипломдармен марапатталады, қане жеңімпаздарға сыйлықтар беріледі. Қалжак қорытындысын шығару тағы жеңімпаздарды дәріптеу бар қатысушылар үшін квест аяқталғаннан кері сағат 17.00-де өтеді. Квест ойынының аяғында ер-тоқым балалардың ата-аналарына WhatsApp арқасында жадынама жіберіледі. Естелік жазу. сүйкімді ата-аналар! Психоактивті заттар әлі денсаулыққа залал есірткіні қолданудың жалпы әлі сыртқы белгілері: - терінің бозаруы; - қызыл не бұлдыр көздер; - шабан гәп; - қозғалыстарды жаман қиюластыру. Мінездің өзгешелігі: - таяу жерде боп жатқан оқиғаларға деген немқұрайлылықтың жоғарылауы; - мекенжайдан шығып, мектепке бармаңыз; - Зейінтал шоғырландырудағы қиындықтар, есте сақтау қабілетінің нашарлауы; - сынға толымсыз реакция; - көңіл-күйдің қау әлі күтпеген өзгеруі; - Пұл ақтару бойынша төтенше тілектер; - Мекенжайдан бағалы заттарды, киімдерді тағы жат заттарды жою; - бітік ұғымсыз телефон қоңыраулары; - әлгінде кәдікті достардың олжа болуы; - Тәбеттің құлдилауы, ауырлық құрту, оқта-текте шамадан шеткері ауқаттану; - созалаңқы жөткірік. Айғақ белгісі: - инъекциялар, кесулер, көгерудің іздері; - түтікке оралған қағаз, митімдей қасықтар, капсулалар,

шишалар, көпіршіктер. «Толық емес отбасындағы ұлдармен оқу-тәрбие шаруа аясында үскі «мозаикалық сынып» әдістемесін қолдандық. Мозаикалық тәсіл не топтық басқатырғыш (нем. Топтық басқатырғыш, ағылшын. Пазл техникасы) - 1971 жылы американдық психолог Эллиотт Аронсон жалғыз топтық іс тәсілі. Мата тәсілшіл қолданған кезде студенттер бір-біріне оң тәуелділікті сезінеді, жауапкершілікті әм командада шаруа істеуді үйренеді. «Мозаикалық класс» әдіснамасын қарастырайық. Ортақ қарыз бойынша еңбек барысында мекен-тұрақ алған өзді-өзі іс-қимыл оң этносаралық қатынастардың дамуына әсер етеді. Әлқиса бірге, қызметтің үшбу түрін пайдалану тұлғааралық жә топаралық қатынастардағы оң өзгерістерге әкеледі. Мата жол ұлдарды бір-бірін тыңдауға үйретеді әлі оларды бір-бірін тыңдауға үйретеді. О қос түбірлі принципті білдіреді: 1) команданың қалған мүшелерінің көмегінсіз ешбіреу мәселені ене алмайды; 2) топтың әрбір мүшесі ортақ қызметке өзінің бірегей тағы керекті үлесін қосады. Қысқасы қабат, Әдістеменің бірегейлігі студенттерді сабақ процесіне белсенді қатысуға шақырады. Мозаикалық жә сараптамалық топтарда қатысушылар тапсырманы еткеру үшін бір-бірімен өзді-өзі әрекеттесуі қажет. Топтың бейсауат мүшелерімен ынтымақтаса бастағанға шейін ешқайсы жетістікке мейлінше алмайды. Бірлескен оқыту кең әрі әртүрлі білік беру мақсаттарына жету үшін білік беру технологиясы санатында қарастырылғанымен, о әртүрлі мәдени әртүрлілігі баршылық мектепте кәне пайдалы. «Мозаикалық сынып» техникасы мол мәдениетті арада оқыту мәселелерін ағыту үшін ойлап табылды. Сандаған зерттеулер көрсеткендей, ұлдар неғұрлым ірі болса, соғұрлым олар өздерінің этникалық топтарының арасынан достарын таңдайды, этникалық айырмашылықтар олар үшін қаншалық асаси болса, соғұрлым бейсауат нәсілдерге сезіктілік артады. Дәл осындай қарым-қатынастардан өзгешелігі, мозаикалық сыныптардағы зерттеулер студенттердің этникалық тегіне қарамастан, негізінен олардың мінез-құлқына, дырдай әлдебіреу пенденің іс-әрекетіне қатысты сыйластық байланыстар құратынын көрсетеді. Мата нәтижеге топтардың сауатты құрамы, олардың аралас сипаты-әртүрлі жыныс, этникалық, прогресс ынтымақтастыққа мәжбүр. Әйткенмен, мата құнттау тиіс бір түбегейлі фактор емес. Бірлескен оқыту тұлғааралық тартымдылықты басынан бастап дамытады, қарапайым тілмен айтқанда, оқушылар арасында өзді-өзі ықпалдылық баршылық. Екіншіден, бәсекелестікке қарағанда бірлескен оқытудың артықшылықтары ашылады, мата оң этникалық ұстанымдарды дамытуға, әртүрлі мәдениеттер өкілдері арасында татулық қарым-қатынас орнатуға әм бөгде милләт өкілдері тарапынан беяпар

бағаларды төмендетуге әсер етеді. Аралас топтарда еңбек қылу студенттерге бір-бірін оңдылау білуге, бір-бірін түсінуге, этникалық стереотиптерге кем сенуге әм нұсқа пенденің даралығын көбірек көруге мұрша береді. Бұндай тренингтің этносаралық қатынастарға оң әсері әдістемені қолданудың бірінші аптасында байқалады әрі мата оң қатынастар жалғасуда. Зерттеушілер мұны сабақ процесі бен танымдық категориялардағы өзгерістермен байланыстырды. Пішін түрлі этникалық топтарға жататын ер-тоқым балаларға бақастық арада өзді-өзі әрекеттесудің қажеті жоқ. Яки, олар өздерінің этникалық тобында тұйықталуға икем әм басқаларды «басқалар» есебінде қабылдайды, мата көбінекей жөн емес қабылдау боп табылады. «Мозаикалық класс» әдістемесі немесе береді? Басқалармен қарым-қатынас жасағанда, үскі оларды «басқа» деп қабылдауды тоқтатамыз, жалпы «біз» пайда болады. Кезбастау » үскі » жиын болса әм Үскі дырау біреу-міреу тапсырманы бірге орындай алсақ әм қысқасы бірге бөгде топтарды сәтті жеңе алсақ, онда біздің ұлтымызда кім екенімізде айырмашылықтар баршылық. Санаттау механизмі ертеден күре рөл атқармайды, үйткені үскі адамдарды олардың әрекеттері, дербес қасиеттері әм ісшендік қабілеттері бойынша бағалай бастаймыз. Топыр мүшелері өздерін бірінші кезекте қатысушының нендей ұтықты машықтары барлық екенін біле алатындығы тұрғысынан көре бастайды. Әлқиса қабат, Мозаика тәсілі эмпатияны дамытады – өзін басқалардың орнына қою мүмкіндігі.

Сонымен қатар, біз Ернұрды мектеп пен сынып өткізетін түрлі іс-шараларға тартуға тырыстық. Джернур ж.келесі іс-шараларға белсенді қатысты: "оқу және бос уақыттағы жетістіктер" атты көпшілік алдында таныстыру.

Эксперименттің қалыптастырушы кезеңінде шыдамсыздық мен өзін-өзі бағалауды зерттеу үшін ч.Спилбергер (АҚШ) пен Ю. Л. Ханин тәңір тәсіл қолданылды. Алынған нәтижелер әдейілеп ұйымдастырылған психологиялық-педагогикалық қызметтің тиімділігін көрсетті. 11-суретте экспериментті деректеу тағы қалыптастыру кезеңінде алынған нәтижелер көрсетілген. Айқындау кезеңінде тағатсыздық деңгейі әдістену кезеңінде орташадан (3,6) ілгері тағы төмен жетті (2,6.) Ситуациялық алаңдаушылық қайталау кезеңінде көрсеткіш алға деңгейде 4,0, канекей бастығу кезеңінде орташа деңгейде 3,2 болғанын көрсетті. Осылайша, толық емес отбасына кіретін ер-тоқым балалармен педагогикалық-тәрбие қызметі зәуімен әзірленген жоспар бойынша жалпы білік беретін мектеп жағдайында жүргізілді әм үскі эксперимент нәтижелері бойынша оң динамиканы талдадық, өңдедік тағы көрсеттік. Әзіргі қоғамда едің түбірлі бес бұйым пенденің әбден бақытына тіке қатысты. О: - әйбат әке-шеше болу; - керім мұғаліммен душарласу; - түзу кәсіп таңдау; - лайқат жұбайымен одақ; - өз ер

балалары болуы тиіс. Мата факторлар қой өзінің кәміл емес отбасында кәне емес, өмірде дағы қозғаушы жігер боп табылады, соның арқылы жан өзін оразды сезінеді, өзінің қабілеттері бен көмегін жүзеге асырады, өмірде өз ізін қалдырады. Баланы тән есебінде тәрбиелеуге тырысатын әзіргі педагогиканы ешбіреу жокқа шығармайды: мектепке дейінгі білік беру тағы мектептегі оқу-тәрбие процесі. Сөйткенмен, маңырама көрнекті біреу-міреу кезендерді қамтитын білік беру фокустары сора аспектісіне үйлесімді білік беруді қалыптастырады. Ата-аналардың сәбилі болуға деген ұмтылысы оянған сәттен бастап, перзент өсуін тоқтатқанға шейін, мүлде жұрағат ата-әже мәртебесіне ауысқанға шейін отбасындағы Педагогикалық еңбекті тоқтатпайды. Балаңызға берілетін әке-шеше педагогикасының педагогикалық тәжірибесі ата-әжелер пен ата-әжелердің мейіріміне негізделген әлі немерелеріне берілетін ата-әжелер педагогикасына таралады. Әлбетте, әркімнің зәуімен педагогикалық білік алуға мүмкіндігі жоқ. Сол кезде жалпы білік беретін мектептерде «ата-аналар университеттері» қаракет істеді, ата-аналарға әдейі бағдарламалық курс бойынша дәрістер оқылды. Қайсыбір мектептер енді мата үрдісті жоғалтпайды. Қалай болғанда та, үскі баланы кәміл емес отбасында баулу аса күрделі процесс екенін мойындаймыз. Оның ескілікті жолдары пен әдістерін жетілдіру тиіс. Осыған қатысты мектеп мұғалімдеріне әдістемелік жылу мензеу керек. [30] Адамдардың ғұмырлық тәжірибесі пен білігі, соның ішінде әзіргі заманауи ақпарат ағысы, адамдардың өз ұлтының мүдделеріне дене білік беру бағыттарын таңдауы үшін тиіс. Жалпы білік берудің күре ұстанымы қайсы болады? Білім-бұл пенденің мүмкіндіктеріне әскер апару гәне емес, бұнда жан қайда барса те өз орнын таба алады, өзінің қабілеттерін көрсете алады, өз пікірін астарсыз айтады әм тыңдайды, ықпал етеді, көмектеседі, жанкүйер болады әм т. б., тағы оразды, кәміл емес отбасын орнату, о өзі жалған сүретін арада дербес сүйек санатында танылады жалған сүреді, қысқасы қоса білімгер «адамды»дайындау. Әлқиса қоса, дербес бой - Ухан - кезмал адамдығы алға, сезімдері дамыған, талғамы алға, ғұмырлық іс-әрекеттеріне мүдде қоя алатын, қоғамның ажырамас бөлігі. Әбден емес әйле мүшелері біреу баспана астында, яки кәміл емес отбасын басқаратын шаңырақта тұрады. Мұны адамдардың 2-3 ұрпағы жалғастырады. Әбден емес отбасының жалпы экономикасы өзінен дыр пәтерлерде түрегелу шеңберінде бизнесті айдау арқасында анықталады. Кездеме кәміл емес отбасының ішеңдік белсенділігі кісінің табанды мінез-құлық үлгілеріне әм олардың арасындағы өзді-өзі әрекеттесуге қатысты. Кәміл емес үйелмен мүшелерінің рөлі маңырама өзді-өзі эмоционалды сезімдермен қана емес, қысқасы бірге адамдардың дәкей топтарымен дағы анықталады - мемлекет, мешіт, кемшілік әлі т.б. институттардың қызметімен қатысты болады. Сондықтан кәміл емес жанұя мүшелерінің арасындағы қарым-қатынас ұрпақтан-ұрпаққа берілетін сезімдермен (ғашықтық, құрмет, құрмет,) рәсімдермен, тәрбиемен, Ережемен жә т.б. анықталады. Сыртқы бақылаудың кезмал дидарлары әбден емес әйле бірлігінің үшінші, типтік факторы боп табылады. Дегенмен, әбден емес

отбасының дамуы үшін ішкі күштер болады. Олар дербес қажеттіліктер, қажеттіліктер, рецепттер, тілектер, бейімділіктер, перспективалық тенденциялар әм т.б. негізінде олжа болады. [31] Мейлінше емес әйле өздерінің ортақ шеңберінде (ұлыс, мемлекет, мешіт, мін) мәдени пышқы жасайды. Мата ара баланың жан тұлғасын қалыптастырады. Қысқасы қабат, әбден емес үйелмен атақты біреу-міреу деңгейде бөлек мінез-құлықты дамыта алады әм оған айрықша қасиеттерді сіңіре алады. Отбасының әбден емес дидарлары қоғам бен өркениет өмірінің әртүрлі, дүр әлдебіреу тарихи кезеңдерінде дәурен сүрді. Мейлінше емес әйле мүшелері арасындағы баршылық қатынастардың жиынтығы, әсіресе Рухани, адамшылық, әкімдік, бағыныштылық әрі т.б. қатынастар кәміл емес үй іші құрылымы деп аталады. Мейлінше емес отбасының құрылымы әлі оның ішкі ұйымы сандаған факторларға қатысты. Жете емес отбасының құрылымы, едің әуелі, ерлі-зайыптылардың түріне (яки тәлім түріне) қатысты. Тарихта жұптардың моногамды (біртекті) әм полимамикалық (қыруар) дидарлары болған. Ерлі-зайыптыларды іріктеу тұрғысынан неке эндогенді боп табылады (яки даңқты әлдебіреу топтың болуы, әсіресе кастадан. Мата жобалғы қоғамға дене. Әзіргі уақытта сарық өз ұлтында яки діни қауымдастықта болатын неке) әрі экзогомен (екінші жағынан, некені көрнекті біреу-міреу топқа не кастаға сәйкесті сұрыптауға тежеу салады, онда неке дидар тобыр өкілдерінің серіктестігі негізінде құрылады.) Жете емес отбасындағы әкімдік құрылымы демократиялық яки авторитарлық әкімдік әйелдің ер-тоқым кісіге қатал бағынуымен сипатталады, сондықтан кәміл емес түтін мүшелері арасындағы қарым-қатынас қатал тәртіппен сипатталады. Мейлінше емес отбасындағы демократиялық әкімдік некеде тұрған адамдардың қабілеттеріне қатысты көшбасшылық рөлдерді бөлуге негізделген. осында жете емес отбасының әрбір мүшесі бітім қабылдауға қатысады, ер-тоқым балаларды иландыру, нандыру, нандыру негізінде тәрбиелейді, мәжбүрлеу шаралары қолданылмайды. Жете емес отбасындағы әмірлі зерттеу отбасындағы пенделер арасындағы пайдалылық сипаттамаларын орнатуға, сондай-ақ әбден емес отбасының әрбір мүшесінің жұмысына, сондай-ақ некеде тұрған кісілер арасындағы түсініспеушіліктерді ызаға ықпал етеді. Мейлінше емес отбасының рөлдік құрылымы дырау біреу-міреу қоғамдағы ережелерге, ережелерге, әдет-ғұрыптарға әрі т.б. негізделген саяқ мүшелердің өзді-өзі әрекеттесуі, қарым-қатынасы есебінде түсініледі. Әдет-ғұрыптарға үйлесімді, әбден емес отбасында жамағат баспана шаруашылығын айдау, шикі өкпе тіміску әлі оны баурау функцияларын орындайды, ер-тоқым пенде там күтушісі боп табылады, экономикалық тұрғыдан мейлінше емес отбасының баянды тірлік сүруін қамтамасыз етеді. Әйткенмен мужчин дағы, әйелдердің тағы өнімділігі өзгеруі кәдік. Бүгінгі таңда сандаған әйелдер өндірісте қызмет істейді әлі әдетте мейлінше емес отбасылық түйін қабылдауға тырысады. Кездеме әбден емес үй іші өмірінің бар аспектілеріне ықпал жардай, атап айтқанда, демографиялық (рулық) тәртіпке дәкей ықпал қабақтай, Әзір туған нәрестелердің тууын азайтты әм некедегі ажырату санын көбейтті. [32] Жете

емес отбасын орнату әм жете емес отбасының бұзылуын болдырмау басты әлеуметтік проблема боп табылады. Әбден емес отбасының бірлігі әртүрлі уақытта ішкі әрі сыртқы күштердің әсерінен қалыптасады. Ішкі күштерге мыналар жатады: ер-тоқым балаларға қормалдық дүние, мейлінше емес отбасындағы қызмет бөлінісі, некені бөлек жанның қажеттіліктерін қанағаттандыру құралы санатында жарату, жете емес үйелмен мүшелеріне өзді-өзі құрмет әм т. б. яғни, некенің сәттілігі жандар арасындағы бауырластық қарым-қатынасқа әскер алып бару деп атауға болады, демек. білім, епсептік, ерлі-зайыптылардың самдағайлық қабілеті, ішкі тағы сыртқы қысымды жоюдағы Табыс. оның жемістері жә т. б. шырай түрлі адамдардың бірлігінде қоғамдағы некенің мәнін түсінуге қатысты әртүрлі себептер баршылық: - Ерлі-зайыптылардың ілгері қойған мақсатын жүзеге асыруға тырысу, адамдардың некеде бір-біріне әбден бейімделуі, о саяқ тұлғаның жан-жақты дамуына ауысады әм ерлі-зайыптылардың алдына қойылады, дара бақытқа жетуде бірінші кезектегі маңызға қожайын; Неке критерийлері (критерийлері:) беріктік, төзімпаздық, субъективті сезімдерге қанағаттану; ерлі-зайыптылардың рухани дамуы, бір-біріне жылулық бен суықтық, ер-тоқым балаларды әлуетті, мелжемді, дарынды, белсенді түрде баурау әлі тәрбиелеу. Өмірлік тәжірибе көрсеткендей, сандаған жалғызбасты ата-аналар әмсе оразды бола бермейді. Мейлінше емес отбасында аяқ жуысу әлдебіреу орында тұрмайды, бірақ ерлі-зайыптылар арасындағы түсініспеушіліктер мәңгілікке жойылмайды әрі толығымен қаперсіз жолмен шешілмейді. Жалғызбасты ата-аналардың отбасылық қатынастарындағы қақтығыстардың шиеленісуі - кездеме тұрлаулылық болған кезде үрейлі сипатқа қожайын болған әбден шешілген дау-дамау. Опалы дау-дамау – мейлінше емес отбасында агрессивті месел - күтім тудыратын жанжалдардың жинақталуы, сайып келгенде, әбден емес отбасының ыдырауына әкеледі. Ата-аналар арасында қана емес, олардың ер-тоқым балаларымен қарым-қатынасында те шиеленісетін даулар, олардың көбісі мәдени жә өркениеттік жетістіктерді жарату уақытында тығыз кездеседі. Кезмал сора ұрпақтың мәдениет бен өркениеттің дамуының қазір сатысында дәурен сүруіне, әйда ата-аналардың мәдениет бен өркениеттің қадым жетістіктерінде тәрбиеленуіне қатысты. Сора тұқым өткен мәдениет мен өркениеттің құндылықтары бен жетістіктеріне келдек қызығушылық танытпайды. Сондықтан ата-аналар жастарға әзір мәдениет бен өркениеттің жетістіктерін пайдалануға тосқау жасамай, үшбу проблема бойынша ортақ пікірге келуі қажет. Кәміл емес отбасындағы шиеленіс күшейген кезде, кезмал әбден емес отбасындағы дағдарысқа айналады. Кездеме дағдарыстар тіптен әртүрлі. Мата: аралас неке (демек 3 жанның сүйіспеншілікпен кездесуі,) әртүрлі мінез-құлық, психикалық ерекшеліктер, талаптардың үйлесімді келмеуі, жалғызбасты әйле мүшелерінің тілектері, жыныстық қатынасқа қанағаттанбау, ерлі-зайыптылардың біреуінің әлеуметтік сатқындыққа ұшырауы (айталық, алкогольизм, қылмыстық істер, заңсыз, заңсыз перзент әлі т.б..) Мұның барша әбден емес отбасының бұзылуына, әл-ауқаттың

бұзылуына әкеледі, нәтижесінде бөйпар факторлар ерлі-зайыптылардың ер-тоқым балаларына байланысты ата-аналық міндеттері бен міндеттерін орындамауына әкеледі. Әбден емес отбасының қарқындау циклдары (кезеңдері.) Кезмал кәміл емес отбасын өзгертуге итермелеуді қамтиды – оның мал болуы бен ыдырауы арасындағы кез. Бірінші кезең-неке бен бірге тұруды тіркеуден бастап бірінші бөбек туылғанға дейінгі замана. Екінші дәуір ақтық баланың мектепке баруымен, қанекей үшінші замана бертінгі баланың әлеуметтік жетілуімен (өсуімен,) жеңіс алуымен әлі оның экономикалық тәуелсіздігімен, тәуелсіздігімен, бостан өмірімен анықталады. Мейлінше емес отбасының дүние сүру кезеңдері оның едің түбегейлі функциясын орындаумен, демек жандар санының көбеюімен қатысты болады. Бір асаси отбасының өмірінің өзге кезеңдері баршылық, бірақ олар сізбен шектеледі, үйткені ілгеріде аталғандар асаси кезеңдер боп табылады. Ақтық уақытта біреу-міреу ата-анасы баршылық сора отбасын оқытуға баса зейіл аударылады. Көпшіліктің пікірінше, әлдебіреу ата-анасы баршылық сора түтін ендігі сипаттамалармен сипатталады: некеде тұрған адамдардың жасы 30 жастан аспайды, бірге тіршілік сүру шалғайлығы 5 жылдан аспайды. [33] Ажырасу-бұл ерлі-зайыптылар арасындағы қарым-қатынастың тұрақсыздығы, яки олардың бір-бірін эмоционалды жә психологиялық түсінбеуі. Бұған дырау біреу жағдайларға қатысты қаражаттың болмауына қатысты некеге тұруға негіз болған сора ересектер кіреді. Айырылысудың өйткені күйзелушілік жағдайында гәне емес, әлқиса бірге сандаған факторлардың әсерінен жә: - Ерлі-зайыптылардың бірінің жанжалды қарым-қатынасы; - Ерлі-зайыптылардың білік деңгейі бен әлеуметтік мәртебесіндегі теңсіздік; - майлау бойынша еңбек істейтін қатын; - Біреу-міреу ата-анасы баршылық баянды отбасында жұбайының болмауы-жұмысқа қатысты себептер бойынша, - ерлі-зайыптылар арасындағы жыныстық қанағаттанбау, тура емес мінез-құлық Мейлінше емес отбасылық қатынастарда сенімнің болмауы; - Ерлі-зайыптылардың біреуінің бедеулігі, балалардың болмауы; - некеге дейінгі буаздылық; Кездеме факторлар әлдекім ата-анасы баршылық отбасында бөйпар жағдайлардың мал болуына, аяқтың ажырасуына әкеледі. Айырылысу кезеңдері: «Кешіріңіз,» - деді ол.Осыған сүйене отырып, нәрестені аралық түрінде салыңыз. Баланы айырылысу объектісі санатында ұстау. Некені қалпына келтіруге тырбыну, сондай-ақ өзді-өзі тиімділікке жасақ алып бару үшін манипуляцияларды ұстау, сондай-ақ жүктілікті доғару қаупі, соның ішінде жыныстық байланыс. - Депрессия. Келіссөздер бен консультациялар сәтсіз болған кезде Агрессия. Пенденің өмірдегі көңілсіздігі. - Бейімделу. Өмірдің өзгеруіне қатысты бейімделуден өтіңіз. Яки, ажырасқаннан кері әлдебіреу ата-анасы баршылық мейлінше емес отбасында қалған балалар біреу-міреу ата-анасы барлық кәміл емес жете емес отбасына үйренеді.Ерлі-зайыптылар арасындағы айырылысу процесі өлердей күрделі. Нәтижесінде олар адамдарға деген сенімін жоғалтады. Ажырасқан кісілер қайтадан үйленуден қорқады. Айырылысу нәтижесінде

миллиондаған еркектер пен әйелдер сыңар қалады. Ажырасқаннан кері біреу жыл ішінде әртүрлі аурулардың жиілігі 30-ға артады.

Кесте 1. Ажырасулар саны

Ажырасулардың жалпы саны							
	Барлық тіркелген ажырасулар	соның ішінде некенің ұзақтығы бойынша, жыл					
		1 жылға дейін				15-19	20 ьәм одан да көп
Пайызбен							
2018	100	19,6	3,4	30,1	18,8	23,4	18,5
2019	100	16,3	3,5	29,2	15,1	22,5	17,6
2020	100	15,4	3,2	27,8	15,8	29,7	19,7
2021	100	20,6	3,1	25,4	15,9	18,9	20,1
2022	100	21,3	3,3	24,1	17	24,3	20,3

Сарапшылардың пікірінше, жете емес түгін әлі неке институты, әлбетте, бүгінгі күйзелушілік едің бай салдар шегетін шикі өкпе. Бұл негізде өң бүлдіршін шеттетіледі, әйда жете емес отбасындағы маскүнемдікке қатысты ерлі-зайыптылар ер-тоқым балаларға құқығынан айырылады. Кезмал олардың ер-тоқым балалары жетімек қалғанын білдіреді. Айырылысудың салдары: - Ажырасқан ақжаулық бен перзент екінші некеге тұра алмайды; - Айырылысу нәтижесінде мейлінше емес үй іші, яки баланың маңырама біреу-міреу әкесімен не анасымен ешқашан, санының артуы; - Ата есебінде әкесіз гүлдену жасөспірімдерге дұрыс емес ықпал етеді; Айырылысу травматикалық жағдайларға әкеледі, әсіресе баланың психикалық бұзылуының нәтижесінде. Жалқылық кісінің әлеуметтік-психологиялық жағдайын тудырады. Әбден емес отбасындағы түсінбеушілік баланың саяқ тұлғаға айналуына дәкей ықпал етеді, кездеме оны қоғамға бейсауат мінез-құлықпен айналысуға мәжбүр етеді. Ақмағамбет мен маскүнемдік уақытында кәміл емес қаракет уақыты-бұл отбасының бірлігін бұзатын дәстүрлі мотив. Тұрмыстық маскүнемдік бен алкоголизм әбден емес жанұя мүшелеріне кәміл емес отбасылық дүние жағдайында, балдырған тәрбиесінде, сондай-ақ қоғамда іс істеуге ықпал етеді. Шаңырақта алкогольді қылғыту қоғамдық іс-әрекетке ықпал етеді, қанеки алкоголизм медициналық көмекті тиіс ететін психикалық бұзылуларға әкеледі. Алкогольдің жете емес отбасылық өмірге жә бөпе тәрбиесіне әсері әртүрлі болады: 1. Алкогольді қалың ұстау Oiba-да жанжалды жағдайларға әкеледі. 2 жастағы Алкоголизм дара тұлғаның жауапкершілігінің төмендеуіне жә балаға деген ызғырық көзқарасқа әкеледі.

Аупандиннің айтуы бойынша - «қызу әкесінің жанжалға әкелетін мінез-құлқы баланың өзі турасында ұнамсыз пікірін қалыптастырады, әкесінің қызу болуы ананың баланы баурау уақытын шектейді. Қазір ғәне дами бастаған балаға кәміл емес отбасының эмоционалды атмосферасы тиіс. Баланың дамуының қыстау кезеңі-жасөспірім, демек бүлдіршін ата-анасының кезмал мінез-құлқымен шектеледі. Маскүнемдердің көбісі маскүнемдікті одан та ерте жастық шақпен байланыстырады. Яки, ерте жастан бастап баланың ата-анасымен жанжалды жағдайлары болады, кәнеки ерте жастан бастап оларға ата-ананың жылуы бен қамқорлығы жетіспейді. Нәтижесінде олар психологиялық жара алды. Жете емес жасөспірімдер отбасындағы түсінбеушілік, жанжалды жағдайлар, айырылысудың салдары жасөспірімнің боз жорға ішуінің себебі-әкесінің яки анасының маскүнемдігі я анасының жөндеу мінез-құлқы. Жас өрен ұлдарға кейін ықпал ететін да біреу-міреу жағдай-толық емес отбасының ыдырауы я төмен, төмен отбасылық ошақ. Бұндай жағдайда жасөспірімнің әлеуметтік бақылауы нашарлайды. Әбден емес отбасылық тәрбиеде асаси рөлді ата-аналардың өздеріне деген жөн көзқарасы ойнайтыны даусыз. Баланың білігі бен дамуының жеткіліксіздігі сандаған факторларға қатысты, атап айтқанда: - ата-аналардың мәдени мінез-құлқы; - ата-аналар арасындағы өзді-өзі түсіністік; сіздің ер-тоқым балаларға деген көзқарасыңыз; Жете емес отбасындағы ата-аналардың тура емес мінез-құлқы баланың тәрбиесі пен дамуына әкеледі. Жасөспірімдердің алкогольге тәуелділігі-толық емес отбасындағы ата іспетті көрінуге деген ұмтылыстың нәтижесі. Мата сіздің алкогольге деген құштарлығыңызды арттырады. Дәл осындай жасөспірімдерде өз-өзіне күдіктену, дегбірсіздік, басқаларға қарағанда керек емес деген сезім баршылық. Кәміл емес отбасындағы ерлі-зайыптылардың біреуінің маскүнемдігі жете емес отбасында дау туғызады, ерлі-зайыптылар бір-бірінен алшақтай бастайды. Ерлі-зайыптылардың қарым-қатынасы биқат жағдайда сыналады. Нәтижесінде ерлі-зайыптылардың бірі айырылысу жөнінде матау қабылдайды. Баланың әкесінің ізімен жүруіне бағдар бермеу үшін баламен қарым-қатынаста «өмірі» сөзін есте сақтау тиіс. ♦ Сіз әстілі балаңызға атаңыз тәрізді маскүнемнің ешбіреуге зар емес екенін айта алмайсыз. ♦ Әстілі балаға нашар қасиеттер бен әкенің мінезі беріледі деп айтуға болмайды. ♦ Қырғи қабақ Сіз түзік әрекет етпесеңіз, баланың әкесінің қолына түсуіне әстілі бет бере алмайсыз деп айтуға болады. Кезбас кезмал сөздердің барлығы мүбада шығып кетсе, сіз балаңыздан демде кешірім сұрап, енді өлгенше қыстау тұрмыс екенін түсіндіруіңіз тиіс. Ұлдардың суреттері бен әңгімелерін талдай отырып, сандаған кісілер ер-тоқым пенделер аналық махаббат мен эмоционалды қолдаудың жоқтығынан, әйда аталары оларға қарау сеп көрсетпегендіктен, әкелерінен алшақтап бара жатқанын анықтады. Баланың ішкі жанжалдарына мыналар жатады: баланы мейлінше емес шаңырақ мүшелерінің елемеуі, зіл кеміту, жат баланы мейлінше емес отбасына қабылдау, қарау саза, баланың талаптарын елемеу, қорқыту, жара шегеру әлі т.б. ішкі үрей бен сезік баланың саласына еніп, оның қажеттіліктеріне қате

ықпал етеді. 8-11 жасында сәбилік шақта қара ойлар табыс болады. Сондықтан ер-тоқым кісілер жастарға әжептәуір не жөндекі тақылетес қарайды. [34] Әбден емес отбасының стандарттары бен негіздері жасөспірімдер үшін керім мысал бола алмайды. Жастар келешек әбден емес отбасын құрмас бұрын ата-аналарының ізімен жүреді. Қане жете емес, төмен отбасында психологиялық климат бұзылады. Көбінше біреу яки пар баланың анасы жете емес отбасына жатады. Кездеме кезде апа сандаған рөлдер пен міндеттерді орындауы тиіс. Бұндай кәміл емес отбасында құрсақ біржақты сабақ алады. Тәрбиешілер жүргізген зерттеуге сай, баланың мінез-құлық үлгілері көбінекей мейлінше емес отбасылық қатынастарға жатады. Әлбетте, жете емес отбасында балаларды тәрбиелеуге сапалы месел бөлінеді. Сондықтан құқық бұзушылық жасайтын кәмелетке толмағандардың көбісі жете емес отбасында өскен ер-тоқым балалар. Мейлінше емес отбасындағы әртүрлі қақтығыстар ер-тоқым балалар үшін стресс боп табылады, үйткені кәміл емес үйелмен баланың дамуына тіке ықпал етеді. Мейлінше емес әйле әртүрлі ресми сипаттамаларға қожа: білік беру, тұрмыстық, эмоционалды, әлқиса бірге ғашықтық. Әбден емес отбасында баланың өзіндік » Бен » қалыптасады. Демек, пенде санатында о өзінің алаңдаушылығымен бөлісетін ортаны табады. Ерте жастық шақта ата-аналар пен әбден емес отбасының сырт мүшелері баланың психикалық дамуына негіз қалайды. Сөйткенмен, әбден емес отбасындағы мата қызметтік кейіпкерлер әртүрлі қақтығыстарға қатысты мазасыздықты сезінеді.

Кесте 2. Некелер мен ажырасулар жалпы коэффициенттері

Некелер мен ажырасулар саны ыәм олардың жалпы коэффициенттері			
100 адамға		1000 адамға	
некелер	ажырасулар	некелер	ажырасулар
92,9	29,6	6,25	1,99
99	31,2	6,66	2,1
110,4	31,7	7,41	2,13
114,7	31,5	7,64	2,1
123	32,4	8,12	2,14

Үшбу көрсеткіштерге сай, айырылысу саны жыл сайын артып келеді. Әлбетте, бұндай жағдаят балаға та, жалпы қоғамға те ықпал етеді. Үйткені ата-анасының бірімен жайсыз отбасында өскен ұлан өз елінің

сүйіспеншілікке бірінді сабазы есебінде тәрбиеленуі екі ұрық. Оттық түбінде, өз Отанын тәуір көретін жігіт, едің әуелі, ата-анасы бен ағаларын құрметтеуі қажет. Импульсивті қажеттіліктердің шектелуіне қатысты, ата-анасының ажырасуына, баланың маскүнемдігіне (жалғыздыққа) қатысты, әбден емес отбасынан жә жуық адамдарынан алыстауға тырысады тағы о бір қалады. Баланың мінезі жете емес отбасында қалыптасады, әйда психологиялық климат сәби үшін әлеуметтік ортаны қалыптастырады. Жанжалды әбден емес отбасында баланың мінезінің дамуында патологиялық ауытқулар байқалады. Баланың өміріндегі ата-ананың ажырасуы травматикалық үрей тудырады. Бөбек бұндай жағдайларға шамадан тысқары жауап бергенде, о аутизм, апатия, ұйқысыздық әрі анфекцияны дамытады. Осыған сүйене отырып, нәресте депрессияның бар белгілерін көрсетеді. Едің сыралғы реакциялардың бірі-ашулану, тұлдану. Қайсыбір ұлдар ашуын ата-аналарына бағыттайды. Басқаларында қажырлы эмоция барлық, демек ынталандыру. Баладағы түнгі ұйқының бұзылуы дағы мазасыздықтың қаба кездесетін белгісі боп табылады. Ата-ананың қарым-қатынасына қатысты баланың өзі ауырады. Түр түрлі жағдайларға қатысты, ата-аналар ер-тоқым балаларды мектеп - интернаттарға, кәне ер-тоқым балаларды балалар үйіне жібергенде, бөбек ата-анасының оны қабылдамағанын түсінеді әм оның санасында сабырсыздық алапа болады. Бөпе ата-анасының алдында өзін айыпкер сезінеді. Яки, сіз айырылысу бен үшін болғанын түсінесіз. Кей әбден емес отбасыларда ата-аналар ер-тоқым балаларды бір-бірімен дау-дамай жағдайында субъект санатында пайдаланады. Анасы әкесіне ер-тоқым балаларын көруге тежеу салады. Анасы оның талаптарын орындаған жағдайда гәне алимент төлейтінін мәлімдеген ата баланы ойыншық санатында қос жолмен пайдаланады. Қоршаған арада шикі өкпе ата-анасының ажырасуын достарынан жасыруға тырысады. Ата-анасы ажырасқаннан кері, бөбек сандаған уайымдарды өз мойнына алады, демек оның жолдастарымен мезет өткізу ықтималдығы там-тұм. Ажырасқан ерлі-зайыптылар ақтық қайыра қайтара үйленгенде, баланың атасы яки анасы арасында проблемалар туындайды. Айырылысу жарақатын жеңіл иықтау үшін о анасымен да, әкесімен да келісті қарым-қатынаста болуы керек. Мысалы: атасы баласына көбірек месел бөлгенде, о, әлбетте, оның тәуір қасиеттері жайында айтуы тиіс. Ұлан өзін ата-анасының арасында келісті объект деп санайды. Дегенмен, ажырасқаннан кері перзент өзін тастап кеткендей сезінеді. «Пен енді әкемді көремін бе?..» «Үскі қайда тұрамыз?..» «Енді кім пұл табады?..» «Қазір менің жігітіммен я болады?..» Баланың санасында зәре дүние сүреді, о кейіндеу атасы бен анасынан айырылғандай. Біреу балада кездеме үрей түрінде, басқаларында - опыну түрінде көрінеді, екіншісінде о атасы жөнінде ойлаудан қорқады. Түр бөпе мата эмоцияларды өздігінен сезінеді. Опық, сабырсыздық, сабырсыздық, сом жағдайлар - айырылысу уақытында ер-тоқым балалардың әдеттегі реакциясы. Баланың әзір жағдайларға бейімделуі әртүрлі жолдармен жүреді. 1 кезең-бала әлгінде жағдайларға үйреніп, әке-шеше тәрбиесі тарапты алдын-ала ойланады 2

кезең-стрессті қалай жеңуге болады. О баланың өзін қалай ұстауы қажет әрі ата-анасына қосылуға көмектесе арғымақ бе, жоқ ба турасында ойлайды. 3 кезең-бұл баланың психикасына ықпал ететін күй. Кезмал кезде нәресте агрессивті әрекет етеді. Үшбу кезде сіз айналаңызға ызаны күте алмайсыз. Нәтижесінде баланың мектептегі үлгерімі нашарлайды, достарымен қарым-қатынасы нашарлайды. Әлқиса қабат, ата-аналар ер-тоқым балаларына қормалдық етіп, оларға ер-тоқым балалардың психикасына құрметпен қарауы қажет. Бұл уақытта сіз баланы ұрыспауыңыз тиіс әрі оған жөн емес ықпал етпеуіңіз қажет. Ата-аналар ендігі ережелерді сақтауы қажет: ● Ерлі-зайыптылар баланы негізге сайгүлік отырып, жанжалға түспеуі тиіс. ● Баланың қатысуымен оның ежелгі дәдесін қорлауға болмайды. ● Балаңызға кәміл емес отбасында я боп жатқаны тарапты шындықты айтыңыз. Әке - ананың ажырасуы-бұл жас иіс үшін кескін уақытта жара. Неше жыл өтсе та, айырылысу ер-тоқым балалардың есінде нақұрыс қалатын биқат жыл боп саналады. Әдетте, ата-аналар өздерінің қиындықтарын әлеуметтік-психологиялық әрі педагогикалық мәселелерде сезіне алады, мұғалімдер бен психологтардың көмегіне жүгіне алады, үйткені маманның көмегінсіз олар өздерінің кемшіліктерін, баласының ерекшеліктерін түсінеді, әбден емес отбасындағы көлем - қатынасты қалпына келтіреді, мекенжайда, мектепте яки бөлек нәрседе қақтығыстарды апа алады-жоқ. Қысқасы қоса, әбден емес отбасындағы проблемаларды түсінбейтін, ер-тоқым балалардың денсаулығы пен өміріне үрей төндіретін жағдайларды елемейтін кісілер жетерлік. Кәміл емес отбасындағы қоғамға қарсы әм қылмыстық жалған салтының көріністері балалар пен ер-тоқым әйелдерге байланысты қарау зорлық-зомбылыққа әкеліп соқтырады, кездеме жасөспірімдердің қоғамға қарсы яки қылмыстық мінез-құлыққа ұшырауына әкеледі. Дәл осындай жете емес отбасылардан шыққан ер-тоқым балалар керекті әлеуметтік әлі құқықтық шараларға, кәмететке толмағандар отдела жөніндегі тарау қызметкерлерінің, аудандық полиция қызметкерлерінің әм құқық қуаттау органдары өкілдерінің қолдауына жетімсіз. [35] Жанжалды әбден емес отбасындағы неке қатынастарын қалыпқа келтіру үшін төтенше әдептілікті, ақылдылықты, өмірді түсінуді әм біліктілікті тиіс ететін сом қызмет ету тиіс. Ерлі-зайыптылардың біреуінің қарым-қатынасын жұртшылық алдында сарапқа салу арқасында түзету бәлки емес. Бұндай әсерді ерлі-зайыптылардың біреуі тұрпайы, ашуқор мінез-құлық танытса кәне тудыруы ықтимал, бөгде дауа жоқ. Неғұрлым орайлы жағдайларда (ата-аналар парықты дәурен салтын ұстанатын әрі ер-тоқым балаларға қормалдық жасайтын әбден емес отбасылардағы жөндемді жәйт) ер-тоқым балалар үшін әртүрлі биоәлеуметтік құбылыстар пен мінез-құлық үлгілерін жасайтын, Көрнекті педагогикалық қателіктерге мекенжай қалдыратын әм қарым-қатынаста ұшқары сызықты қалыптастыратын жете емес отбасылар көбірек олжа болады ер-тоқым балалармен. Әбден емес отбасылардың педагогикалық дәрменсіздігі пен қақтығысы ер-тоқым балаларға тіке биосоциализациялық ықпал етпейді. Ер-тоқым балалардың әлеуметтік бағыты педагогикалық

кателіктер, психологиялық-психологиялық жағдайдың ауырлығы нәтижесінде қалыптасады. Мата жерде мейлінше емес отбасының тәрбиелік рөлі төмендейді әм оның ықпал жасау дәрежесіне қатысты ыңғайсыз рөл атқаратын қағай әлеуметтену институттарына ауыса бастайды.

Педагогикалық тұрғыдан шамасыз әбден емес түтін, едің әуел, үстеме биосоциализацияға әсер ететін маңызды факторлар санатында мейлінше емес отбасылық сабақ стилін әлі ата-аналар бен ер-тоқым балалар арасындағы қарым-қатынас сипатын психологиялық-педагогикалық түзетуді тиіс етеді. Кездеме көмекті ер-тоқым балалар пен жасөспірімдердің дара ерекшеліктерін, олардың жете емес отбасылық тәрбиесінің жай-күйін әрі жетерлік психологиялық-педагогикалық дайындықты әжептәуір білетін психологтар пен әлеуметтік педагогтар көрсете алады. Кәміл емес түтін жағдайында әртүрлі диагностикалық шаралар арқасында әскер жеткізілген дәлелдер мақтаулы біреу-міреу дәрежеде әлеуметтік-психологиялық ағымның тиімділігін қамтамасыз етеді, бірақ олар бәлки кемшіліктер бен кателіктерден қиян бола алмайды. Мәселенің ен бөлігі әлеуметтік педагогтың педагогикалық құзыреттілігі бен адамгершілігімен қатысты. Сондықтан, кәміл емес шаруа күнімен еңбек істеуді ұйымдастырған кезде, оның түріне қарамастан, мыналарды құнттау тиіс: * әрбір әке-шеше өз баласы жайлы нашар сөздерді естігенде ренжіді, сондықтан баланың келісті жақтарын талдап, бағалаған жөнді;. * маңырама қызыл сөзге яки мысалға гәне емес, әлқиса бірге жете емес отбасылық тәрбиеге қатысты мал болатын баяпар аспектілерді талқылаудың тағы ызаның қажеті жоқ. Педагогикалық кателіктерге дене заңдылықтар қашанда жете емес отбасында көрінбеуі тиіс; * Білігі төмен жастарға жәбір-жапа мен үрейлі тұтыну түзік емес; ұлдарды келешекке қарауға жуасыту тиіс жә оны өздері үйренуі қажет;. * жасөспірімдер бен олардың ата-аналарының сенімін қате пайдаланбау қажет; * алдын тарлан анықтаудың баршылық тәсілдері біржақты тұжырым жасамайтынын есте ұстаған абзалы. Бөлек пайдаға сәйкесті нұсқа түрлі мәселелерді шешуге теңестірілген мейлінше емес отбасылардың типологиясы: * Біреу ата-анасы барлық отбасылар, онда дидар сипат қағай үй іші мүшелерімен ерікті сөйлесе алады әрі өз сезімдері пен тілектерін жұмбақсыз білдіре алады. Дәл осындай әбден емес отбасыларда баршылық мәселелер бірлесіп шешіледі, кездеме бізге әбден емес отбасының әрбір мүшесін толғандыратын мәселелерді жарастықты шешуге мұрша береді; * мүшелер арасындағы қарым-қатынас ауыр болатын сыңар асаси отбасылар. Дәл осындай әбден емес отбасында табиғи байланыстар әлсірейді. Нәтижесінде бүтіл кәміл емес отбасының бірлігі пен тұтастығын бұзатын жанжалдар бен жанжалдар кіріс болады. Қос лек де әлеуметтік белсенділіктің нысаны бола алады. Ләкін, бірінші жағдайда, бір күре отбасындағы зәбір-жапа деңгейі төмен. Дәл осындай сыңар түбірлі отбасылар көбірек әлеуметтік қолдауды керек етеді. [36]

2.3 Эксперименттік қызмет-эксперименттік жұмыстың нәтижесі

Қорытындыласак, оқушы әлі де толықтай ойы қалыптаспаған даму үстінде, жауаптарына үңілсек, өте қысқа, сенімсіздік, барьер бар екені байқалады, сонымен қатар, бөлісу немесе ішіндегісін айтуға деген қорқыныш сенімсіздік бар секілді.

ҚОРЫТЫНДЫ

Толық емес отбасы жайында ақпараттар бере отыра, біз одан шыққан ер балалардың психологиялық-әлеуметтік жай-күйлерінде сараладық, сонымен қатар толық емес отбасы құрамының оның ішінде ата-ана, бала, мектеп ұжымы мен әлеуметтік педагогтың толық емес отбасынан шыққан балалармен жұмыс өткізу жағдайын қарастырдық.

Айта кетерлік жайт, біз жүргізген зерттеу жұмысы нәтижесінде толық емес отбасы құрам бөліктерінің психологиялық-әлеуметтік ерекшеліктерін бағамдадық. Және толық емес отбасынан шыққан ер балалармен жұмыс істеу технологиясын қарастырдық. Толық емес отбасындағы ата-ананың да бала тәрбиесіндегі рөлін, мектеп пен әлеуметтік педагогтың да рөлін бағамдай келе толық емес отбасы жайлы жалпылама көзқарас қалыптастырып, оның ішкі мәселелерін шешу жолдарын талдадық. Сонымен қатар, толық емес отбасындағы ер балалардың қоғамдағы рөлін, олардың бейімділіктерін, оларда кездесуі мүмкін әлеуметтік жай-күйлерін сараладық. Неліктен толық емес отбасынан шыққан ер балалар қара жұмысқа, кейбір тәелділіктерге үйір болатынын аңғардық. Ең бастысы сол айтылған мәселелерді шешу жолдарын қарастырдық. Олар, ең бірінші толық емес отбасындағы ата-анамен жұмыс, екіншіден, жан-жақты толық емес отбасынан шыққан ер балаларды өнерге, қызығушылықтарын ашып баулу жұмыстары, үшіншіден, профилактикалық жұмыстардың қай түрлері тиімдірек болатынын білдік.

Айта кетерлік жайт, толық емес отбасындағы ер балалар өздеріне үлкен жауапкершілік артылғандай сезінеді және сол себепті олар ерте ер жетеді, бұл дегеніміз, олар жастайынан жұмысқа орналасып, сабақтарын жіберіп алуы, жалпы әлеуметтену сатыларын толық өтпеуі, ата-анамен баланың арасындағы диалогтың болмауы және т.с.с. Бұл әрине баланың кінәсі емес, ата-ана оны білместікпен жасауы мүмкін, әйтсе де, бұл мәселелердің барлығы шешіле алады. Онымен қоса, мемлекет те өз кезегінде толық емес отбасыларға жан-жақты көмек беретін бағдарламалар тізімін қарастырады. Оның ішінде әлеуметтік көмек, қаржылай, баспанамен қамту, жұмыспен қамту, психологиялық көмек және т.б.

Осы тақырыпты толық талдап, зерделей келе, толық емес отбасы және одан шыққан ер балалардың жай-күйін анықтай келе, біз жұмысты қорытындылау мақсатында келесідей тұжырымдамаларға қол жеткіздік және сіздерге соларды ұсынамыз.

Диссертацияны қорытындылау үшін келесі ұсыныстар берілді:

1) толық емес Толық емес отбасындағы ұлдар алдымен психикалық жағдаймен

танысып, оны анықтап, бағалауы керек;

2) толық емес Толық емес отбасындағы ата-аналардың рөлін арттыру;

3) толық емес Толық емес отбасындағы ата-аналар мен ұлдар арасындағы қарым-

қатынасты түзетуге бағытталған іс-шараларды мектеп жүйелі түрде ұйымдастыруы тиіс;

4) алынған ақпарат негізінде толық емес Толық емес отбасылардан шыққан ұлдарды әлеуметтендіруге ыәм психологиялық-педагогикалық қолдауға әлеуметтік педагогтерді даярлау.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. БҰҰ-ның Бас Ассамблеясының «Бала құқығы туралы» //1989 ж, 20 қараша. Қазақстан Республикасының «Бала құқығы туралы Конвенция»
2. Қазақстан Республикасының Конституциясы
3. Қазақстан Республикасының «Неке ыәм отбасы туралы» Заңы
4. Отбасының бүтіндігі – бүгіннің өзекті мәселесі: Алматы қаласы Отбасы ыәм әйелдер ісі жөніндегі комиссиясы жүргізген әлеуметтік зерттеулер қорытындысы // Алматы ақшамы. – 2006. – 17 қаңтар.
5. Ф.Бизақова, Ш. Мамашбаева «Отбасылық дағдарыс психологиясы» Астана 2019. №2 баспа;
6. Стратегиялар мен бағдарламалар, «Қазақстан – 2050» Стратегиясы-қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағдарламасы. Н. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы.//Егемен Қазақстан №828-831: 1,2-8 б.
7. Жакипова А. Развитие семейно-брачных отношений в Казахстане. – Алматы: Наука, 1971. – 232 с.
8. Мустаева, Ф.А. Основы социальной педагогики: Учебник для пед. вузов / Ф.А. Мустаева. - М.: Академ. Проект, 2001. - 234 с.
9. Основы социальной работы/Под ред. П.Д. Павленок. - М.: Инфра-М, 2004.- 355 с.
10. Л.Б Шнейдер. Психология семейных отношений: Курс лекций. – М.: Апрель, ЭКСМО-Персс, 2000.
11. Р.Скиннер, Д Клийз. Семья и как в ней уцелеть. – М.: Класс, 1995.
12. Дементьева И.Ф. Негативные факторы воспитания детей в неполной семье / И.Ф. Дементьева // Социс. - 2001. - № 11. - С.368.
13. Аристотель. Сочинение: в 4-х т. Т.4. –Мысль, 1981. Ст.-613
14. А.Н Волкова. Социально-психологические факторы супружеской эффективности. Автореферат диссертации кандидата психологических наук. Л., 1979.
15. Ганичева А.Н. Взаимосвязь семейного и общественного воспитания. М., 2002. –Ст.130;
16. Руссо Ж.Ж., Педагогические сочинения. –М., 1981.- С.234;
17. Макаренко А.С. Педогогическая поэма. Изд-во: Правда.-М.,1976- Ст.124;
18. Михайлова Н.Н. Между двух огней / Н.Н. Михайлова // Семья и школа.- 2001.-№8.-С. 12- 15.
19. Голованова, Н.Ф. Социализация и воспитание ребенка. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений / Н.Ф. Голованова . -СПб.: Речь, 2004-272
20. Торохтий В.С. Психология социальной работы с семьей. М., 1996- Ст.135
21. Флоренская Т.А., Мир дома твоего: человек в решении жизненных проблем., М., (2004, 2006). 200 с.
22. Личко, А.Е Психопатии и акцентуации характера у подростков / А.Е. Личко// Л., 1984 -С. 36-50.

23. Жаназарова З.Ж. Современная семья в Казахстане и ее проблемы. – Алматы: Қазақ университеті, 2004. – 257 с.
24. Тийт Э.А. Факторы риска, вызывающие расторжение брака// Социально-демографические исследования семьи. Рига. 1980 –С.211
25. Харчев А.Г. Брак и семья в СССР.,- М.1979, Ст-132;
26. Семенов Ю.И. Льюис Генри Морган: легенда и действительность// - 2000.-№6. Ст-324
27. А.Я. Варга. Системная семейная психотерапия. Краткий лекционный курс
28. Калыш А.Б. Дети и подростки в разведенных семьях // Вестн. КазГУ. – Серия историческая. – 2002. – № 2 (25). – С. 65-67.
29. Ушинский К.Д. Педагогические сочинение в шести томах. Том 3. Изд-во: Педагогика . М., 1989, Ст.234
30. Арғынбаев Х.А. Қазақ отбасы. – Алматы: Қайнар, 1996. – 288 б.
31. Мұқатаева Қ. Отбасылық тәрбиенің проблемалары. // Психологияны мектепте ьәм ЖОО-да оқыту., 2007.№3 98 б.
32. А. Құнанбаевтың «45 қара сөздер жинағы» Алматы., 2012
33. Неке ьәм отбасы туралы Қазақстан Республикасының Заңы 1998 жылғы 17 желтоқсанда №3 321-1., Қазақстан Республикасы Парламентінің Жаршысы; №23
34. Буянов, М.И. Ребенок из неблагополучной семьи / М.И. Буянов. -М.: Просвещение, 2001.-207 с.
35. Копытин, А.И. Основы арт-терапии / А.И. Копытин. - СПб.: Издательство «Лань», 1999. - 256 с.